

ZBORNİK SAŽETAKA

treća međunarodna konferencija
„Multidisciplinarni pristupi u edukaciji i rehabilitaciji“
Sarajevo, 3. juni 2020. godine

Izdavač:
Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu

Za izdavača:
Doc. dr. Daniel Maleč, dekan

Urednici:
Doc. dr. Haris Memišević
Mr. sc. Selmir Hadžić

Tehnički urednik:
Nizama Hodžić

Za organizatora:
Mr. sc. Selmir Hadžić, predsjednik Udruženja defektologa, edukatora-rehabilitatora
„STOL“

Štampa:
Perfecta, Sarajevo

Tiraž:
200

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

376(082)(048.3)

**MEĐUNARODNA konferencija Multidisciplinarni pristupi u edukaciji i
rehabilitaciji (3 ; 2020 ; Sarajevo)**

Zbornik sažetaka / Treća međunarodna konferencija Multidisciplinarni
pristupi u edukaciji i rehabilitaciji, Sarajevo, 3. juni 2020. godine ; [urednici
Haris Memišević, Selmir Hadžić]. - Sarajevo : Pedagoški fakultet, 2020. - 159
str. ; 24 cm

Registri.

ISBN 978-9926-448-13-4

COBISS.BH-ID 38968838

ZBORNIK SAŽETAKA

treća međunarodna konferencija
**„Multidisciplinarni pristupi
u edukaciji i rehabilitaciji“**
Sarajevo, 3. juni 2020. godine

Sarajevo, 2020.

Treća međunarodna konferencija
„Multidisciplinarni pristupi u edukaciji i rehabilitaciji“

Sarajevo, 2020. godine

Organizator

Udruženje defektologa edukatora-rehabilitatora "STOL"

Partner u organizaciji

Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu

Programski odbor

1. Prof. dr. Sadeta Zečić
2. Prof. dr. Irma Čehić, Univerzitet u Sarajevu
3. Prof. dr. Lejla Silajdžić, Univerzitet u Sarajevu
4. Prof. dr. Sanela Rustempašić, Univerzitet u Sarajevu
5. Prof. dr. Gordana Nikolić, Univerzitet u Novom Sadu
6. Prof. dr. Irzada Taljić, Univerzitet u Sarajevu
7. Prof. dr. Alma Dizdarević, Univerzitet u Tuzli
8. Prof. dr. Elvira Nikšić, Univerzitet u Sarajevu
9. Doc. dr. Mirjana Đorđević, Univerzitet u Beogradu
10. Doc. dr. Maja Žmukić, Univerzitet u Sarajevu
11. Doc. dr. Mirzana Pašić Kodrić, Univerzitet u Sarajevu
12. Doc. dr. Emira Mešanović Meša, Univerzitet u Sarajevu
13. Doc. dr. Tijana Balić, Univerzitet u Osijeku
14. Doc. dr. Daniel Maleč, Univerzitet u Sarajevu
15. Doc. dr. Haris Memišević, Univerzitet u Sarajevu

Organizacioni odbor

1. Prof. dr. Edin Mujkanović
2. Doc. dr. Inga Bišćević
3. Doc.dr. Zlatko Bukvić
4. Mr. sc. Admira Dedić
5. Mr. sc. Maja Srzić
6. Mr. sc. Marko Strle
7. Mr. sc. Zumreta Jeina
8. Mr. sc. Arnela Babić
9. Mr. sc. Arnela Pašalić
10. Mr. sc. Azur Kuduzović
11. Mr. sc. Dževida Sulejmanović
12. Emrisela Delić
13. Siniša Ranković
14. Goran Petrušev
15. Bahrudin Dedić
16. Saudin Hodžić
17. Svetlana Vukašinović
18. Saša Tatić

Predsjednik Udruženja mr. sc. Selmir Hadžić

UČESTALOST AGRESIVNOG PONAŠANJA KOD DJECE S OŠTEĆENJEM SLUHA

Abdičević Dalila, Kurtović Kanita

Univerzitet u Sarajevu, Pedagoški fakultet, Sarajevo

Agresivnost je jako teško definisati, obzirom da ima mnogo različitih pojava oblika. Možemo je definisati kao društveno neprihvatljivo ponašanje s namjerom nanošenja štete osobi ili imovini.

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi da li djeca s oštećenjem sluha pokazuju više agresivnosti; u odnosu na djecu bez oštećenja sluha. Dodatni cilj bio je ispitati da li postoje razlike u ispoljavanju agresivnosti u odnosu na spol ispitanika.

Za potrebe ovog istraživanja kreirana je check-lista za procjenu agresivnog ponašanja, koja se sastoji od 10 stavki, a svaka stavka je predstavljena na Likertovoj skali. Istraživanje je provedeno u redovnoj i specijalnoj školi. Uzorak istraživanja je 36 učenika (18 učenika iz redovne škole, 18 učenika iz specijalne škole).

Na osnovu rezultata istraživanja utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika u nivou agresivnog ponašanja djece s oštećenjem sluha i čujuće. Međutim, primjetno je da djeca sa oštećenjem sluha imaju veći raspon agresivnog ponašanja u odnosu na djecu bez oštećenja sluha.

U odnosu na spol ispitanika, rezultati istraživanja su također pokazali da ne postoji statistički značajna razlika u agresivnom ponašanju između dječaka i djevojčica, ali je bitno napomenuti da su dječaci postigli nešto veće rezultate na skali agresivnosti. Postoji vjerovatnoća da zbog malog uzorka nije nađena statistički značajna razlika, ali možemo zaključiti da djeca s oštećenjem sluha ispoljavaju veći varijabilitet u agresivnom ponašanju, u odnosu na djecu bez oštećenja sluha. Dječaci pokazuju nešto viši stupanj agresivnog ponašanja u odnosu na djevojčice, ali ta razlika nije statistički značajna. Na kraju rada dat je prikaz i nekih strategija za reduciranje agresivnog ponašanja djece.

Ključne riječi: agresivnost, djeca s oštećenjem sluha, djeca bez oštećenja sluha

FREQUENCY OF AGGRESSIVE BEHAVIOR IN CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT

Abdičević Dalila, Kurtović Kanita

University of Sarajevo, Faculty of Education, Sarajevo

„Aggressiveness“ is very difficult to define, since it has many different manifestations. It can be defined as socially unacceptable behavior intended to harm a person or property.

The aim of this study is to determine if hearing impaired children show more aggression as compared to children without hearing impairment. A further objective is to examine whether there are differences in expressing aggression in relation to the gender of the respondents.

For the purpose of this research, a checklist has been created to assess aggressive behavior, which consists of 10 items, each item being represented on a Likert scale. The research will be conducted in a regular and special needs school. This research sample is 36 students (a balance of 18 full-time students and 18 special needs students).

Based on the results of the research, it has been determined that there is no statistically significant difference in level aggressive behavior of hearing impaired children and non-hearing impaired children. However, it is notable that children with hearing impairments have a greater range of aggressive behavior than children without hearing impairment.

In relation to the gender of the respondents, the results of the research also showed that there is no statistical significant difference in aggressive behavior between males and females, but it is important to note that the boys achieved slightly higher scores on the aggression scale.

It is likely that due to the small sample of persons, no statistically significant difference has been found, but it can be concluded that hearing impaired children exhibits a slightly greater variability in aggressive behavior as compared to non-hearing impaired children. Males show slightly higher levels of aggressive behavior in relation to girls, but this difference is not statistically significant.

The conclusion of the paper will present various strategies for reducing the aggressive behavior.

Keywords: aggression, hearing impaired children, non-hearing impaired children

INKLUZIJA U VISOKOM OBRAZOVANJU: PERSPEKTIVE I IZAZOVI PRIMJER UNIVERZITETA U SARAJEVU

Ademović Neđmina, Gušić Admir

Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka, Sarajevo

Posljednju dekadu svjedočimo sve prisutnijem diskursu koji zagovara jednako pravo na obrazovanje. Najglasniji u tom diskursu su zagovornici deinstitutionalizacije djece s invaliditetom, te jačanja podrške u formalnom obrazovanju u vidu inkluzivnijih učionica. S obzirom na mali broj osoba s invaliditetom uključenih u proces visokog obrazovanja, te na razloge istog, koji su izvanjski faktori u odnosu na ovu kategoriju - arhitektonske barijere, nedostatak asistivne tehnologije, neprilagođenost literature za osobe s invaliditetom, needuciran univerzitetski kadar za rad sa studentima s invaliditetom i na kraju neadekvatni zakonski i podzakonski akti koji određuju prava osoba s invaliditetom u oblasti visokoga obrazovanja, priozašla je potreba za inkluzivnom kulturom i u visokoškolskim ustanovama. U ovome radu prikazati ćemo najdominantnije teorijske stavove u vezi inkluzivnog obrazovanja, te analizirati trenutno stanje kada je u pitanju preksa provođenja strategija i zakona koji se odnose na ovu oblast. Posebno ćemo se osvrnuti na odgovor Univerziteta na ovaj izazov, kroz osnivanje Ureda za podršku studentima, čiji je jedan od fokusa osiguravanje i promocija inkluzivne kulture, s ciljem sistemskog educiranja kako akademskog osoblja tako i razvijanje društvene solidarnosti unutar cjelokupne društvene zajednice.

Ključne riječi: studenti s invaliditetom, inkluzija u obrazovanju, jednake mogućnosti, razumna prilagoba, sistem podrške

INCLUSION IN HIGHER EDUCATION: PERSPECTIVES AND CHALLENGES, AS EXEMPLIFIED BY THE UNIVERSITY OF SARAJEVO

Ademović Neđmina, Gušić Admir

University of Sarajevo, Faculty of Political Science, Sarajevo

During the last decade, we have witnessed the increasingly present discourse which proposes the equal right to education. The loudest voices which promote that discourse are the proponents of de institutionalization of children with disabilities, and of strengthened support in formal education, as manifested by more inclusive classrooms. Given that there is a small number of persons with disabilities included in the higher education process, which is caused by external factors – architectural barriers, the lack of assistive technology and adapted books for students with disabilities, the university staff which is not educated to work with students with disabilities and finally, inadequate laws and by-laws which prescribe the rights of persons with disabilities in higher education, the need for a more inclusive culture in higher education institutions arose. In this paper, we will present the most dominant theories regarding the inclusive education and analyze the current state of affairs, in terms of the practical implementation of the strategies and laws relevant for this area. A special attention will be dedicated to the University's response to this challenge, through the establishment of the Student Support Office. One of the foci of the Office is to ensure and promote the inclusive culture, aiming to systematically educate the academic staff and promote social solidarity within the community.

Keywords: students with disabilities, inclusion in education, equal opportunities, reasonable adjustment, support system

PROCES KREATIVNOSTI I PRIKAZ ŽIVOTNIH POTENCIJALA OSOBA SA INVALIDITETOM U KNJIZI ‘HEROJ BEZ PLAŠTA’

Avdić Benjamin, Taletović Lama

Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Kreativnost, proces kreativnosti i ideja stvaranja, fenomeni su u kojima se naglasak stavlja na sam put spoznaje ali i na finalni produkt. „Heroj bez plašta“ je projekat koji u sebi sadrži različite aspekte edukacijsko-rehabilitacijskih nauka, čiji krajnji produkt predstavlja nastanak istoimene knjige za djecu praćene slikovnim prikazom i audiozapisom. Glavni likovi - djeca sa invaliditetom prikazani su kao superheroji koji imaju skrivene supermoći. Na kreativan, uprošten i opće prihvatljiv način, u knjizi se promovišu životni potencijali osoba sa invaliditetom, društvene prepreke koje se stavljaju pred njih, i univerzalni model rješavanja istih. Ovakva knjiga, u kojoj su glavni junaci djeca sa invaliditetom, ima višestruki značaj. Samoj djeci sa teškoćama razvija osjećaj samopouzdanja i samopoštovanja, kod djece tipičnog razvoja potiče empatiju i osjećaj prihvatanja razlika, odgajateljima i učiteljima može poslužiti kao didaktički materijal za kreiranje inkluzivnih radionica, a roditeljima kao instrukcija za pravilan odgoj djece.

Ključne riječi: kreativnost, dijete, inkluzija

ATHE PROCESS OF CREATIVITY AND LIFE POTENTIALS OVERVIEW OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE BOOK ‘A CAPELESS HERO’

Avdić Benjamin, Taletović Lama

University of Tuzla, Faculty of Education and Rehabilitation, Tuzla

Creativity, the process of creativity and idea creation, are phenomena in which the emphasis is on the way knowledge itself but also on the final product. "A Capeless Hero" is a project that incorporates various aspects of education and rehabilitation sciences, whose final product is being reflected in the creation of a same-titled book for children, followed by illustrations and audio recording. The main characters - children with disabilities are depicted as superheroes who have hidden superpowers. In a creative, streamlined and generally acceptable way, the book promotes life potentials of persons with disabilities. This book, in which the main characters are children with disabilities, is multi targeted. It gives children with disabilities a sense of self-esteem; encourages empathy and a sense of acceptance of differences in children with typical development; as well it can serve as a didactic material for educators and teachers to create inclusive workshops, and for parents as an instruction for proper upbringing of children.

Keywords: creativity, child, inclusion

INOVACIJE U PRAKTIČNOJ NASTAVI INFORMATIKE DJECE SA TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Bašić Samra, Pavlović Mersiha

Škola za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje, Sarajevo

Nakon završetka osnovne škole u upisom u srednju školu (Škola za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje Sarajevo) u smjer Reklamni grafičar naša djeca se susreću sa nizom izazova, s obzirom da dolaze iz redovnih i specijalnih škola sa različitim NPP. Profesori naše škole su našli sistem uvođenja novih metoda u radu koje su prilagođene djeci sa poteškoćama a znajući da informatička tehnologija postaje ključno sredstvo sudjelovanja u društvenom životu.

Uvođenjem inovacija došlo je do poboljšanja praktičnog rada time što se koriste softveri i aplikacije prilagođene za djecu sa poteškoćama u razvoju prateći razvoj motorike i koordinacije oko ruka, sa posebnim akcentom kod djece sa motoričkim poteškoćama. Pratimo inovativne tehnologije redovnih škola i njihove NPP i ostvarujemo saradnju sa IT stručnjacima iz Sarajeva i šire.

Cilj praktične nastave je da se pored učenja djeca iz različitih odjeljenja socijaliziraju koristeći se edukativnim igricama, čiji je sadržaj primjeren njihovom uzrastu i mogućnostima.

Ključne riječi: srednja škola, nastava, djeca s teškoćama u razvoju

INNOVATIONS IN PRACTICAL TEACHING OF COMPUTER SCIENCE FOR CHILDREN WITH DISABILITIES

Bašić Samra, Pavlović Mersiha

School for secondary vocational education and training, Sarajevo

After completing primary school and signing up in high school (School for secondary vocational education and training Sarajevo) in the direction of Advertising Graphic, our children face a number of challenges, with the risk of coming from regular and special schools with different curricula. Our school's professors have found a system for introducing new work methods that are adapted to children with disabilities, knowing that information technology is becoming a key means of participation in social life.

With the introduction of innovations, practical work has been improved by using software and applications tailored for children with disabilities, accompanied by the development of motor and hand-eye coordination, with particular emphasis on children with motor disabilities. We follow the innovative technologies of mainstream schools and their NPPs and collaborate with IT professionals from Sarajevo and beyond.

The aim of the practical training is to socialize children from different classes using educational games, the content of which is appropriate to their age and abilities.

Keywords: high school, teaching, children with disabilities

ZAJEDNO UPLOVIMO U SVEMIR

Begović Rasema, Dramalija Merima

Univerzitet u Sarajevu, Pedagoški fakultet, Sarajevo

Učenje utiče na sve osobine čovjeka i izaziva relativno trajne promjene njegove ličnosti. U osnovnim školama, između ostalog, poznavanje osnova Sunčevog sistema, dio je obaveznog gradiva. Međutim, kada su u pitanja učenici sa oštećenjem vida, nastavnici nailaze na određene prepreke u objašnjavanju ove tematike. Stoga je osnovni zahtjev u rješavanju ovog problema prilagođavanje metoda i sredstava njihovim specifičnostima opažanja. Projekat „Zajedno uplovimo u svemir“ je ideja za nastavnike koja ima za cilj pomoći, prije svega slijepim i visoko slabovidnim učenicima, pri savladavanju za njih veoma apstraktnog gradiva. Željeli smo da kroz multidimenzionalan pristup omogućimo što kvalitetnije znanje, shvatanje i stvaranje slike svemira, a uz uvažavanje specifičnosti učenja djece sa oštećenjem vida, njihove pažnje, percepcije i pamćenja. U izradi didaktičkog modela Sunčevog sistema, korišteni su prirodni materijali, predmeti, modeli, crteži, pisani i audio zapis, kao i različite metode učenja.

Ključne reči: slijepi i slabovidni učenici, multidimenzionalan pristup

LET'S DIVE INTO SPACE

Begović Rasema, Dramalija Merima

University of Sarajevo, Faculty of Education, Sarajevo

Learning affects all traits of a person and causes relatively lasting changes in their personality. In elementary schools, among other things, knowing the basics of the Solar System is part of the compulsory education. However, when it comes to visually impaired students, teachers encounter some obstacles in explaining this topic. Therefore, the basic requirement in solving this problem is to adapt the methods and means to their specific sensing. The project "Let's Dive into Space" is an idea for teachers that aims to help, first of all, blind and highly visually impaired students in mastering very abstract material for them. We wanted to provide, through a multidimensional approach, the best possible knowledge, understanding and creation of the image of space, while respecting the specific learning of children with visual impairments, their attention, perception and memory. In the development of a didactic model of the Solar System were used: natural materials, objects, models, drawings, written and audio recordings, as well as various teaching methods.

Keywords: blind and visually impaired students, multidimensional approach

EDUKACIJA NASTAVNIKA U INKLUZIJI

Bišćević Inga, Mahmutović Mufida

Škola za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje, Sarajevo

U ovom radu će biti govora o edukaciji nastavnika za inkluzivnu praksu, o tome zašto se, uopće, govori o edukaciji nastavnika u inkluzivnoj školi, i šta to podrazumijeva.

Inkluzivno obrazovanje je kvalitetno obrazovanje koje omogućava da se svakom djetetu osiguraju optimalni uvjeti za učenje, rast i razvoj.

Ono je usmjereno na identifikaciju prepreka i njihovo uklanjanje u realizaciji procesa odgoja i obrazovanja, kao i aktivno sudjelovanje svih subjekata uključenih u ovaj proces. U tom procesu nastavnici su suočeni s novim profesionalnim izazovima, s obzirom na to da sve više dolaze u dodir s različitom populacijom učenika.

Škole nisu spremne za prihvatanje, (re)habilitaciju i re(e)dukaciju učenika sa teškoćama u razvoju, nastavnici nemaju adekvatno znanje, a najmanje se govori o potrebama za stručnjacima - defektolozima/edukatorima – rehabilitatorima u redovnoj školi.

Kompetencije koje su neophodne u obrazovanju djece s teškoćama u razvoju, i koje se od nastavnika zahtijevaju da usvoje u toku raznih "brzopoteznih", skupih, neefikasnih i nestručnih kurseva, već posjeduje svaki edukator – rehabilitator.

Ključne riječi: edukacija, obrazovanje, nastavnici, inkluzija.

EDUCATION OF TEACHERS IN INCLUSION

Bišćević Inga, Mahmutović Mufida

School for secondary vocational education and training, Sarajevo

This paper will discuss teacher education for inclusive practice, in general, teacher education in inclusive school is discussed, and what it entails. Inclusive education is a quality education that enables every child to have optimal conditions for learning, growth and development. It is aimed at identifying obstacles and removing them in the implementation of the education process, as well as the active participation of all actors involved in this process. In the process, teachers face new professional challenges, as they increasingly come into contact with a diverse population of students.

Schools are not ready for the admission, (re) habilitation and re (e) duction of students with disabilities, teachers do not have adequate knowledge, and the least is the need for trainees - defectologists / educators - rehabilitators in mainstream schools.

The competencies necessary for the education of children with disabilities, and which teachers are required to adopt during various 'fast-paced', expensive, inefficient and unprofessional courses, are already possessed by every rehabilitation educator.

Keywords: education, teachers, inclusion

FIZIČKA AKTIVNOST DECE I ADOLESCENATA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Branković Anđelka¹, Radisavljević Janić Snežana²,
Milanović Ivana², Branković Helena³

¹ Škola za osnovno i srednje obrazovanje sa domom učenika „Sveti Sava“, Umka, Srbija

² Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Srbija

³ St. Francis College, New York, USA

Fizička aktivnost može da poveća fizičku, emocionalnu, socijalnu dobrobit dece sa smetnjama u razvoju, funkcionalnu nezavisnost i pozitivno da utiče na njihovo buduće zdravlje. Cilj ovog rada je da se ispita fizička aktivnost dece i adolescenata sa smetnjama u razvoju. U istraživanju je učestvovalo 100 učenika, od čega 61 muškog pola i 39 ženskog pola, prosečne starosti 14.19 ± 1.88 godina, iz 8 osnovnih škola, specijalizovanih za rad sa decom sa smetnjama u razvoju. Procena fizičke aktivnosti izvršena je primenom Internacionalnog upitnika o fizičkoj aktivnosti (IPAQ), kojim se ispituju vrste fizičkih aktivnosti koje se sprovode kao deo svakodnevnog života. Rezultati pokazuju da sva deca i adolescenti upražnjavaju laganu fizičku aktivnost, dok njih oko polovina upražnjava fizičku aktivnost umerenog intenziteta, a samo četvrtina fizičku aktivnost visokog intenziteta. Najveći deo vremena deca i adolescenti provode u laganim fizičkim aktivnostima (523.85 minuta), dok u umerenim (257.59) i visoko intenzivnim (116.15) aktivnostima provode znatno manje vremena. U sedentarnim aktivnostima provode 311.40 minuta. Ne postoji statistički značajan efekat pola u pogledu kategorija fizičke aktivnosti. Dobijeni rezultati su u skladu sa dosadašnjim istraživanjima koja ukazuju da su deca sa smetnjama u razvoju manje angažovana u fizičkoj aktivnosti u odnosu na svoje vršnjake bez smetnji u razvoju.

Ključne reči: fizička aktivnost, deca, adolescenti, smetnje u razvoju

PHYSICAL ACTIVITY OF CHILDREN AND ADOLESCENTS WITH DISABILITIES

Branković Anđelka¹, Radisavljević Janić Snežana²,
Milanović Ivana², Branković Helena³

¹ School for elementary and middle education with dorms "Sveti Sava", Umka, Serbia

² University of Belgrade, Faculty of Sport and Physical Education, Serbia

³ St. Francis College, New York, USA

Physical activity can increase physical, emotional, and social benefits for children with disabilities as well as functional independence, and positively influence their physical health. The goal of this research was to determine the level of physical activity of children and adolescents with disabilities in their every-day life. The research conducted has a total of 100 participants, 61 male, and 39 female, with an average age of 14.19 ($M=14.19$, $SD=1.88$). Responses were collected from students of 8 elementary schools specialized in working with children with disabilities. The degree of physical activity was assessed by using International Physical Activity Questionnaires (IPAQ), which is used to determine the types of physical activities that we encounter in every-day life. Results showed that all children and adolescents have basic physical activity every day, while half of them have an intermediate level of activity, and only one quarter a high-intensity level of activity. Most of the time children and adolescents are engaged in doing basic exercises ($M=523.85$), while in intermediate ($M=257.59$) and highly intensive ($M=116.15$) activities they spend notably less. The average time spent in sedentary activities is 311.40 minutes. There aren't any significant differences between genders and levels of physical activity. Results align with previous researches conducted on this topic, which suggests that children with disabilities are less involved in physical activity compared to their peers without disabilities.

Keywords: physical activity, children, adolescents, disabilities

MOŽEMO LI ZAJEDNO? (CO-TEACHING)

Čajić Božica, Papst Milanović Maja

OŠ "Josipa Matoša" Vukovar, Hrvatska

Co-Teaching ili zajedničko poučavanje model je već niz godina prisutan u skandinavskim školama. Podrazumijeva suradnju i zajedničku odgovornost dva učitelja, njihovo zajedničko planiranje, organizaciju i izvedbu nastave, ocjenjivanje učenika, te suradnju s roditeljima. Zajedničko podučavanje je način stvaranja inkluzivne škole u kojoj su zadovoljene potrebe svih učenika. Učitelji se tako lakše nose sa različitim izazovima odgojno-obrazovnog procesa, nastavni sati se planiraju kreativnije, a učenici dobivaju više podrške. Zajednički podučavati mogu dva učitelja razredne nastave, učitelj i stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila ili učitelj i terapeut.

Suradničko poučavanje ima šest modela poučavanja: timsko poučavanje, paralelno poučavanje, jedan poučava, drugi pruža podršku, nastava po centrima i alternativno poučavanje. Svaki model ima svoje osobitosti koje su važne za ostvarenje odgojno-obrazovnih ishoda.

Kako bi zajedničko poučavanje bilo uspješno važno je da se učitelji dobro upoznaju, međusobno puno komuniciraju, mijenjaju strategije poučavanja, dijele odgovornost i evaluiraju zajednički odrađene sate.

Ovim radom želimo potaknuti na razmišljanje o primjeni ovog modela u našim školama kako bi svi učenici, a osobito učenici s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama u inkluzivnom okruženju zadovoljili sve potrebe i interese prema svojim mogućnostima.

Ključne reči: Co-Teaching, suradnja, poučavanje

CAN WE DO IT TOGETHER? (CO-TEACHING)

Čajić Božica, Papst Milanović Maja

Elementary School "Josipa Matoša" Vukovar, Croatia

Co-Teaching is a model that has been present in Scandinavian schools for many years. It involves collaboration and shared responsibility of two teachers, their planning, organization and implementation of classes, grading students, and collaboration with parents. Co-Teaching is a way of creating an inclusive school that respond to needs of all students. Teachers find it easier to cope with challenges of the educational process, the lessons are planned more creatively, and the students receive more support. Co-Teach can two classroom teachers, teacher and special education teacher, or a teacher and therapist.

Co-Teaching has six teaching models: Team Teaching, Parallel Teaching, One Teach, One Assist, Station Teaching and Alternative Teaching. Each model has its own characteristics that are important for the achievement of educational outcomes.

To make Co-Teaching successful, it is important for teachers to get to know each other well, communicate with each other, change teaching strategies, share responsibility, and evaluate their teaching.

With this work we want to encourage reflections of this model in our schools, so that students, especially students with special educational needs in an inclusive environment, satisfy all needs and interests according to their abilities.

Keywords: co-teaching, cooperation, teaching

PROCJENA ADAPTIVNOG PONAŠANJA

Ćalasan Slađana¹, Jovanović Nadica²

¹ Medicinski fakultet Foča, Univerzitet Istočno Sarajevo, Foča

² Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Razumijevanje konstrukta adaptivnog ponašanja i njegove procjene od presudnog je značaja za istraživače i kliničare u svrhu uspješnog postavljanja dijagnoze intelektualne ometenosti (IO), formulisanja ciljeva i okvira za obrazovanje i rehabilitaciju i fokusiranja na suštinsku dimenziju ljudskog funkcionisanja. Od konstruisanja prvog standardizovanog instrumenta za mjerenje adaptivnog ponašanja (1968) do danas, razvijeno je preko 200 različitih skala. Međutim, mali broj njih je u potpunosti zadovoljio sljedeće kriterijume: da su zasnovane na trofaktorskoj strukturi adaptivnog ponašanja (konceptualne, socijalne i praktične vještine), normirane na reprezentativnom uzorku opšte populacije, konstruisane posebno u svrhu postavljanja ili isključivanja dijagnoze IO i da posjeduju dobre psihometrijske karakteristike. Savremene skale za procjenu adaptivnog ponašanja pokrivaju širok raspon godina ispitanika, uobičajeno posjeduju alternativne forme za informante (roditelje i nastavnike), normirane su na velikim uzorcima ispitanika u skorije vrijeme i postoje dokazi o njihovoj pouzdanosti i validnosti. Imajući u vidu da je adaptivno ponašanje ono što mjere skale za njegovu procjenu i da je to vjerovatno jedina definicija oko koje se generalno slažu svi istraživači, cilj ovog rada je da na osnovu pregleda i analize dostupne literature pružimo uvid u savremena saznanja o procjeni adaptivnog ponašanja.

Ključne reči: adaptivno ponašanje, adaptivne vještine, procjena adaptivnog ponašanja

ASSESSMENT OF ADAPTIVE BEHAVIOR

Ćalasan Slađana¹, Jovanović Nadica²

¹ Medical Faculty Foca, University of East Sarajevo, Foca

² Faculty for Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade, Serbia

Understanding the construct of adaptive behavior and its evaluation is crucial for researchers and clinicians to successfully diagnose intellectual disability (ID), formulate goals and frameworks for education and rehabilitation, and focus on the essential dimension of human functioning. Since the first standardized instrument for measuring adaptive behavior (1968) until today, over 200 different scales have been developed. However, just few of them completely met the following criteria: that they were based on a three-factor structure of adaptive behavior (conceptual, social and practical skills), standardized on a representative sample of the typical population, constructed specifically for the purpose of setting or excluding the diagnosis of ID and having good psychometric characteristics. Modern Adaptive Behavior Assessment Scales usually cover a wide range of respondents' years, typically have alternative informant forms (parents and teachers), have been standardized on large samples of respondents recently, and there is evidence of their reliability and validity. Bearing in mind that adaptive behavior is what measures the scales for its assessment and that it is probably the only definition that is generally agreed by all researchers, the aim of this paper is to provide insight into contemporary knowledge of adaptive behavior assessment based on a review and analysis of available literature.

Keywords: adaptive behavior, adaptive skills, assessment of adaptive behavior

ŠKOLA ZA SREDNJE STRUČNO OBRAZOVANJE I RADNO OSPOSBLJAVANJE OD 1964. GODINE DO DANAS

Dautbašić Elvira, Sivac Merima, Beganović-Čelebić Amra

Škola za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje, Sarajevo

1964. godine Škola učenika u privredi „Branko Lazić“ u ulici Dugi sokak u Sarajevu formirala je odjeljenja u kojima su se školovala pored redovne populacije i djeca ometena u psihofizičkom razvoju, djeca oštećenog sluha i govora i djeca sa usporenim kognitivnim razvojem.

1968. godine škola „Branko Lazić“ je premještena na lokaciju u Dobrovoljačkoj ulici, a škola za djecu ometenu u psihofizičkom razvoju je dobila prostorije u ulici Dragice Pravice, a u školi je počelo raditi stručno osoblje, defektolozi i tehnolozi.

Iste godine škola je preselila u novu zgradu, ovu u kojoj i danas radimo. Nova školska zgrada izgrađena je u septembru 1981. godine, u kojoj od tada funkcionišu dvije škole, osnovna škola „Vladimir Nazor“ i naša škola.

Školske učionice, kabineti i radionice za praktičnu nastavu su omogućavale školovanje djece za vrlo različita zanimanja u okviru više struka (tekstilna, kožarska, staklorezačka, drvoprerađivačka, građevinska, prehrambena, ugostiteljsko-turistička, metalska, grafička, uslužna itd.).

U toku mjeseca aprila 1992. godine izvršena je agresija na Bosnu i Hercegovinu. Sve aktivnosti škole su prestale.

U poslijeratnom periodu učinjeni su veliki naponi na rekonstrukciji, sanaciji i opremanju škole koja je u ratu bila devastirana a također se konstantno radilo na izmjeni i unapređenju nastavnih planova i programa, kao i aktiviranju starih zanimanja, zbog ukazanih potreba.

Ključne riječi: škola, učenici sa poteškoćama, nastavni planovi i programi, nova zanimanja

SCHOOL OF SECONDARY VOCATIONAL EDUCATION AND VOCATIONAL TRAINING FROM 1964 TO TODAY

Dautbašić Elvira, Sivac Merima, Beganović-Čelebić Amra

School for Secondary Vocational Education and Training, Sarajevo

In 1964, the Branko Lazic School of Economics students in Dugi sokak Street in Sarajevo formed classes in which they were educated in addition to the regular population and children with impaired psychophysical development, children with impaired hearing and speech and children with slow cognitive development.

In 1968, the Branko Lazic School was moved to a location in Dobrovoljaka Street, and the school for children with disabilities was given premises in Dragice Pravice Street, and professional staff, defectologists and technologists began working at the school.

That same year, the school moved to a new building, the one we still work in today.

The new school building was built in September 1981, which has since operated two schools, Vladimir Nazor Primary School and our school.

School classrooms, classrooms and workshops for practical teaching made it possible to educate children for very different professions across multiple professions (textile, leather, glass, wood processing, construction, food, catering and tourist, metal, graphic, service, etc.).

During April 1992, Bosnia and Herzegovina was attacked. All school activities ceased.

In the post-war period, great efforts were made to reconstruct, rehabilitate and equip a school that was devastated in the war, and constant work was done to modify and improve curricula, as well as to activate old professions, because of the needs indicated.

Keywords: school, students with disabilities, curricula, new professions

UČENJE KROZ POKRET - BRAIN GYM

Dedić Admira, Dedić Bahrudin, Babić Arnela

Brain Gym program temelji se na pretpostavci da je učenje kretanja temelj svih učenja jer je čovjekovo kretanje povezano s emocionalnim i kognitivnim procesima u mozgu. Sve aktivnosti primanja i širenja informacija, slušanje, gledanje, govor, čitanje, pisanje i koordinacija uče se kroz složen sistem pokreta cijelog tijela.

Program sadrži niz vježbi koje potiču uravnoteženo učenje integrirajućih pokreta i aktiviranje obje hemisfere kako bi uticali na lakše savladavanje kognitivnih, emocionalnih i motoričkih zadataka. Svako novo učenje gradimo na starom, poznatom iskustvu, a to podrazumijeva da je uravnoteženo učenje kontinuirani prijelaz iz stanja naučenog i već poznatog u stanje novog učenja. S obzirom da je sve više djece koja imaju poteškoće u učenju i usvajanju novih znanja, djece s autizmom, disleksijom i disgrafijom te ostalim stanjima, sve se više poklanja pažnja senzomotornom razvoju djeteta kao temelj za usvajanje vještina. Tako se i ovaj program nameće kao idealno rješenje za različite poteškoće na koje nailazimo prilikom učenja, savladavanja novih vještina i sveopćeg svakodnevnog funkcionisanja.

Koliko je program učinkovit nije znanstveno dokazano, ali postoje istraživanja koja predstavljaju ovaj program kao idealno rješenje za različite teškoće i smetnje u učenju.

Ključne riječi: djeca s teškoćama u razvoju, pokret, učenje

LEARNING THROUGH MOVEMENTS - BRAIN GYM

Dedić Admira, Dedić Bahrudin, Babić Arnela

The Brain Gym program is based on the premise that movement learning is the basis of all learnings, because human movement is linked to emotional and cognitive processes in the brain. All the activities of receiving and sharing information, listening, watching, speaking, reading, writing and coordinating are learned through a complex system of whole-body movement. The program contains a series of exercises that encourage balanced learning of integrative movements and activation of both hemispheres to influence easier overcoming cognitive, emotional and motor tasks. We build each new learning on an old familiar experience, which implies that balanced learning is a continuous transition from the state of the learned and already known, to the state of the new learning. As more and more children with learning disabilities, children with autism, dyslexia and dysgraphia and other conditions, more and more attention is being paid to the child's sensorimotor development as a basis for skills acquisition. Therefore, this program stands out as the ideal solution for the various difficulties we face in learning, mastering new skills and functioning on a daily basis. How effective the program is, not scientifically proven, but there are researches that presents this program as an ideal solution to various learning disabilities.

Keywords: children with disabilities, movement, learning

IZAZOVI U UČIONICI – RAD SA DJECOM S RAZLIČITIM POTEŠKOĆAMA U UČENJU

Demirović Selma

Biti profesorica znači imati super moći radi mogućnosti da dotaknemo toliko iskrenih srdaca, postanem dijelom njihovih života. U razredu podcrtavam da smo svi sa posebnim potrebama – jedni su radoznali, drugi možda zaljubljeni, treći pomno prate, ali naši individualni satovi nisu isto podešeni.

U dosadašnjem radnom iskustvu učila sam gluhonijemu djevojčicu, djecu čiji roditelji često nisu prihvatili da imaju poteškoće (takvi su slučajevi najčešći), djecu s autizmom, onu koja nisu ni bila opservirana, dječaka s usporenim govorno-jezičkim razvojem, djecu s intelektualnim poteškoćama, ali i tjelesnim invaliditetom, Downovim sindromom i kombinacijom nečega ili većine navedenog. Društvo u kojem odrastaju često ih stigmatizira, čini da se osjećaju nevidljivim. Djeca nekada međusobno sarađuju i pomažu i drugarima i učiteljima, a nekada su i okrutni jedni prema drugima.

U radu će biti riječ o načinu realizacije nastave književnosti i maternjeg jezika, o inkluziji, njenim dobrim i manje dobrim primjerima primjene iz prakse, o tome kako znanje o nastavnom predmetu i pedagogiji nije dovoljno, nije jedino što je potrebno da bi djeci koje se po bilo čemu razlikuju od vršnjaka ili se ponašaju suprotno od društveno prihvaćenih normi ponašanja mogla što uspješnije usvojiti.

Ključne riječi: kurikmetodika, učenje, inkluzija

CHALLENGES IN THE CLASSROOM – TEACHING STUDENTS WITH DIFFERENT LEARNING PROBLEMS

Demirović Selma

Being a teacher means to have super powers and possibility to touch so many open and sincere hearts and to become a part of their lives. I want to point out that in a class we are all persons with special needs – some of us are curious, some of us maybe in love, some of us are very concentrated, but our individual clocks are not synchronized.

In my work experience, I have taught a deaf girl, children whose parents didn't want to realize that their children need help and that they have certain disabilities (those cases are the most common), autistic children, children with speaking problems or intellectual disabilities, children with Down syndrome, physical disabilities or those with certain combinations of problems and disabilities mentioned above. Those children are often stigmatized in the society we live in which makes them invisible. Children sometimes cooperate and help each other and teachers too, but sometimes they can be very cruel to each other.

During this conference we will probably talk about native language and literature teaching and teaching process related to this school subject, inclusive education and its examples, the fact that knowledge we have and things we know about certain subject are not enough or the only necessary element to help the children who are in any way different or behave differently from the socially acceptable rules.

Keywords: methodology, studying, inclusive education

ВИСОКОРИЗИЧНИ НОВОРОДЕНИ И РИЗИК ЗА ПЕРВАЗИВНИ РАЗВОЈНИ НАРУШУВАЊА

Дуковска Валентина, Дума Филип, Муаремоска-Канзоска Љеља

ЈЗУ Универзитетска клиника за детски болести, Скопје, Северна Македонија

Истражувачките студии обезбедуваат нови сознанија за врската помеѓу високоризичните новородени и ризикот од појава на нарушувања од аутистичниот спектар (ASD) и ја истакнуваат важноста на развојното следење. Анализа на развојните способности кај високоризичните новородени со акцент на ризикот, раниот скрининг и раната дијагностика на ASD.

Анализа на повеќе светски студии и резултатите за врската помеѓу високоризичните новородени и ризикот од појава на ASD, како и причините за зголемениот ризик кај оваа група. Исто така направена е анализа на развојните способности на 612 високоризични деца кои поминале низ Невролошко-развојната амбуланта при Универзитетската клиника за детски болести во Скопје, во последните три години. Извршена е проценка на развојните способности на секое дете со примена на развојниот тест, Griffiths developmental scales како и примена на M-CHAT (Modified Checklist for Autism in Toddlers) во скринирањето на деца на возраст од 16 до 30 месеци при сомение за аутистичен спектар на нарушувања. Метаанализа на седум ретроспективни епидемиолошки студии, ги наведуваат следниве фактори како ризик за ASD: ниската родилна тежина, гестациската возраст на раѓање, родилната асфиксија и возраста на мајката (> 35 години) 9. Во нашето истражување, кај 4,4% од следените високоризични деца констатирани се отстапувања во социјалниот развој и говорот, отстапувања во полето на социјализација и симптоми за ASD.

Целта на развојното следење и развојната дијагностика треба да биде утврдување на ризикот, како и навремено откривање на симптомите за ASD кај високоризичните деца, особено кај недоносените и близнаците.

Клучни зборови: високоризични деца, аутистичен спектар, рана дијагностика, развојни тестови, рана интервенција

HIGH-RISK NEWBORNS AND RISK FOR PERVASIVE DEVELOPMENTAL DISORDERS

Dukovska Valentina, Duma Filip, Muaremoska Kanzoska Ljelja

University Children's Hospital, Department of Neurology Skopje, R. of Macedonia

Research studies provide new insights into the relationship between high-risk infants and the risk of autistic spectrum disorders (ASD) and highlight the importance of developmental follow-up. Analysis of developmental abilities in high-risk infants, with an emphasis on risk, early screening and early diagnosis of ASD. Analysis of multiple world studies and the results of the relationship between high - risk infants and the risk of ASD, as well as the causes of the increased risk in this group. The last three years, a total number of 612 high - risk infants, were followed as outpatients at the Clinic for neurology and development. We used Griffiths developmental scales for assessment of developmental abilities and M-CHAT (Modified Checklist for Autism in Toddlers) when there was a suspicion for ASD.

Metaanalysis of seven retrospective epidemiological studies cited the following factors as risk for ASD: low birth weight, gestational age, maternal asphyxia, and mother's age (> 35 years) .In our research, in 4,4% of the children were found disorder in the field of socialization, social development and speech, as well as symptoms of ASD.

The goal of developmental follow-up and developmental diagnostics should be establishing the risk and symptoms of ASD in high - risk children, especially in premature infants and twins.

Keywords: high-risk infants, autistic spectrum, early diagnostics, developmental tests, early intervention

ZNAČAJ GRUPNIH PSIHOMOTORNIH VEŽBI U RADU SA DECOM IZ SPEKTRA AUTIZMA

Duvnjak Anđela, Košanin Biljana

OŠ „Heroj Pinki“, Bačka Palanka, Srbija

Program grupnih psihomotornih vežbi u OŠ “Heroj Pinki” usmeren je ka razvijanju grubih i finih motornih veština, razvoju igre i imaginacije, socijalizacije, razvoju ritma, razvoju senzorne integracije i relaksacije. Sve vežbe su prilagođene individualnim sposobnostima i interesovanjima deteta.

Vežbe se izvode u školskoj sali i školskom dvorištu koje je opremljeno svim neophodnim elementima za stimulisanje psihomotornih veština. Takođe, vežbe se realizuju u senzornoj sobi i motoričkom kabinetu škole. Dete sa autizmom se u grupu uvodi postepeno. Prvo samo da posmatra decu u igri, zatim se pasivno angažuje i na kraju se aktivno uključuje u grupne aktivnosti sa decom. Osnovni principi kojima se vodimo u radu sa decom iz spektra autizma su: uvođenje u vežbu korak po korak, jednostavnost, konkretnost, ponavljanje vežbe više puta. Svaku uspešno izvedenu vežbu mora da prati i odgovarajuća nagrada.

Grupnim psihomotornim vežbama postigli smo da se deca iz spektra autizma lakše socijalizuju u manjim grupama, nauče osnovna pravila ponašanja i igre, razvijaju svoje motoričke veštine, osećaj za ritam i koordinaciju i ove aktivnosti doživljavaju kao zadovoljstvo.

Ključne reči: autizam, psihomotorne vežbe, socijalizacija

THE IMPORTANCE OF GROUP PSYCHOMOTORIC EXERCISES IN WORKING WITH CHILDREN IN THE AUTISM SPECTRUM

Duvnjak Anđela, Košanin Biljana

Elementary School "Heraj Pinki", Backa Palanka, Serbia

The program of group psychomotor exercises at "Heraj Pinki" Elementary School is directed towards the development of coarse and fine motor skills, the development of game and imagination, socialization, rhythm development, the development of sensory integration and relaxation. All exercises are adapted to the child's individual abilities and interests. The exercises are performed in the school hall and in the school yard, which is equipped with all the necessary elements to stimulate psychomotor skills. Exercises are also carried out in the school's sensor room and engine room. A child with autism is gradually introduced into the group. First only to observe the children in play, then to passively engage and finally actively engage in group activities with the children. The basic principles that we follow when working with children from the autism spectrum are: introduction to the exercise step by step, simplicity, concreteness, repeated exercise several times. Each successful exercise must be accompanied by an appropriate reward.

Through group psychomotor exercises we have made it easier for children from the autism spectrum to socialize in smaller groups, learn the basic rules of behavior and play, develop their motor skills, sense of rhythm and coordination and experience these activities as a pleasure.

Keywords: autism, psychomotor exercises, socialization

KORIŠĆENJE TEHNIKA SOCIOEMOCIONALNOG UČENJA I UČENIČKA PERCEPCIJA ŠKOLSKE KLIME

Đorđić Dejan

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru, Srbija

Školska klime je multidimenzionalan fenomen koji se različito definiše i operacionalizuje prilikom istraživanja. Školska klima je širok koncept i u sebe uključuje sve od aspekata okruženja, preko interpersonalnih odnosa i akademskog postignuća, pa do metoda i materijala koji se koriste u nastavi. U svrhu ovog istraživanja prihvaćeno je određenje da školska klima predstavlja kvalitet i konzistentnost interpersonalnih interakcija unutar školske zajednice, koji utiču na učenički kognitivni, socijalni i psihološki razvoj. Socioemocionalno učenje je proces kroz koji se pojedinac uči da razume i upravlja svojim emocijama, oseća i ispoljava empatiju i donosi odgovorne odluke. Socioemocionalno učenje sastoji se od usvajanja pet ključnih kompetencija: samosvest, samoregulacija, socijalna osvešćenost, interpersonalne veštine i odgovorno donošenje odluka.

Cilj istraživanja je utvrditi relaciju učeničke procene korišćenja tehnika socioemocionalnog učenja i njihove percepcije školske klime. Uzorak sačinjava N=332 učenika srednjih škola, prosečnog uzrasta 15 godina. Korišćeni instrument je Delaware skala školske klime, i to specifično subskale Školska klima i Tehnike socioemocionalnog učenja. Upotrebljena je metoda multiple regresione analize za procenu doprinosa različitih tehnika socioemocionalnog učenja učeničkoj percepciji školske klime. Rezultati ukazuju da korišćenje pozitivnih bihejvioralnih tehnika (pohvala, nagrada) ima najveći doprinos pozitivnoj učeničkoj proceni školske klime ($\beta=.58$, $p<.01$), zatim korišćenje tehnika socioemocionalnog učenja u užem smislu ($\beta=.27$, $p<.01$), dok korišćenje tehnika kažnjavanja ima uticaja na negativniju procenu školske klime ($\beta=-.11$, $p<.01$).

Ključne reči: školska klima, socioemocionalno učenje, bihejvioralne tehnike, kažnjavanje

THE USE OF SOCIO-EMOTIONAL LEARNING TECHNIQUES AND STUDENTS' PERCEPTIONS OF SCHOOL CLIMATE

Đorđić Dejan

University of Novi Sad, Faculty of Education in Sombor, Serbia

School climate is a multidimensional phenomenon that is differently defined and operationalized in research. School climate is a broad concept and includes everything from aspects of the environment, through interpersonal relationships and academic achievement, to the methods and materials used in teaching. For the purposes of this research, it has been accepted that the school climate represents the quality and consistency of interpersonal relationships within the school community that affect students' cognitive, social and psychological development. Socioemotional learning is the process through which an individual learns to understand and manage their emotions, to feel and express empathy and to make responsible decisions. Socioemotional learning consists of the acquisition of five key competencies: self-awareness, self-management, social awareness, relationship skills and responsible decision-making.

The aim of the research is to determine the relation between students' assessment of the use of socio-emotional learning techniques and their perception of the school climate. The sample consists of $N = 332$ high school students, with an average age of 15 years. The instrument used is the Delaware School Climate Scale, specifically the School Climate and Socioemotional Learning Techniques subscales. Multiple regression analysis was used to evaluate the contribution of different socio-emotional learning techniques to students' perceptions of the school climate. The results indicate that the use of positive behavioral techniques (praise, reward) has the greatest contribution to positive student school climate assessment ($\beta = .58, p < .01$), then the use of socioemotional learning techniques ($\beta = .27, p < .01$), while the use of punishment techniques has a negative impact on assessment of school climate ($\beta = -.11, p < .01$).

Keywords: school climate, socioemotional learning, behavioral techniques, punishment

VIDEO MODELING I VIDEO PROMPTING

Franjičić Anđelka, Grizović Azra, Vasilj Marija-Zorka, Visković Matea

U posljednje vrijeme se razvija sve više različitih metoda koje služe kao pomoć u učenju što je jako važno za osobe s teškoćama u razvoju. Novije metode u podučavanju svakako su i video modeling i video prompting, koje su se prema istraživanjima pokazale kao učinkovite, posebno kod osoba s intelektualnim teškoćama i autizmom koje se suočavaju s nizom izazova u učenju (pažnji, primanju, prijenosu, obradi informacija i pamćenju). Video modeling predstavlja način podučavanja koji se temelji na prikazu kraćeg videozapisa koji služi kao model određenog ponašanja/vještine. S druge strane imamo video prompting koji predstavlja način podučavanja vještina pomoću kraćih video zapisa koji prikazuju svaki korak izvođenja neke vještine/ponašanja zasebno, a osoba ponavlja ono što je vidjela na prethodnom video zapisu i koristi se za podučavanje složenijih vještina/ponašanja. Ove dvije metode se mogu koristiti za podučavanje različitih ponašanja, ali i razvojnih funkcija poput jezika, brige o sebi, socijalnih i akademskih vještina te adaptivnog ponašanja općenito. U radu je prikazana njihova učinkovitost, predvještine potrebne za njihovu primjenu, način odabira zadataka te koraci i materijali potrebni za stvaranje video modelinga i video promptinga. Također, u radu su prikazani rezultati anketnog upitnika koji su nas potakli na odabir i obradu ove teme koja je jako bitna u edukaciji i rehabilitaciji.

Ključne riječi: video modeling, video prompting, poučavanje, osobe s teškoćama u razvoju

VIDEO MODELING AND VIDEO PROMPTING

Franjičić Anđelka, Grizović Azra, Vasilj Marija-Zorka, Visković Matea

In the last couple of years, there are more developed methods which may be beneficial in tuition of people with disabilities. Video modeling and video prompting are two of the newer methods that are being used. These two methods showed to be sufficient, especially for people with intellectual difficulties and autism who are dealing with many challenges in the learning process (attention, receiving, sending and processing of information and memorising them). The video modeling method is presented as a way of tutoring that is based on showing a short video, which serves as a pattern of a certain behaviour or skill. On the other hand, there is a method of video prompting which is presented as a way of tutoring skills that is based on showing short video clips that show every step of a skill or behaviour individually, and the person repeats everything that has been seen on the previous video clip. This method is being used for tuition of complex behaviours and skills. These two methods can be used for tuition of different behaviours, and also developmental functions such as language, self-care, social and academic skills, as well as adaptive behaviour in general. This article shows their effectiveness, the key pre-skills that are needed for their usage, and the way of choosing the tasks, as well as steps and materials needed for creating video modeling and video prompting methods. Also, the results of a questionnaire are presented in this article which have made us choose this theme that is very important in education and rehabilitation.

Keywords: video modeling, video prompting, tuition, people with disabilities

AKTIVNOSTI STUDENATA EDUKACIJSKE REHABILITACIJE U MOSTARU

Franjičić Anđelka, Grizović Azra, Vasilj Marija-Zorka

Kao jedan od novijih studija na Sveučilištu u Mostaru, studij Edukacijske rehabilitacije u proteklih nekoliko godina organizirao je mnoge aktivnosti s ciljem promoviranja same struke te upoznavanja javnosti sa djelovanjem i radom edukacijskih rehabilitatora. Nositelji svih navedenih aktivnosti, uz vodstvo studija, su upravo studenti edukacijske rehabilitacije.

Prvi takav događaj proveden je 2018. godine na Međunarodni dan osoba s invaliditetom (3.12.). Aktivnosti su se realizirali na dvije lokacije: tržni centar Mepas Mall i Sveučilišni kampus. Studenti su tom prigodom dijelili motivacijske poruke i letke koji su sadržavali informacije o ulozi edukacijskog rehabilitatora i različitim oštećenjima s kojima se susreću u radu. Organizirane su radionice sa simulacijskim naočalama, invalidskim kolicima i poučavanjem Brailleovog pisma. Ove godine, 2019. na isti datum organizirane su slične aktivnosti. Studenti su u jednoj redovnoj osnovnoj školi napravili radionice i uključili djecu s teškoćama u razvoju, u tržnom centru pripremili su različite iskustvene radionice i predavanja za širu javnost. Studenti edukacijske rehabilitacije već par godina aktivno sudjeluju u obilježavanju Svjetskog dana osoba s Down sindromom sa studentima Medicinskog fakulteta kroz radionice, a ove godine planiraju i niz drugih aktivnosti povodom tog dana. U svojim aktivnostima planiraju i obilježavanje Svjetskog dana svjesnosti o autizmu u suradnji sa studentima Psihologije, Logopedije i Socijalnog rada. Ovaj poster prezentacija je dosadašnjih i budućih aktivnosti.

Ključne riječi: studenti, aktivnosti, osobe s invaliditetom, djeca s teškoćama u razvoju

ACTIVITIES OF EDUCATION AND REHABILITATION SCIENCES STUDENTS IN MOSTAR

Franjičić Anđelka, Grizović Azra, Vasilj Marija-Zorka

As one of the youngest study directions at the University of Mostar, the Education and Rehabilitation Sciences study direction has organised many activities during last years with main goals to promote our profession as educational rehabilitators and informing the public with our work and actions. The initiators and organisers of all these activities, together with the study leaders, are the students of the Education and Rehabilitation Sciences.

The first activities were back in 2018., the International Day of Persons with Disabilities (3.12). The activities were realized at two locations: shopping centre Mepas Mall and the University Campus. On this occasion, students shared motivational messages and leaflets that contained informations about the educational rehabilitator roles and the various impairments they encounter in their work. Workshops with simulation glasses, wheelchairs and Braille instruction were organized. This year, in 2019, similar activities were organized on the same date. Students organized workshops at one regular elementary school and included children with disabilities, and also prepared various experiential workshops and lectures for the general public at the mall. Education and Rehabilitation Sciences students have been actively involved in celebrating World Down Syndrome Day for several years with students from the Faculty of Medicine through workshops, and this year they are planning a number of many activities to mark this day. In their future activities, they also plan to mark World Autism Awareness Day in a collaboration with students from Facultys of Psychology, Speech Therapy and Social Work. This poster is a presentation of the past and future activities.

Keywords: students, activities, persons with disabilities, children with disabilities

MULTIDISCIPLINARNI PRISTUP U REHABILITACIJI ODRASLIH KASNIJE OSLIJEPLJELIH OSOBA

Fric Ljiljana, Lapat Petra, Listeš Ana, Vidmar Carmen

Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ Zagreb, Hrvatska

Gubitak vida teška je trauma koja pogađa ne samo pojedinca već i njegovu bližu okolinu, obitelj i prijatelje, što je naročito izražajno kod osoba koje su većinu života vidjele. Naši korisnici često su osobe u radnom odnosu, osobe koje su izgubile vid uslijed bolesti ili je gubitak vida nastao nesretnim slučajem.

Cilj je za odraslu kasnije oslijepljelu osobu podići razinu samostalnijeg i sigurnijeg života, vratiti je u radno okruženje i uključiti u zajednicu.

U tom složenom postupku ključna je primjena multidisciplinarnog pristupa tako da program psihosocijalne rehabilitacije za kasnije oslijepljele osobe provode stručnjaci različitih profila. Prije samog početka programa radi se Inicijalna procjena i samoprocjena potreba korisnika u kojoj sudjeluje socijalni radnik, psiholog, edukacijski rehabilitator i prema potrebi radni terapeut i medicinska sestra. Potom slijedi izrada Individualnog plana psihosocijalne rehabilitacije za korisnika gdje se određuje trajanje i način provođenja te u konačnici Evaluacijskim upitnikom samoprocjene programa vrednujemo uspješnost rehabilitacije i potrebu za nastavkom programa. Pored aktivnosti namijenjenih rehabilitaciji oštećenja vida, značajni su podupirući programi radne terapije, kineziterapije, glazbene terapije, psihološke podrške i podrške socijalnog radnika. Odjel odraslih Centra „Vinko Bek“ jedini u Republici Hrvatskoj na tako sveobuhvatan način provodi rehabilitaciju oštećenja vida kasnije oslijepljelih osoba.

Ključne riječi: kasnije oslijepljela osoba, multidisciplinarni pristup, psihosocijalna rehabilitacija, uključenost u zajednicu

A MULTIDISCIPLINARY APPROACH IN REHABILITATION OF ADULTS WITH VISUAL IMPAIRMENT

Fric Ljiljana, Lapat Petra, Listeš Ana, Vidmar Carmen

Center for education and rehabilitation, „Vinko Bek“ Zagreb, Croatia

Vision loss is a severe trauma that affects not only the individual but also his or her immediate environment, family and friends. That trauma is greater with people who had regular sight for most of their lives. Our clients are often regularly employed people who have lost their sight due to illness or by accident.

The goal for an adult with vision loss is to raise the level of a more independent and secure life, get back into work environment and engage into community. In this complex process, it is crucial to apply a multidisciplinary approach by experts of different profiles. Prior to the start of the program, an Initial Assessment and Self Assessment of the users' needs is made involving a social worker, psychologist, educational rehabilitator and, where appropriate, occupational therapist; and nurse. This is followed by the development of an Individual Psychosocial Rehabilitation Plan for the client where the duration and method of implementation is determined. At the end of rehabilitation program client fills out the Evaluation Questionnaire of self-assessment programs where the success of rehabilitation and the need for continuation of program is evaluated. In addition to activities designed to rehabilitate vision impairment, we offer significant supportive programs such as occupational therapy, kinesitherapy, music therapy, psychological support and social worker support. Department of visually impaired adults at the Center Vinko Bek is the only one in the Republic of Croatia that implements such a comprehensive way of rehabilitating adults with visual impairment.

Keywords: visual impairment, multidisciplinary approach, psychosocial rehabilitation, community involvement

FONOLOŠKA SVESNOST DECE SA DISGRAFIJOM

Golubović Slavica, Ječmenica Nevena

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Disgrafija (dysgraphia) je specifična smetnja u razvoju, učenju i sticanju sposobnosti pisanja i pored postojanja normalne inteligencije, dobrog vida i sluha, odgovarajuće edukacije i socijalnih uslova (Golubović, 2000, 2003, 2005, 2011). Ciljevi ovog istraživanja odnose se na: 1. Utvrđivanje učestalosti disgrafije kod dece trećeg i četvrtog razreda; 2. Utvrđivanje fonološke svesnosti kod dece sa disgrafijom i dece tipičnog razvoja. Istraživanjem je obuhvaćeno 150 dece trećeg i četvrtog razreda. U istraživanju su primenjena dva merna instrumenta: Skala za procenu disgrafičnosti rukopisa (Ćordić i Bojanin, 1992) i Test fonološke svesnosti-FONT test (Subotić, 2011). Prema rezultatima istraživanja, u grupi dece sa disgrafijom (11.8%), kod 8.3% dece su utvrđene grafomotorne disgrafije, dok su kod 3.5% dece utvrđene jezičke disgrafije. Rezultati su pokazali da je učestalost grafomotornih i jezičkih disgrafija veća kod dečaka (6.1% i 3%), u odnosu na devojčice (2.2% i 0.5%).

Rezultati procene fonološke svesnosti pokazuju da deca sa grafomotornom disgrafijom prosečno ostvaruju od 72.1%-99.1% postignuća, dok deca sa jezičkom disgrafijom ostvaruju u proseku od 42.6-98.2% postignuća na FONT testu, pri čemu deca sa jezičkom disgrafijom ostvaruju statistički značajno manje postignuće u odnosu na decu sa grafomotornom disgrafijom na zadacima: fonemska segmentacija, identifikovanje završnog fonema, eliminacija početnog fonema i fonemska supstitucija početnog fonema ($p < 0.05$). Poređenjem rezultata na zadacima fonološke svesnosti dece sa grafomotornom i jezičkom disgrafijom i dece tipičnog razvoja, utvrđene su statistički značajne razlike u postignuću između dece sa jezičkom disgrafijom i dece tipičnog razvoja na zadacima: fonemska segmentacija, identifikovanje završnog fonema, eliminacija početnog fonema i fonemska supstitucija početnog fonema, u korist dece tipičnog razvoja ($p < 0.05$).

Ključne reči: disgrafija, fonološka svesnost, deca tipičnog razvoja

PHONOLOGICAL AWARENESS IN CHILDREN WITH DISGRAPHYA

Golubović Slavica, Ječmenica Nevena

University of Belgrade, Faculty for special education and rehabilitation, Serbia

Dysgraphia is a specific disorder in development, learning and acquisition of writing skills despite the normal intelligence, good vision and hearing, appropriate education and social conditions (Golubović, 2000, 2003, 2005, 2011). The objectives of this research are to: 1. Determine the incidence of dysgraphia in third and fourth grade children; 2. Determination of phonological awareness in children with dysgraphia and children with typical development. The sample included 150 third- and fourth-grade children. Two instruments were applied in the research: the Scale for assessing the manuscript maturity (Ćordić and Bojanin, 1992) and the Phonological awareness test-FONT test (Subotić, 2011). According to the results, in the group of children with dysgraphia (11.8%), graphomotor dysgraphia were identified in 8.3% of children, while linguistic dysgraphia were determined in 3.5% of children. The results showed that the frequency of graphomotor and language dysgraphia was higher in boys (6.1% and 3%), compared to girls (2.2% and 0.5%).

The results of the phonological awareness assessment showed that children with graphomotor dysgraphia achieve an average of 72.1% -99.1% of achievement, while children with language dysgraphia achieve an average of 42.6-98.2% of achievement on the FONT test, with children with language dysgraphia achieve a statistically lower achievement in relation to children with graphomotor dysgraphia on tasks: phonemic segmentation, identification of the final phoneme, elimination of the initial phoneme and phonemic substitution of the initial phoneme ($p < 0.05$). By comparing the results on phonological awareness tasks in children with graphomotor and linguistic dysgraphia and children with typical development, statistically significant differences in achievement were found between children with linguistic dysgraphia and children with typical development on tasks: phonemic segmentation, identification of the final phoneme, elimination of the initial phoneme and phonemic substitution of the initial phoneme, in favor of children with typical development ($p < 0.05$).

Keywords: dysgraphia, phonological awareness, children with typical development

SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO KAO MOGUĆNOST ZAPOŠLJAVANJA OSOBA S INVALIDITETOM

Grbavac Ivona, Perić Andrea

Zapošljavanju osoba s invaliditetom može se pristupiti iz aspekta socijalnog poduzetništva koje predstavlja model rješavanja društvenih i ekoloških zahtjeva, osluškujući potrebe marginaliziranog, zanemarenog ili ugroženog dijela stanovništva. Socijalno poduzetništvo odlikuje reinvestiranje ostvarenog profita u zajednicu, buduće projekte i održivi razvoj. Ono posredno utječe i na otklanjanje diskriminacije, usmjeravajući se na usvajanje društvenih vrijednosti.

Cilj ovog rada jest dobiti uvid u mogućnosti zapošljavanja osoba s invaliditetom u socijalnim poduzećima te dobiti istog iz perspektive poslodavaca i zaposlenika triju socijalnih poduzeća na području grada Mostara – Radin, VedriMo i Rad-Dar. Za prikupljanje podataka korištena je tehnika polustrukturiranog intervjua. Rezultati istraživanja pokazali su kako je glavna misija ispitanih poduzeća ispunjavanje prava na zapošljavanje, pružanje radne rehabilitacije te poticanje socijalne integracije osoba s invaliditetom. Nadalje, utvrđeno je kako su ispitani poslodavci zadovoljni zaposlenicima, istaknuvši neke od dobiti zapošljavanja osoba s invaliditetom. Problemi koji su se pokazali prisutnima odnose se na predrasude, smanjeno tržište i nedovoljnu tržišnu konkurentnost. Neinformiranost o socijalnom poduzetništvu i poduzećima koji zapošljavaju osobe s invaliditetom, predstavlja ozbiljnu prepreku razvoju ovakvih vidova zapošljavanja. Ipak, svijest ljudi se s vremenom oblikuje i mijenja, no potrebno je iskoristiti potencijale i resurse kojima bi se ukazalo na potrebu za integracijom osoba s invaliditetom u društvu.

Ključne riječi: osobe s invaliditetom, zapošljavanje, socijalno poduzetništvo

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A POSSIBILITY OF EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITIES

Grbavac Ivona, Perić Andrea

The employment of persons with disabilities can be approached from the aspect of social entrepreneurship, which is a model for addressing social and environmental demands, listening to the needs of the marginalized, neglected or vulnerable sections of the population. Social entrepreneurship is characterized by reinvesting its profits into the community, future projects and sustainable development. It also indirectly affects the elimination of discrimination, focusing on the adoption of social values. The aim of this research paper is to gain insight into the employment opportunities of persons with disabilities in social enterprises and their well-being from the perspective of employers and employees of three social enterprises in the area of Mostar - Radin, VedriMo and Rad-Dar. A semi-structured interview technique was used to collect the data. The results of the research show that the main mission of the surveyed companies is to fulfill the right to employment, to provide work rehabilitation and to encourage social integration of persons with disabilities. Furthermore, the surveyed employers were found to be satisfied with the employees, highlighting some of the benefits of employing people with disabilities. The problems shown by the attendees are related to prejudice, reduced market and insufficient market competitiveness. Awareness of social entrepreneurship and enterprises employing persons with disabilities is a serious obstacle to the development of these types of employment. However, people's awareness is shaped and changed over time, but the potential and resources need to be harnessed to highlight the need for the integration of people with disabilities in society.

Keywords: persons with disabilities, employment, social entrepreneurship

FUNKCIONALNA NEZAVISNOST DJECE I MLADIH SA CEREBRALNOM PARALIZOM

Hadžić Dževad¹, Kuduzović Edina²

¹ JU Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece "Mjedenica", Sarajevo

² Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla

Osnovni cilj ovog rada jeste utvrditi nivo motornog funkcioniranja i nivo samostalnosti u obavljanju aktivnosti svakodnevnog života u djece i mladih sa cerebralnom paralizom koji su obuhvaćeni redovnim programom edukacije i rehabilitacije te uvidjeti njihovo napredovanje u odnosu na djecu i mlade sa cerebralnom paralizom koji su povremeno ili nisu nikako obuhvaćeni programom edukacije i rehabilitacije. Istraživanje je provedeno u Centru za djecu sa višestrukim smetnjama „Koraci Nade“ u Tuzli kao i na terenu sa mobilnim timom Centra gdje je obuhvaćeno ukupno 40 ispitanika podijeljenih u dvije grupe i to ispitanici koji su obuhvaćeni tretmanom u Centru i ispitanici koji su povremeno ili nikako nisu obuhvaćeni tretmanom. Rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici koji su obuhvaćeni redovnim programom edukacije i rehabilitacije postižu bolje rezultate u obavljanju aktivnosti svakodnevnog života u odnosu na ispitanike koji su povremeno ili nisu nikako obuhvaćeni tretmanom.

Ključne riječi: motorno funkcioniranje, aktivnosti svakodnevnog života, tretman

FUNCTIONAL INDEPENDENCE IN CHILDREN AND YOUNG ADULTS WITH CEREBRAL PALSY

Hadžić Dževad¹, Kuduzović Edina²

¹ Institute for special education "Mjedenica" Sarajevo

² University of Tuzla, Faculty of education and rehabilitation, Tuzla

The main aim of this study is to determine the level of motor functioning and level of independence to perform activities of daily living in children and young adults with cerebral palsy included in regular program of education and rehabilitation and determine their progress in relation to children and young people with cerebral palsy who are periodically or not at all included in the program of education and rehabilitation. The study was conducted at the Center for children with multiple disabilities "Koraci nade" in Tuzla as well as on the field with the mobile team of the Center. 40 subjects divided into two groups; subjects included in treatment at the Center and subjects which are periodically or not at all included in treatment.

The results showed that the subjects which are covered by the regular program of education and rehabilitation achieve better results in performing activities of daily living than those which are periodically or not at all covered by the treatment.

Keywords: motor functioning, daily living activities, treatment

FINA MOTORIKA I GOVORNO-JEZIČKI RAZVOJ KOD DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Hadžić Selma, Hodžić Ivana, Ikanović Mirha, Husić Mirzeta

Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece "Mjedenica"

Razvoj fine motorike slijedi isti princip kao cjeloviti razvoj motorike. Što je djetetova mogućnost upotrebe svojih ruku i prstiju za manipulaciju predmetima veća, brže se odvija i razvoj fine motorike. Dobro razvijena fina motorika naročito je važna za razvoj grafomotoričkih sposobnosti. Brojne aktivnosti koje potiču razvoj fine motorike trebaju biti dio svakodnevne djetetove igre jer doprinose jačanju mišića šake, njezine spretnosti, razvijanju koordinacije pokreta, razvoju opažanja, okulomotorike i koncentracije (Slaviček i Sabo, 2010). Govor i jezik predstavljaju sazajno sredstvo komunikacije. Jezički razvoj je proces koji intenzivno započinje još odmah po rođenju. Ovaj proces se zasniva i zavisi od razvoja različitih domena i sposobnosti kao što su percepcija, kognicija, motorika i socijalizacija i prati određeni hronološki redosljed (Salihović, Junuzović-Žunić i Ibrahimagić, 2006).

Glavni cilj rada je prikazati nivo razvijenosti fine motorike i govorno-jezičkog razvoja kod djece s teškoćama u razvoju. Za ispitivanje razvoja fine motorike korišten je test The Learning Accomplishment Profile (Third Edition) a za ispitivanje razvoja govora i jezika korištena je Expresive Scale Bosnian Language, (Jewett i Echols, 2005). Svi ispitanici su uključeni u edukacijsko-rehabilitacijski program u okviru centra za odgoj i obrazovanje djece s teškoćama u razvoju.

Ključne reči: fina motorika, govorno-jezički razvoj, djeca s teškoćama u razvoju

FINE MOTOR SKILLS AND SPEECH DEVELOPMENT IN CHILDREN WITH DISABILITIES

Hadžić Selma, Hodžić Ivana, Ikanović Mirha, Husić Mirzeta

Institution for special children education "Mjedenica" Sarajevo

Development of fine motor skills follows the same principle as complete motor development. The greater the child's ability to use his or her hands and fingers to manipulate objects, the faster the development of fine motor skills. Development of fine motor skills are especially important for the development of graphomotor skills. A lot of activities that encourage the development of fine motor skills should be part of the child's daily play as they contribute to the strengthening of the hand muscle, its agility, the development of movement coordination, the development of perception, oculomotor activity and concentration (Slaviček and Sabo, 2010). Speech and language are the communicative means of communication. Language development is a process that intensely begins immediately after birth. This process is based and depends on the development of different domains and abilities such as perception, cognition, motor skills and socialization and follows a certain chronological order (Salihovic, Junuzovic-Zunic, Ibrahimagic, 2006).

The main goal of this paper is to show the level of fine motor development and speech and language development in children with disabilities. The Learning Accomplishment Profile (Third Edition) test was used to test the development of fine motor skills and the Expresive Scale Bosnian Language was used to test speech and language development (Jewett and Echols, 2005). All respondents were included in the educational and rehabilitation program within the center for the education of children with disabilities.

Keywords: fine motor skills, speech and language development, children with disabilities

ŠTA POSLIJE ŠKOLE?

Hadžić Selmir

Udruženje defektologa, edukatora-rehabilitatora “STOL”

Jedan od najvećih izazova sa kojima se trenutno susreću mnogi organizovani sistemi brige o osobama sa invaliditetom su na koji način obezbijediti najpri-mjereniji oblik socijalne podrške ovoj populaciji nakon što završe proces školo-vanja. Nažalost, poznat je veliki broj primjera kada osobe s invaliditetom nisu uključeni u programe srednjoškolskog ili drugih nivoa obrazovanja. U Bosni i Hercegovini školovanje osoba s invaliditetom se realizira u redovnim i specijal-nim školama. Međutim, postoje ozbiljni problemi u obezbjeđenju dovoljnih ka-paciteta za odgoj i obrazovanje svih kategorija osoba s invaliditetom a posebno se izdvajaju problemi socijalnog uključivanja mladih osoba s invaliditetom u društvene aktivnosti u sredinama u kojima žive.

Glavni cilj ovog rada je prikazati analizu postojećeg stanja u oblasti rada sa mla-dim osobama s invaliditetom u okviru organizovanih oblika školovanja ali i po-drške u svakodnevnom životu izvan obrazovanja. Na primjeru Kantona Saraje-vo prikazan je model nedostajućih podržavajućih aktivnosti koje su neophodne ovoj kategoriji društva kako bi bili aktivni i ravnopravni članovi društva u svojim sredinama.

Rezultati analize pokazuju potrebu za temeljnim promjenama u području brige i socijalne uključenosti mladih osoba sa invaliditetom u lokalnoj zajednici. Pri-prema za samostalan život i rad u lokalnoj zajednici se pokazuje kao potreba u svim edukacijsko-rehabilitacijskim programima rada sa osobama s invalidite-tom.

Ključne riječi: edukacija i rehabilitacija, osobe s invaliditetom, ravnopravnost

WHAT AFTER SCHOOL?

Hadžić Selmir

Association of special education teachers, occupational and speech therapists "STOL", Sarajevo

One of the biggest challenges in many systems of care for people with disabilities is how to provide the most appropriate form of social support to this population after they have completed their education. Unfortunately, there are big number of examples where persons with disabilities are not included in secondary or other education programs. In Bosnia and Herzegovina, the education of persons with disabilities is provided in regular and special schools. However, there are serious problems in providing sufficient capacities for education and rehabilitation of all categories of persons with disabilities, and special problems are in area of social inclusion of young persons with disabilities in social activities in their life communities.

The main aim of this paper is to present an analysis of the current situation in the field of work with young people with disabilities within organized forms of education and support in everyday life outside of education. The example of the Sarajevo Canton shows a model of the missing supportive activities that are necessary for this category of society to be active and equal members of society in their communities.

The results of the analysis show the need for fundamental changes in the care and social inclusion of young people with disabilities in the local community. Preparation for independent living and work in the local community should be main part in all educational and rehabilitation programs for work with persons with disabilities.

Keywords: education and rehabilitation, people with disabilities, equality

PRILAGOĐAVANJE NASTAVNIH SADRŽAJA

Husić Mirzeta¹, Sulejmanović Dževida²

¹ Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece „Mjedenica“ Sarajevo

² Udruženje za podršku djeci i roditeljima „Budućnost“ Sarajevo

Kada govorimo o djeci sa teškoćama u razvoju u obrazovnom sistemu danas, svjedoci smo da postoji mnogo termina, pravilnika, procedura, programa i pristupa rada koji treba da obezbijede najbolji, najhumaniji i najlakši način za savladavanje nastavnog gradiva za svakog učenika.

Nastavnici i edukatori-rehabilitatori u školama prate plan i program kojeg su u obavezi da poštuju uzimajući u obzir intelektualne, motoričke, senzorne i druge mogućnosti učenika. Govoreći iz vlastitog iskustava pored detaljne izrade individualnih planova čija je svrha da obezbijede svakom učeniku maksimalno napredovanje veliki zadatak je realizirati zacrtane ciljeve na način da svi zahtjevi budu ispoštovani, da učenik postigne određene rezultate i razvije vještine te doživi to kao zabavnu aktivnost a ne kao izvor nezadovoljstva.

U ovom radu prikazano je nekoliko primjera iz prakse kada je u pitanju prilagođavanje nastavnih sadržaja učenicima na način da su aktivnosti realizovane kroz igru, posjete određenim mjestima van školskih prostorija i konstantno uključivanje učenika u sva dešavanja na način koji njemu odgovara.

Ključne reči: nastavni sadržaji, djeca sa teškćama u razvoju, individualni plan i program

ADJUSTMENT OF TEACHING CONTENT TO STUDENTS

Husić Mirzeta¹, Sulejmanović Dževida²

¹ Special education and children raising Institute "Mjedenica" Sarajevo

² Child and parent support association "Budućnost" Sarajevo

When it comes to children with special needs we have witnessed many terms, policies, procedures, programs and work approaches that should provide the best, most human and easiest way for each student to master the teaching material.

Teachers and educators in schools follow compulsory curriculum which is taking into account the intellectual, motor, sensory and other capabilities of students. Speaking from personal experience, the big task in addition to elaborating individual curriculum designed to provide maximum advancement to each student, is to realize the set goals in a way that all requirements are met, the student achieves certain results and experiences it as a fun activity rather than source of dissatisfaction.

This paperwork presents several practical examples related to adjustment of teaching content to the interests of students through games, visiting certain places outside the school premises and constant students involvement to all events in a way that suits them the best.

Keywords: curriculum, children with special needs, individual curriculum

ZNAČAJ I ULOGA IGRE KOD DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Ibrahimović Nermina, Ličina Aida

Univerzitet u Sarajevu, Pedagoški fakultet, Sarajevo

Igra je jedan od najizrazitijih oblika dječje aktivnosti, spontana je i dobrovoljna i ima pozitivan učinak na fizički, spoznajni, komunikacijski i socijalno-emocionalni razvoj. Da bi igra bila uspješna potrebno je da postoje tri ključna elementa igre, a to su: dobrovoljnost, aktivna uključenost i satisfakcija. Kroz igru dijete uči, otkriva sebe i svijet putem pokušaja i pogrešaka, razvija osjećaj sigurnosti, samostalnosti te razvija vještine na svim područjima. Razvoj se održava u igri, a s druge strane igra potiče razvoj.

Igra djece s teškoćama, pored univerzalnih karakteristika, ima i neke svoje specifičnosti. Djeca s teškoćama u razvoju imaju ograničene interese koji mogu biti specifični i neuobičajeni. Također, neka djeca s teškoćama dugo ostanu na spoznajno nižoj razini igre i vrlo teško prelaze na višu razinu. S tim u vezi jako je važno prilagoditi sadržaje igre interesima i sposobnostima djeteta. U ovom radu smo opisali FLOORTIME metodu koja se često koristi u radu sa djecom s poteškoćama u razvoju. Uzimajući u obzir uzajamni odnos između igre i razvoja, od velikog je terapijskog značaja poticanje i kreiranje igre. Rad zaključujemo sa konkretnim prijedlozima kako edukatori-rehabilitatori mogu poticati razvoj dječije igre, a samim tim i razvoj djeteta.

Ključne reči: igra, djeca sa teškoćama u razvoju, razvoj djeteta, floor-time

THE IMPORTANCE AND ROLE OF PLAY IN CHILDREN WITH DISABILITIES

Ibrahimović Nermina, Ličina Aida

Faculty of Educational science, Sarajevo University

Play is the most distinguishable form of children's activity, it is spontaneous and voluntary and its importance lies in the physical, cognitive and socio-emotional development of a child. The three key elements of children's play are: voluntarism, active involvement and satisfaction. With the help of game the child learns, reveals more about himself and the world by trying and making mistakes, child develops skills in all areas (motoric, emotional, cognitive, social and communication skills).

The play in children with disabilities is different and more specific to some extent, but it is still a play. Children with disabilities, including intellectual disabilities, sensory impairments, autism spectrum disorder, speech or language impairment, typically show social interaction difficulties, communication challenges, deficit in maintaining and understanding relationships, have limited interests that may be specific and unconventional, and may experience limited receptive and expressive communication skills. Some stay at the cognitive lower level of the game for a long time and face many difficulties to move to a higher level. Children with disabilities are at a distinct disadvantage when it comes to play. Any disability (physical, cognitive or sensory) is an obstacle to the spontaneous involvement of the child in play and play activities. The play-method used in the development of children with disabilities is the FLOOR-TIME method. There is a reciprocal relationship between play and development. Development is maintained in the game, and on the other hand the game encourages development.

Keywords: play, children with disabilities, child development, floor-time

SENZORNA INTEGRACIJA KAO KLJUČ USPJEŠNOG RAZVOJA

Iličić Lidija

Centar za autizam Rijeka

Ayres (2002.) definira senzornu integraciju kao organizaciju osjeta za uporabu, budući da putem osjeta dobivamo informacije o fizičkom stanju našeg tijela i okolini koja nas okružuje. Teorijom senzorne integracije nastoji se objasniti zašto se pojedinci ponašaju na određen način, planirati intervencije za ublažavanje teškoća te predvidjeti kako dolazi do promjena u ponašanju kao rezultat intervencija (Bundy, Lane i Murray, 2002.).

U ovom radu će biti predstavljene metode rada unutar kabineta za senzornu integraciju i Snoezelen sobe, ali i utjecaj kvalitetnog planiranja prostora i senzornih elemenata na ishod terapije. Cilj rada je kroz praktičnu prezentaciju upoznati se s:

1. razlikovanjem elementa korištenih u kabinetu za senzornu integraciju i elemente koji se koriste u Snoezelen sobi,
2. alatima koji se koriste tijekom provođenja terapije senzorne integracije i kako ih iskoristiti u praktičnim aktivnostima za poticanje senzornih vještina, ali i spoznajnih vještina,
3. koracima u provedbi procjene senzornih vještina i izradi senzornog profila djeteta.

Ključne reči: senzorna integracija, Snoezelen soba, rehabilitacija

SENSORY INTEGRATION AS BASIS FOR SUCCESSFUL DEVELOPMENT

Ilić Lidija

Center for Autism, Rijeka

Ayres (2002.) defines sensory integration as organizing senses in order to be used, because through senses we get informations about the state of our body and the environment around us. With the theory of sensory integration we try to explain why individuals behave in a certain way, plan interventions for moderation difficulties and to anticipate the changes in behaviour as a result of interventions (Bundy, Lane and Murray, 2002.)

In this lecture the methodology of working as a sensory integration therapist and working in a Snoezelen room will be shown. You will also learn more about the effect that the quality environment planning has on the therapy outcomes. The goal is to get acquainted with the following:

1. the difference between elements that are used in a sensory integration therapy and elements used in a Snoezelen room,
2. the identification of the tools used during the sensory integration therapy and how to use them in practical activities to stimulate both sensory and cognitive skills,
3. the identification of the steps in assessing sensory skills and developing the child's sensory profile.

Keywords: Sensory Integration, Snoezelen Room, Rehabilitation

RAZVIJANJE SOCIJALNIH VEŠTINA KROZ IGRU

Ivetac Tina

Centar za komunikaciju, sluh i govor, Portorož, Slovenija

Možemo se složiti, da u većini primera roditelji žele da njihovo dete oseti koliko je voljeno i koliko su ponosni na njega. Svom detetu žele pružiti osećaj važnosti, jedinstvenosti i nezamenljivosti. Na taj način bi deca trebala da razviju samopouzdanje koje će im pomoći, da prihvate svoje prednosti i mane, svoje kvalitete i slabe strane i da cene svoje sposobnosti.

Nastavnik to želi i za svoje učenike. Na veliku žalost nastavnika i učenika u školskom sistemu je premalo vremena, da bi se bavili ovim važnim i prilično širokim područjem ličnog razvoja dece. Osnova za rad sa decom je sigurno okruženje i dobri međusobni odnosi. Sigurno okruženje stvaramo zajedno nastavnici i učenici, sa jasno postavljenim granicama, puno ljubavi i aktivnim uključivanjem dece pri izboru i organizaciji aktivnosti. U okruženju gde se deca osećaju sigurno, prihvaćeno i kao ravnopravni članovi svog obrazovnog tima, mogu najbolje da razvijaju svoj potencijal. Ovim radom želim da prikazem učenje socijalnih veština u učionici, tokom jednog časa komunikacije uz pomoć školskog psihologa. Učimo kroz igru koja razvija intelektualnu, emocionalnu i socijalnu stranu dečije ličnosti i kreativnosti. Igra je čovekova urođena potreba i usko je povezana sa učenjem, jer kroz igru dobijamo nova iskustva, načine za ispunjavanje osnovnih potreba, identifikujemo emocije i reagujemo na odgovarajući način. Pored zabave i opuštanja, igra nam pruža mogućnost da naučimo nešto novo.

Ključne riječi: osećaj sigurnosti, socijalne veštine, igra

SPEECH AND LANGUAGE REHABILITATION IN SPECIAL SCHOOL

Ivetac Tina

Hearing and Speech Communication Center - Portorož, Slovenia

We can agree that in most cases parents want their child to feel loved and have the knowledge of how proud they are. They want to give their child a sense of importance, uniqueness and irreplaceability. In this way, children should develop into confident individuals who will be able to accept their strengths and weaknesses, their qualities and weaknesses, and appreciate their abilities and make themselves happy with others.

Much to the chagrin of the teaching staff and, last but not least, the pupils, there is not enough time in the school system to deal with the important and rather broad area of personal development of children. The basis for working with children is a safe environment and good relationships. We build a safe environment together, teachers and students, with clearly defined boundaries, lots of love and active involvement of children in the selection and preparation of activities. Where children feel safe, accepted and equal members of their education team, they can best develop their potential. With this paper, I want to show a case of learning social skills in the classroom, during an hour of communication with the help of our school psychologist. We learn through play, which we develop the intellectual, emotional and social side of a child's personality and creativity. Play is an innate need of man and closely linked to learning, because through play we learn new experiences, ways to meet basic needs, identify emotions and respond appropriately, etc. In addition to fun and relaxation, the game gives us the opportunity to learn something new.

Keywords: sense of security, social skills, play

RAZVIJENOST ARTIKULACIONIH SPOSOBNOSTI DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Ječmenica Nevena¹, Golubović Slavica¹, Jelovav Milana²,
Utvić Katarina², Simić Nevena²

¹ Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

² Predškolska ustanova "Zvezdara", Srbija

Dislalija je, prema Golubović (1997, 1998, 2003, 2007, 2012, 2016) poremećaj izgovora glasova u deteta/osobe s normalnim fiziološkim sluhom, normalnom inervacijom govornih organa, normalnim intelektualnim sposobnostima i normalnom razvijenosti ostalih jezičkih sposobnosti. Cilj ovog istraživanja je da se utvrde artikulacione sposobnosti i sposobnost oralne prakse kod dece predškolskog uzrasta. U istraživanje je uključeno 330 dece, uzrasta između pet i šest i po godina. Za procenu artikulacionih sposobnosti dece primenjen je Globalni artikulacioni test (Kostić, Vladislavljević & Popović, 1983) i Test oralne prakse (Radičević i Stevanković, 1992).

Rezultati istraživanja su pokazali da 58.2% dece pravilno izgovara sve glasove srpskog jezika, dok je nepravilan izgovor glasova utvrđen kod 41.8% dece, pri čemu se najčešće nepravilno izgovaraju glasovi iz grupe frikativa, afrikata i laterala. U grupi dece sa nepravilnim izgovorom najčešće su prisutne distorzije i supstitucije glasova po tipu: sigmatizma (42.5%), rotacizma (7.7%), lambdacizma (6.4%), sigmatizma i rotacizma (5.1%), sigmatizma i lambdacizma (21.6%), rotacizma i lambdacizma (6.4%) kao i sigmatizma, lambdacizma i rotacizma (10.3%). Analizom dobijenih rezultata utvrđeno je da su deca sa nepravilnim izgovorom bila statistički značajno manje uspešna u odnosu na njihove vršnjake tipičnog razvoja prilikom izvođenja sledećih zadataka na Testu oralne prakse: „presavijanje prednjeg dela jezika prema dole“, „lepeza“, „treperenje usta“, „treperenje jezika“ i „palatolingvalni žleb“ ($p < 0.05$). Primenom jednofaktorske analize varijanse, nije utvrđen statistički značajan uticaj uzrasta ($F=1.03$; $df=2$; $p=0.35$) i pola ($F=2.52$; $df=1$; $p=0.11$) na razvijenost artikulacionih sposobnosti dece.

Ključne reči: izgovor glasova, artikulacione sposobnosti, deca tipičnog razvoja

DEVELOPMENT OF ARTICULATION ABILITIES IN PRESCHOOL CHILDREN

Ječmenica Nevena¹, Golubović Slavica¹, Jelovac Milana²,
Utvić Katarina², Simić Nevena²

¹ University of Belgrade, Faculty for special education and rehabilitation, Serbia

² Preschool institution "Zvezdara", Belgrade, Serbia

YDyslalia, according to Golubović (1997, 1998, 2003, 2007, 2012, 2016) is a disorder of phoneme pronunciation in a child/person with normal physiological hearing, normal innervation of speech organs, normal intellectual ability and normal development of other language abilities. The aim of this research is to determine the articulation and oral praxis abilities in preschool children. The sample included 330 children, aged between five and six and a half years. The Global articulation Test (Kostic, Vladisavljevic & Popovic, 1983) and the Test of oral praxis (Radičević & Stevanković, 1992) were used to evaluate the articulation abilities in children.

The results showed that 58.2% of children correctly pronounce all the phonemes of Serbian language, while incorrect pronunciation is observed in 41.8% of children, with the most frequently incorrectly pronounced phonemes from the group of fricatives, affricates and laterals. In the group of children with irregular pronunciation, distortions and substitutions of phonemes are most often by type of: sigmatism (42.5%), rotacism (7.7%), lambdacism (6.4%), sigmatism and rotacism (5.1%), sigmatism and lambdacism (21.6%), rotacism and lambdacism (6.4%) as well as sigmatism, lambdacism and rotacism (10.3%). The analysis of the results showed that children with incorrect pronunciation were statistically less successful than their typical developing peers when performing the following tasks in the oral praxis test: "folding the front of the tongue down", "bun", "mouth flutter", "tongue flicker" and "palato lingual groove" ($p < 0.05$). Using one-factor analysis of variance, there were no statistically significant influence of age ($F=1.03$; $df=2$; $p=0.35$) and gender ($F=2.52$; $df=1$; $p=0.11$) on the development of articulation abilities in children.

Keywords: phoneme pronunciation, articulation abilities, children with typical development

MODEL RADA SERVIS CENTRA “DAJTE NAM ŠANSU”

Kavalec Ines, Paravlić Selma

Servis centar “Dajte nam šansu”

Cilj ovog rada je predstaviti model rada Servis Centra Dajte nam šansu iz Sarajeva. Servis Centar Dajte nam šansu djeluje po inovativnom modelu rada koji podrazumijeva pružanje podrške svim članovima porodica djece sa poteškoćama u razvoju. Korisnici su roditelji djece sa poteškoćama u razvoju, djeca i odrasli bez obzira na razvojnu poteškoću, braća i sestre i ostali članovi porodice. Paket usluga koje nudi Servis centar zadovoljava većinu potreba jedne porodice koja ima člana sa poteškoćama u razvoju. Među glavnim uslugama su: kratki boravak, opservacija djece, psihološka podrška, mobilni tim, pravna pomoć, socio-medicinske itd. U radu sa djecom primjenjujemo individualni i/ili grupni pristup. Metodologiju rada čine različiti pristupi koji su osmišljeni na osnovu programa kao što su: TEACH, PECS, ABA, FLOORTIME. Navedene usluge svakodnevno pruža interdisciplinarni tim kojeg čine: psiholog/psihoterapeut, pedagog, pravnik, medc. sestra, soc. radnik, sociolog itd U zaključku ćemo govoriti o aspektima modela rada Servis centra koje je moguće unaprijediti kako bi unaprijedili postojeći sistem usluga.

Ključne reči: model rada, Servis centar Dajte nam šansu, porodica djece sa poteškoćama u razvoju, interdisciplinarni tim, spektar usluga

WORK MODEL OF THE SERVICE CENTER „DAJTE NAM ŠANSU“

Kavalec Ines, Paravlić Selma

Service Center “Dajte nam šansu”

Goal of this paper is to present work model of the Service Center „Dajte nam šansu“, Sarajevo. Service Center „Dajte nam šansu“ is based on innovative work model that provides support to all members of the families of children with disabilities. Users are parents of the children with disabilities, children and adults regardless of disability, brothers and sisters and all other family members. Service package provided by the Service Center satisfies most of the needs of a single family that has a family member with disability. Among main services are: short-break, assessment of the children, psychological support, mobile team, legal aid, social-medical support etc. In direct work with children we provide individual and group approach. Work methodology consists of different approaches based on programs such as: TEACH, PECS, ABA, FLOORTIME. Previously mentioned services are provided on a daily basis by interdisciplinary team that consists of: psychologist/psychotherapist, pedagogue, legal counsel, nurse, social worker, sociologist etc. In the conclusion we will talk about aspects of the work model of the Service Center that can be upgraded in order to raise the level of efficiency of the existing service system.

Keywords: work model, Service Center “Dajte nam šansu”, family of children with disabilities, interdisciplinary team, service system

GLUHOSLEPO DEKLE – ALI ZMOREMO?

Kavčič Tjaša

Center IRIS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje slepim in slabovidnim, Slovenija

Prispevek predstavlja, kako skupina strokovnih delavcev s svojim strokovnim delom vpliva na razvoj gluhoslepe deklince. Zaradi vztrajnosti pri izvajanju specialnih znanj in podpori zunanjih strokovnjakov, se je dekle naučila skrbeti za sebe ter pridobila spretnosti in veščine za življenje in delo.

Pri podajanju učne snovi je bil največji izziv zadovoljiva komunikacija. Z odraščanjem dekleta in zahtevnostjo šolskih znanj se je pokazal tudi problem, kako ji predstaviti učno snov.

Izkazalo se je, da je delo z gluhoslepo osebo zelo kompleksno in da je potrebno tesno sodelovanje z različnimi strokovnjaki kot so specialni in rehabilitacijski pedagog, surdopedagog, tiflopedagog, učitelji specialnih znanj (orientacija in mobilnost), fizioterapevtom, športnim pedagogom, vzgojitelji v domu. Pomembno je tudi sodelovanje s starši in drugimi prostovoljci, ki dekle obiskujejo.

Dekle je v času šolanja na Centru IRIS pridobila osnovna znanja na vseh področjih izobraževanja in se osamosvojila do te stopnje, da bi lahko zaživela tudi v stanovanjski skupini ali celo opravljala prakso v primernem službenem okolju.

Ključne riječi: gluhoslepota, samostojnost, veščine za življenje in delo

DEAFBLINDGIRL – CAN WE DO IT?

Kavčič Tjaša

Center IRIS – Center for Education, Rehabilitation, Inclusion and Counseling
for the Blind and Partially Sighted, Slovenia

The paper presents how a group of professionals through their professional work influences on the development of a deafblind girl. Due to their persistence in the implementation of special knowledge and the support of external experts, the girl learned how to take care of herself and acquired skills to live and work.

In delivering the course material, communication was the biggest challenge. As a girl grows up and the complexity of school knowledge escalates, the problem of how to present her a teaching material has also emerged.

It turns out that working with a deafblind person is very complex and requires close collaboration with various professionals such as special educator, surdopedagogue, tiflopedagogue, special skills teachers (orientation and mobility), physical therapist, sports educator, home educators. Working with parents and other volunteers who visit the girl is also important.

During her studies at the IRIS Center, the girl has acquired basic knowledge in all fields of education and has become so independent that she can live in a residential group or even practice in a suitable work environment.

Keywords: Deafblindness, Independence, Life and work skills

INTERRESORNA KOMISIJA KAO MODEL MULTISEKTORSKE SARADNJE U UTVRĐIVANJU POTREBA ZA PRUŽANJEM DODATNE PODRŠKE

Kiković Gorana, Ranković Siniša

Društvo defektologa Srbije, Osnovna škola „Boško Buha“, Beograd, Srbija

Pravo na obrazovanje i uključivanje sve dece u obrazovno-vaspitne ustanove u Republici Srbiji utvrđeno je usvajanjem Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 2009. godine. Na taj način sva deca su dobila priliku da razviju svoje pune potencijale, da budu uključena u sve aktivnosti zajedno sa svojim vršnjacima i da dobiju kvalitetno obrazovanje.

Određenom broju dece i učenika, među kojima su i deca i učenici sa smetnjama u razvoju, neophodna je dodatna podrška u učenju, osamostaljivanju, podsticanju razvoja, jačanju socijalnih veština i uključivanju u zajednicu. Sagledavanje aktuelne situacije i utvrđivanje potreba dece i učenika za dodatnom podrškom u Republici Srbiji uređeno je zakonskim i podzakonskim aktima i ostvaruje se kroz multisektorsku saradnju tri različita sistema: obrazovanja i vaspitanja, zdravstva i socijalne zaštite.

Cilj ovog rada je da predstavi Interresornu komisiju kao model multisektorske saradnje u utvrđivanju potreba za pružanjem dodatne podrške detetu i učeniku sa smetnjama u razvoju u Republici Srbiji, sa akcentom na obrazovanju. U radu će detaljno biti prikazano šta je dodatna podrška i ko ima pravo na nju, ko i na koji način utvrđuje potrebe dece i učenika za dodatnom podrškom i koje mere dodatne podrške se mogu preporučiti u odnosu na utvrđene potrebe. Uz to će u radu biti prezentovani benefiti ovako postavljenog modela saradnje za dete/učenika, njegovu porodicu i sve aktere u procesu pružanja dodatne podrške u sva tri sektora, ali će biti ukazano i na određene prepreke u procesu utvrđivanja potreba za dodatnom podrškom i u primeni predloženih mera.

Multisektorski pristup u utvrđivanju potreba za pružanjem dodatne podrške omogućava učesnicima i zajednici da zajedno rade, utvrđuju potrebe, donose predloge i efikasno pružaju usluge. Sa druge strane, poteškoće uočene u radu mogu biti prevaziđene, a rad Interresornih komisija efikasniji poboljšanjima na lokalnom i na nacionalnom nivou. To se najpre odnosi na unapređenje normativnog okvira, ali i na profesionalni razvoj i usavršavanje kompetencija članova Interresornih komisija.

Ključne reči: Interresorna komisija, multisektorska saradnja, dodatna podrška, obrazovanje

THE INTERMINISTERIAL COMMISSION AS A MODEL OF MULTISECTORAL COOPERATION IN ESTABLISHING THE NEEDS TO ADDITIONAL SUPPORT

Kiković Gorana, Ranković Siniša

Special Educators and Rehabilitators Association of Serbia, Primary school „Boško Buha”,
Belgrade, Republic of Serbia

The right to education and inclusion of all children in educational institutions in the Republic of Serbia was determined by the adoption of the Law on the Basics of the Education and Upbringing System, 2009. Thus, all children were given the opportunity to develop their full potential, to be involved in all activities together with to their peers and to receive quality education.

A number of children and students, including children and students with disabilities, need additional support in learning, empowering, fostering development, strengthening social skills and in community involvement. Consideration of the current situation and determination of the needs of children and students for additional support in the Republic of Serbia, is regulated by laws and by-laws and implemented through multi-sectoral cooperation of three different systems: education and upbringing, health care and social protection.

The aim of this paper is to present the Interministerial commission as a model of multi-sectoral cooperation in identifying the needs for providing additional support to children and students with disabilities in the Republic of Serbia, with an emphasis on education. The paper will explain in detail what additional support is and who is entitled to it, who and how determines the needs of children and students for additional support and what measures of additional support can be recommended in relation to identified needs. In addition, the paper will outline the benefits of such a model of cooperation for the child/student, his or her family and all actors in the process of providing additional support in all three sectors, but will also highlight some obstacles in the process of identifying the needs for additional support and implementing the proposed measure.

A multisectoral approach to identifying additional support needs enables participants and the community to work together, identify needs, make suggestions and deliver services effectively. On the other hand, the difficulties identified in the work can be overcome, and the work of the Interministerial commission can be more efficient with improvements at local and national level. This refers, first of all, to improving the normative framework, but also to the professional development and enhancement of the competencies of the members of the Interministerial commissions.

Keywords: Interministerial commission, multisectoral cooperation, additional support, education

RAZVIJENOST ZNAČENJSKIH ODNOSA MEĐU REČIMA KOD DEČAKA I DEVOJČICA PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Kobac Dubravka², Golubović Slavica¹, Ječmenica Nevena¹, Popović Danka²

¹ Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

² Predškolska ustanova „Čika Jova Zmaj“, Srbija

Semantika je vezana uz rečnik, pomaže u odluci šta ima smisla, a šta je bez značenja. Cilj istraživanja je utvrđivanje karakteristika semantičkih sposobnosti kod dečaka i devojčica predškolskog uzrasta. Istraživanjem je obuhvaćeno 80-oro dečaka i devojčica, uzrasta između šest i sedam godina. Istraživanje je sprovedeno u Predškolskoj ustanovi "Čika Jova Zmaj" u februaru mesecu 2020. godine u Beogradu. Za procenu semantičkih sposobnosti primenjen je Semantički test (Vladislavljević, 1983).

Rezultati pokazuju da je u kategorijama homonima, sinonima i antonima prosečan broj tačnih odgovora kod dečaka ($H(AS)= 8.32$; $A(AS)=7.61$; $S(AS)= 5.71$) veći u odnosu na devojčice ($H(AS)= 7.25$; $A(AS)=7.25$; $S(AS)= 4.25$), dok su devojčice bile uspešnije u kategoriji metonima bez utvrđivanja statistički značajnih razlika ($p>0.05$). Ukupan skor na semantičkom testu na sva četiri supresta homonima, antonima, sinonima i metonima pokazao je neznatne razlike u korist dečaka, jer je njihov prosečan skor 23.92 poena dok kod devojčica iznosi 23.11 poena. Dečaci su bili uspešniji i što se tiče minimalnog i maksimalnog postignuća na ovim zadacima, u rasponu od 11.5 do 35 poena. Kod devojčica se raspon postignuća kreće od minimalnih 10 do 28.5 maksimalnih poena ($p>0.05$). Poredeći postignuća dece sa normama autora testa utvrdili smo da je razvijenost kategorija homonima i antonima kod sve dece iz uzorka u skladu sa uzrastom. Sa druge strane, određen procenat dečaka i devojčica ispoljava deficite u razvijenosti značenjskih odnosa sinonimije (4% i 8%) i metonimije (7% i 5%).

Ključne reči: značenje reči, semantičke sposobnosti, deca tipičnog razvoja

THE DEVELOPMENT OF SEMANTIC RELATIONSHIPS BETWEEN WORDS IN BOYS AND GIRLS OF PRESCHOOL AGE

Kobac Dubravka², Golubović Slavica¹, Ječmenica Nevena¹, Popović Danka²

¹ University of Belgrade, Faculty for special education and rehabilitation, Serbia

² Preschool institution „Čika Jova Zmaj“, Serbia

Semantic is related to vocabulary, it helps to decide what makes sense and what is meaningless. The aim of the research is to determine the characteristics of semantic abilities in boys and girls of preschool age. The sample included 80 boys and girls between the age of six and seven. The study was conducted at the Čika Jova Zmaj Preschool institution in February 2020 in Belgrade. The Semantic test was applied to assess semantic abilities (Vladislavljević, 1983).

The results show that in the categories of homonyms, synonyms and antonyms, the average number of correct answers for boys (H(AS)= 8.32; A(AS)=7.61; S(AS)= 5.71) is higher than for girls (H(AS)= 7.25; A(AS)=7.25; S(AS)= 4.25), while girls were more successful in the metonymy category without finding statistically significant differences ($p>0.05$). The total score on the semantic test on all four subtests of homonyms, antonyms, synonyms and metonymy showed slight differences in favor of boys, as their average score was 23.92 points, while for girls it was 23.11 points. The boys were successful both in terms of minimum and maximum achievement in these tasks, ranging from 11.5 to 35 points. In girls, the achievement is ranging from a minimum of 10 to a maximum of 28.5 points ($p>0.05$). Comparing the achievement in children with the test norms, we found that the development of the homonymy and antonymy categories in all children in the sample was age-appropriate. On the other hand, a certain percentage of boys and girls manifest deficits in the development of meaning relations of synonymy (4% and 8%) and metonymy (7% and 5%).

Keywords: word meaning, semantic abilities, children with typical development

EMPATIJSKO POVEZIVANJE – ŠTAP S DVA KRAJA UTJECAJ EMOCIONALNE RAZREDNE KLIME NA NOVOG UČENIKA

Kolak Spomenka, Lovrić Janja

Centar za autizam u Zagrebu, Hrvatska

Dominantne psihološke teorije pokušavaju objasniti autizam kao odstupanje od normalnog razvoja i kognitivnog funkcioniranja. Među njima prevladava koncept da osobe s poremećajem iz spektra autizma imaju narušenu „teoriju uma“ ili „mentalizaciju“ što dovodi do teškoća u razumijevanju misli i osjećaja drugih ljudi u društvenim interakcijama. Međutim, kad se slušaju izvještaji osoba s poremećajem iz spektra autizma, može se reći da takvi problemi postoje obostrano. Teorija „dvostrukog problema empatije“ sugerira da problemi ne nastaju samo zbog autizma, već da se prekid uzajamnosti i međusobnog razumijevanja može dogoditi između ljudi koji na vrlo različite načine doživljavaju svijet. Primjena ove teorije u praksi dovodi do radikalnog pomaka u tome kako vidimo naše učenike, te utječe na izbor intervencija u radu s učenicima koji imaju poremećaje iz spektra autizma. U ovom radu prikazat će se kronološkim redom, tijekom prilagodbe učenika s poremećajem iz spektra autizma na novi socijalni kontekst. Isto tako, opisat će se međusobne interakcije ostalih učenika u razredu i njihove reakcije na pridošlicu. Poseban naglasak stavlja se na osvještavanje ukupne emocionalne klime u razredu. Usporedit će se stanje na početku školske godine i nakon šest mjeseci, s naglaskom na napretku novog učenika u socijalnim interakcijama.

Ključne riječi: empatijsko povezivanje, socijalni kontekst, emocionalna regulacija

EMPHATIC CONNECTION - A STICK WITH TWO ENDS THE IMPACT OF THE EMOTIONAL ATMOSPHERE WITHIN CLASSROOM ON THE NEW STUDENT

Kolak Spomenka, Lovrić Janja

Center for autism Zagreb, Croatia

Dominant psychological theories attempt to explain autism as an deviation from normal development and cognitive functioning. Prevalent amongst these is the concept that autistic people have impaired 'theory of mind' – the ability to imagine the thoughts and feelings of others, in order to comprehend and predict their behavior. However, according to testimony from people with autism, it can be said that such problems exist on both sides. The theory of "double empathy problem" suggests that problems not only arise from autism but a breakdown in reciprocity and mutual understanding can occur between people with very differing ways of experiencing the world. Putting this theory into practice is making a radical shift in how we see our students, affecting the choice of interventions to work with students who have autism spectrum disorder. In this paper, the process of adaptation of student with autism to a new social context will be presented in chronological order. Also, the interactions of the other students in the class and their reactions to the newcomer will be described. Particular emphasis is placed on raising awareness of the overall emotional climate in the classroom. The situation will be compared at the beginning of the school year and after six months, with an emphasis on the progress of new students in social interactions.

Keywords: empathic connection, social context, emotional regulation

POVEZANOST PORODIČNE ORIJENTACIJE I STRUKTURE SA INTERNALIZIRANIM I EKSTERNALIZIRANIM PROBLEMIMA U PONAŠANJU KOD ADOLESCENATA

Kuralić-Ćišić Lejla¹, Bijedić Meliha¹, Jahić Adela¹, Suljkanović-Djedović Emina²

¹ Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla

² JU Osnovna škola "Klokotnica" Dobojski Istok

Posljednjih decenija sve je prisutnija pojava porasta problema u ponašanju kod djece i adolescenata. Cilj istraživanja je utvrditi razlike u porodičnoj orijentaciji i strukturi porodice između adolescenata sa eksternaliziranim i internaliziranim problemima i tipično razvijenih adolescenata. Uzorak ispitanika čini 587 adolescenata oba spola. Istraživanje je realizovano u petnaest osnovnih škola na području Tuzle tako što je iz svake škole uključeno po dva odjeljenja, jedno sedmog i jedno osmog razreda. Uzorak je namjerni (samo sedmi i osmi razredi), a unutar njega metodom slučaja su izabirani razredi. U istraživanju su korišteni dva mjerna instrumenta: Youth Self-Report – YRS (Achenbach, 2007) i Skala porodičnog okruženja, verzija za adolescente (Family Environment Scale – FES, Moos, Moos, 2009).

Rezultati istraživanja upućuju na postojanje razlike između adolescenata koji žive sa oba roditelja i onih koji su iz nepotpune porodice. Statistički značajne razlike uočene su na skalama Agresivno ponašanje ($t = -2,23$; $p < 0,00$), Ponašanje kojim se krše pravila ($t = -3,22$; $p < 0,00$) i dimenziji Eksternalizacije ($t = -2,82$; $p < 0,00$). Kod porodične orijentacije je također prisutna statistička razlika. Dovedeći u vezu strukturu porodice porodice sa internaliziranim problemima uočeno je da ne postoje statistički značajne razlike.

Ključne riječi: porodica, problemi u ponašanju, adolescenti

CONNECTION OF FAMILY ORIENTATION AND STRUCTURE WITH INTERNALIZED AND EXTERNALIZED PROBLEMS OF ADOLESCENT BEHAVIOR

Kuralić-Ćišić Lejla¹, Bijedić Meliha¹, Jahić Adela¹, Suljkanović-Djedović Emina²

¹ University of Tuzla, Faculty of Education and Rehabilitation, Tuzla

² Public Institution "Klokotnica" Primary School Doboj Istok

In recent decades, there has been an increasing number of behavioural problems in children and adolescents. The aim of the study is to identify differences in family orientation and family structure between adolescents with externalized and internalized problems, and typically developed adolescents. The sample consists of 587 adolescents of both sexes. The research was carried out in fifteen elementary schools in the City of Tuzla by including two classes, one seventh and one eighth grade from each school. The sample is intentional (only the seventh and eighth grades), and within it, the classes are selected by the case method. The survey used two measurement instruments: Youth Self-Report - YRS (Achenbach, 2007) and Family Environment Scale, Version for Adolescents (Family Environment Scale - FES, Moos, Moos, 2009). The results of the study indicate that there is a significant difference between adolescents living with both parents and those from incomplete families. Statistically significant differences were observed on the Aggressive Behaviour scales ($t = -2.23$; $p < 0.00$), Rule-breaking behaviours ($t = -3.22$; $p < 0.00$), and the Externalization dimension ($t = -2.82$; $p < 0.00$). There is also a statistical difference in family orientation. Bringing together the family structure of the family with internalized problems, it was observed that there were no statistically significant differences.

Keywords: family, behavioral problems, adolescents

SOCIJALNA DISTANCA VEĆINSKE POPULACIJE PREMA OSOBAMA SA INTELKTUALNIM POTEŠKOĆAMA

Kurspahić-Mujčić Amira¹, Mujčić Amra²

¹ Univerzitet u Sarajevu, Medicinski fakultet, Sarajevo

² Srednja medicinska škola, Sarajevo

Socijalna distanca često se koristi kao pokazatelj diskriminacije i odnosi se na sklonost ljudi da izbjegavaju kontakte sa stigmatiziranom populacijom, uključujući osobe sa intelektualnim poteškoćama.

Istražiti razinu socijalne distance opće populacije prema pojedincima s mentalnom retardacijom i istražiti značajne korelate.

Ova studija presjeka je provedena u ambulantama porodične medicine JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo. U istraživanju je učestvovalo 240 ispitanika. Kao instrument istraživanja korišten je upitnik o općim socio-demografskim karakteristikama ispitanika i skala socijalne distance (modificirana Bogardusova skala).

Vrijednost medijane skale socijalne distance je iznosila 17 (minimum, 6; maximum, 30). Najintimniji društveni odnosi (brak) nalaze se na vrhu ljestvice. Žene su zauzele stavove koji su odražavali veću socijalnu distancu od muškaraca ($p = 0,016$). Stariji sudionici iskazali su veću socijalnu distancu od mlađih, ali ne statistički značajno ($p = 0,323$).

Danas kada se velika pažnja poklanja uključivanju u zajednicu svih osobe sa intelektualnim poteškoćama, stigmatizirajući stavovi većinske populacije bi mogli predstavljati barijeru za efikasno provođenje socijalne inkluzije.

Ključne riječi: intelektualne teškoće, socijalna distanca, starost, spol

SOCIAL DISTANCE OF GENERAL POPULATION TOWARDS THE INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Kurspahić-Mujčić Amira¹, Mujčić Amra²

¹ University of Sarajevo, Faculty of Medicine, Sarajevo

² Secondary Medical School, Sarajevo

Introduction Social distance is frequently used as an indicator for discrimination and refers to the tendency of people to avoid contact with stigmatised populations, including people with intellectual disabilities.

Aim To explore the level of social distance among general population towards the individuals with mental retardations and investigate the significant correlates.

Methods This cross-sectional study was carried out in family medicine outpatient departments of the Primary Health Care Centre of Sarajevo Canton. The study included 240 respondents. The research instruments included general socio-demographic data questionnaire and social distance scale (modified Bogardus scale).

Results The median value of the social distance scale was 17 (minimum, 6; maximum, 30; interquartile range, 0–2). The level of social distance increases if situations imply 'social closeness.'. The closest social relationships (marriage) are at the top of the scale. Female participants held attitudes that reflected greater social distance than male ($p=0.016$). Older participants expressed greater social distance than younger, but not statistically significant ($p=0.323$).

Conclusion While current practices strive to include individuals with intellectual disabilities in community opportunities, stigmatizing attitudes held by the public can be a barrier to achieving true social inclusion.

Keywords: intellectual disability, social distance, age, gender

ZNAČAJ MULTIDISCIPLINARNOG PRISTUPA I TIMSKOG PODSTICAJA RANOM RAZVOJU DETETA SA POSLEDICAMA CEREBRALNE PARALIZE – PRIKAZ SLUČAJA

Lazić Jasenka, Knežević Dejana

Centar za podsticajnu negu, Novi Sad, Srbija

Multidisciplinarni pristup ranoj intervenciji deteta sa višestrukim smetnjama, kao posledicama cerebralne paralize i timska podrška celoj porodici, podrazumeva svakodnevnu saradnju terapeuta različitih struka sa objedinjenim ciljevima. Najveća potreba za saradnjom iskazala se u delovanju reedukatora psihomotorike (sa naglaskom na integraciji primitivnih refleksa), terapeuta senzorne integracije i fizioterapeuta, kao i naknadnim delovanjem logopeda i psihologa.

Izdvojili smo kao najvažnije započeti rehabilitaciju perceptivno motoričkog obrasca, kroz aktiviranje primitivnih refleksa i pospešivanje bazičnih motornih obrazaca, s'obzirom na izraženu hipotoniju, neizdiferenciranu kontrolu rame-nog pojasa i glave u ravnotežnim položajima, kao i stimulisane vestibularnog i proprioceptivnog čula. Takođe i stimulisane govorno-jezičkog razvoja na nivou intonativne imitacije i modulacije.

Nakon 10 meseci timskog rada, počeo je da koristi vestibularne senzacije, puži i sedi, poboljšana je koordinacija, percepcija tela i zadržavanje pokreta. Bolji su vizuspacijalni odnosi. Dete je počelo da odgovara i imitira terapeute. Razvijene su suprasegmentske strukture govora, funkcionalna manipulacija igračkama i objektima, kao i spontane reči.

Pored znanja i veština svakog stručnjaka ponaosob, rezultati su vidljivi, zahvaljujući i međusobnoj saradnji, učenju, komunikaciji, deljenju informacija i znanja i sveobuhvatnoj, zajedničkoj ranoj intervenciji i rehabilitaciji deteta.

Ključne reči: rani razvoj, multidisciplinarni pristup

THE IMPORTANCE OF MULTIDISCIPLINARY APPROACH AND TEAM MOTIVATION TO EARLY DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH THE EFFECTS OF CEREBRAL PALSY - CASE STUDY

Lazić Jasenka, Knežević Dejana

Motivational health care Center, Novi Sad, Serbia

A multidisciplinary approach to early intervention of a child with multiple disabilities as effects of cerebral palsy and team support to the whole family include the daily cooperation of different kinds of therapists with the unified goals. The highest need for cooperation has appeared to be for the re-education psychotherapist (with the emphasis on primitive reflexes integration) sensory integration therapist and physical therapist, as well as for the subsequent activities of a speech therapist and psychologist.

We have identified as the most important to be the start of the rehabilitation of perceptual-motor pattern, through activating the primitive reflexes and activation of basic motoric patterns, regarding the acute hypotension, not differentiated control of the shoulder girdle and the head in balanced positions as well as stimulating of vestibular and proprioceptive sense. In addition, very important proved to be the stimulation of speech-language development on the level of intonation imitation and modulation.

After 10 months of teamwork, he started using vestibular sensations. He began to crawl and sit. His coordination, body perception, and holding movements and visuospatial relations were improved. The child started responding and imitating the therapists. Suprasegmental speech structures were developed, as well as functional manipulation of toys and objects and spontaneous words.

Besides the expertise and skills of each expert, results are visible because of the cooperation, studying, communication, sharing information and knowledge and comprehensive early childhood intervention and rehabilitation.

Keywords: early development, multidisciplinary approach

VAŽNOST TRETMANA SENZORNE INTEGRACIJE ZA SVAKODNEVNO FUNKCIONIRANJE DJECE SA TEŠKOĆAMA SENZORNOG PROCESUIRANJA

Lončar Matea, Čamdžić Salem, Bjelić Samir,
Spahić Kenan, Džebo Nidžara

JU Centar za djecu i omladinu sa posebnim potrebama „Los Rosales“ Mostar

Polazište rada nalazi se u činjenicama sa kojima se susrećemo u radu sa djecom sa teškoćama, a odnose se na pojavu teškoća senzornog funkcioniranja koje se manifestiraju kroz različite oblike neprimjerenih ponašanja i reagiranja u aktivnostima kako u školskom tako i u obiteljskom okruženju. Stoga, cilj rada je bio ukazati na važnost prepoznavanja različitih teškoća senzornog procesuiranja, kao i važnost pravovremenog tretmana tih teškoća i tako poboljšanje svakodnevnog funkcioniranja djece. Kako sama Ayres koja je tvorac teorije i modela senzorne integracije navodi, senzornu integraciju imaju svi ljudi, samo je razlika u kojoj mjeri je ona razvijena, pa će netko imati dobru, neki prosječnu, a neki lošu senzornu integraciju i upravo oni imaju teškoće senzorne integracije ili poremećaj senzorne integracije. Ukoliko se toj osobi pruži prilika za okolinom struktuiranom da integrira osjete i informacije koje prima, moguće je uspostaviti organizaciju istih. Prikazani su rezultati istraživanja koja dokazuju pozitivan utjecaj tretmana senzorne integracije kod djece kod kojih je procjenjen poremećaj senzorne integracije. Osim toga, prikazan je rad u senzornoj sobi, prema koju senzorna soba treba imati kako bi se postigli ciljevi, kao i postignuti napretci u radu kroz tretman senzorne integracije.

Ključne reči: poremećaj senzorne integracije, važnost tretmana senzorne integracije

THE IMPORTANCE OF SENSORY INTEGRATION TREATMENT FOR THE DAILY FUNCTIONING OF CHILDREN WITH PROBLEMS OF SENSORY PROCESSING

Lončar Matea, Čamdžić Salem, Bjelić Samir,
Spahić Kenan, Džebo Nidžara

Center for Children and Youth with Special Needs "Los Rosales" Mostar

The starting point of the paper is in the facts that we meet with children with disabilities, and refer to the disorders of sensory functioning that manifest through various forms of inappropriate behaviors and reactions to activities in school and family environments. Therefore, the aim of the paper was to point out the importance of recognizing the various dysfunctions of sensory integration, as well as the importance of timely treatments of these disorders, and thus to improve the daily functioning of children. As Ayres who created theories and models of sensory integration said, all people have sensory integration, only the difference is how developed it is, so someone will have good, some average, some bad sensory integration, and those who have bad sensory integration have sensory processing disorder. If you give that person an opportunity for an environment structured to integrate the sensations and information they receive, it may be possible to organize them. The results of the studies are presented to prove the positive effects of sensory integration therapy in children with sensory integration dysfunction. Furthermore, the work in the sensory room is presented, the equipment that the sensory room needs to have in order to achieve the goals, as well as the progress made in the work through the sensory integration therapy.

Keywords: sensory integration dysfunction, importance of sensory integration therapy

VJEŠTINE PRIJATELJSTVA UČENIKA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU IZ PERSPEKTIVE NASTAVNOG OSOBLJA

Mastilo Bojana¹ Šeatović Stevan²

¹ Medicinski fakultet Foča, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Foča

² JU "Sunce", Prijedor

Prijatelji su definisani kao osobe koje provode vrijeme zajedno, učestvuju u društvenim aktivnostima i pokazuju veću stopu saradnje. Za učenike sa IO od posebnog značaja su vještine prijateljstva jer utiču na poboljšanje akademskih vještina i kompetencija, doprinose razvoju socijalnih vještina, osjećaju sigurnosti i pozitivnom self-konceptu. Cilj ove deskriptivne studije je upoznavanje sa vještinama prijateljstva učenika sa IO iz perspektive njihovih nastavnika i mogućeg uticaja pola, starosti i nivoa IO na ove vještine.

Uzorak je obuhvatio 42 učenika sa IO (22 učenika sa lakom IO i 20 učenika sa umjerenom IO), starosti od 14-19 godina ($AS=16,30$; $SD=1,64$) koji pohađaju školu za djecu sa smetnjama u intelektualnom funkcionisanju "Sunce" u Prijedoru. Za ispitivanje vještina prijateljstva je korištena skala prijateljskih vještina (Tarawneh, 2017) sastavljena od 20 ajtema (pozitivnih i negativnih) koja pokazuje dobru internu konzistentnost ($\alpha=0,824$).

Rezultati su pokazali da nije utvrđena statistički značajna razlika u odnosu na pol, starost i nivo intelektualnog funkcionisanja. Takođe, rezultati analize pojedinačnih tvrdnji pokazuju da 64,3% učenika nema prijatelja, 71,4% ne učestvuje u društvenim aktivnostima i pokazuje veću stopu usamljenosti, 78,6% preferiraju da budu sami većinu vremena i 61,9% ima prijatelje koji imaju iste hobije.

Nastavnička procjena je pokazala da učenici sa IO imaju lošije vještine prijateljstva u školskom okruženju. Razvijanje ovih vještina je moguće kroz odgovarajuće strategije podučavanja i programe savjetovanja usmjerene na poboljšanje self-koncepta, samoprihvatanja i socijalne kompetencije. Izvještaji nastavnika mogu da budu pristrasni te bi implikacije za dalja istraživanja bile korištenje različitih načina procjene prijateljstva (samopercepcija ili roditeljska percepcija).

Ključne riječi: intelektualna ometenost, prijateljstvo, nastavnička procjena

FRIENDSHIP SKILLS OF STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES FROM THE TEACHER'S PERSPECTIVE

Mastilo Bojana¹ Šeatović Stevan²

¹ Medical Faculty Foca, University of East Sarajevo, Foča

² Public institution "Sunce", Prijedor

Friends are defined as person who spend time together, participate in social activities, and show a higher rate of collaboration. For students with ID, friendship skills are very important, because they have positive influence on academic skills and competences, contribute to the development of social skills, a sense of security and a positive self-concept. The purpose of this descriptive study is to familiarize students with ID friendship skills from the perspective of their teachers and the possible impact of gender, age and ID level on these skills.

The sample consisted of 42 students with intellectual disabilities (22 students with mild disabilities and 20 students with moderate disabilities), ages 14-19 (AM = 16.30; SD = 1.64) attending school for children with intellectual disabilities "Sunce" in Prijedor. A Friendship Skills Scale (Tarawneh, 2017) consisting of 20 items (positive and negative) was used to examine friendship skills showing good internal consistency ($\alpha = 0.824$).

The results showed that no statistically significant difference was found with respect to gender, age and level of intellectual functioning. Also, the results of individual claims analysis show that 64.3% of students have no friends, 71.4% do not participate in social activities and show a higher rate of loneliness, 78.6% prefer to be alone most of the time and 61.9% have friends who have the same hobbies.

Teacher assessment showed that students with ID had poorer friendship skills in the school environment. Developing these skills is possible through appropriate teaching strategies and counseling programs aimed at improving self-concept, self-acceptance and social competence. Teachers' reports may be biased and the implications for further research would be to use different ways of assessing friendship (self-perception or parental perception).

Keywords: intellectual disability, friendship, teacher assessment

MULTIDISCIPLINARNI PRISTUPI U PROCESU PROFESIONALNE ORIJENTACIJE UČENIKA SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Mehmedić Haris, Galušić Biljana, Čakal Mirsada

Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece „Mjedenica“ Sarajevo

Djeca sa teškoćama u razvoju u Bosni i Hercegovini, mogu se školovati u redovnoj ili specijalnoj osnovnoj školi. Od 2004. godine Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo daje mogućnost učenicima sa posebnim potrebama da ostvare svoje pravo na školovanje u redovnoj osnovnoj školi najbližoj mjestu stanovanja, uz individualno prilagođen program i podršku specijaliziranih službi ili odgovarajućih stručnjaka. U inkluzivnom okruženju egzistira i specijalna osnovna škola Zavoda za specijalno obrazovanje i odgoj djece „Mjedenica“. Analizom pedagoške dokumentacije i evidencije Zavoda „Mjedenica“ dobijen je podatak da je od svih trenutno upisanih učenika od I do IX razreda njih 28% prešlo iz redovne u specijalnu osnovnu školu, a najveći broj učenika je prekidalo školovanje u redovnoj osnovnoj školi u II razredu. Dobijeni podatak se odnosi na učenike iz cijele Bosne i Hercegovine a obuhvata period od školske 2010/2011. do školske 2018/2019. godine. Razlozi prelaska iz redovne u specijalnu osnovnu školu su različiti i uz detaljnu analizu mogu postati dobre smjernice za unapređenje inkluzivnog obrazovanja.

Ključne riječi: profesionalna orijentacija, profesionalno prosvjećivanje, informiranje, stručni tim, saradnja, savjetovanje, učenici sa poteškoćama u razvoju

MULTIDISCIPLINARY APPROACHES TO THE PROFESSIONAL ORIENTATION OF PUPILS WITH DISABILITIES

Mehmedić Haris, Galušić Biljana, Čakal Mirsada

Institute for special education "Mjedenica" Sarajevo

After graduating from elementary school, there is a big task and homework which school to recommend to the pupil. This is primarily about the role, importance and professional education and information of ninth grade pupils, both with and without difficulties. All final year pupils must go through the process of professional orientation together with their parents or guardians, as well as with the professional team of the school they attend. Emphasis is placed on the whole process of professional orientation, as a form of support for the pupil, how to easily choose his call or his future occupation. Through several chapters, the introductory part of the vocational orientation is discussed, where the importance of professional counseling and information is emphasized, where with the help of a professional team, it would make it easier for the pupil to make his / her choice for future work occupation. The goals of the vocational orientation were emphasized, where it was stated that health institutions, primary, secondary schools, the Employment Services, as well as the Employers' Association should be coordinated and connected. It is necessary to act in the direction of directing parents or guardians, and children with difficulties towards the proper choice of occupation, all according to their abilities, preferences, desires and interests. The ultimate goal of a professional orientation would be a happy, contented, and spiritually fulfilled and happy student, which would be satisfied with his or her choice of occupation, on the basis of which he would show his affinities, and on the basis of that, the results would not be absent. The role of team members participating in the complete process of professional orientation is also outlined, emphasizing the importance of mediating educators, defectologists as well as class leaders.

Keywords: professional orientation, professional education, information, expert team, cooperation, counseling

„ UPOZNAJ NAŠ GRAD“

Memić Nermin, Hodžić Alma, Rizvić Nermin, Salkić Dženana,
Pečenković Aida, Kapić Almira, OGREŠEVIĆ ELVIRA

JU Osnovna škola „Cazin II“, Centar za razvoj inkluzivnih praksi, Cazin

Razvoj inkluzivne prakse je proces koji zahtijeva sveobuhvatni pristup djeci s teškoćama od najranijeg djetinjstva. Rana intervencija je prepoznata kao najučinkovitiji pristup u razvoju inkluzivnog društva i podrazumijeva uključivanje djeteta s teškoćama u terapijske postupke od trenutka prve detekcije teškoća.

Dokumentarac je rezultat projekta „Upoznaj naš grad“, koji ima za cilj osvještavanje lokalne zajednice o potrebama osoba sa poteškoćama u razvoju. U dokumentarcu je stavljen akcenat na socijalni model u pristupu prema osobama sa poteškoćama u razvoju, te važnosti rane intervencije u gradu Cazinu i općinama Velika Kladaša i Bužim. Ovakav rad je upravo rezultirao dobrom saradnjom Centra za razvoj inkluzivnih praksi, porodice, odgojno obrazovnih ustanova i uže i šire društvene zajednice.

Kako bi inkluzija doista postala standard nekog društva, osim djece, u tretmane trebaju biti uključeni i članovi društvene zajednice kroz programe razvoja znanja, vještina i kompetencija, programe senzibilizacije, te roditelj/staratelj djece s teškoćama. Samo koordiniranim i kontinuiranim ujednačenim radom na razvoju inkluzivne prakse može se dobiti najbolji rezultat.

Ključne reči: Centar za razvoj inkluzivnih praksi, socijalni model, djeca s poteškoćama u razvoju, zajednica

„MEET OUR CITY“

Memić Nermin, Hodžić Alma, Rizvić Nermin, Salkić Dženana,
Pečenković Aida, Kapić Almira, Ogršević Elvira

PI Elementary school „Cazin II“, Centre for the development of inclusive practice, Cazin

Development of inclusive practice is a process, which demands an all-round approach to children with disabilities from their early childhood period. An early intervention has been recognised as the most efficient approach in developing inclusive society and it means to include a disabled child into therapy procedures from the moment of the first disability detection.

The documentary is a result of the project „Meet our city“, whose goal is to bring the local community to consciousness when it comes to the needs of disabled persons. In the documentary the focus is directed on the social model in approaching disabled persons and the importance of early intervention in the city of Cazin and Velika Kladuša and Bužim municipalities. This type of work has resulted in good cooperation between the Centre for the development of inclusive practices, families, and educational institutions, narrower and wider social community.

In order to make an inclusion a standard in one society, besides children, it is necessary to include the members of the social community into treatments through knowledge development programs, skills and competences, sensibility programs and also parents/fosters of disabled persons. Only through coordinated and continued work in the field of development of inclusive practice we can accomplish the best results.

Keywords: Centre for the development of inclusive practice, social model, children with disabilities, community

UTICAJ IZVRŠNIH FUNKCIJA NA AKADEMSKO FUNKCIONISANJE ADOLESCENATA SA INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA

Memišević Haris¹, Biščević Inga²

¹ Univerzitet u Sarajevu, Pedagoški fakultet, Sarajevo

² Sveučilište Hercegovina, Fakultet društvenih znanosti dr. Milenko Brkić, Mostar

Adolescencija se obično definiše kao faza između djetinjstva i odrasle dobi. To je period karakteriziran značajnim hormonalnim promjenama, kao i promjenama u fizičkom, kognitivnom i emotivnom području. Adolescencija također predstavlja i finalnu fazu u maturaciji izvršnih funkcija. Cilj ovog rada bio je ispitati uticaj izvršnih funkcija na akademska postignuća adolescenata sa lakim intelektualnim teškoćama. Uzorak za ovo istraživanja činilo je 44 adolescenta sa lakim intelektualnim teškoćama koji su pohađali jednu srednju školu u Kantonu Sarajevo. Za ispitivanje izvršnih funkcija korišten je Bihevioralni Inventorij za Procjenu Izvršnih Funkcija, a podaci o akademskom uspjehu su dobijeni od nastavnika. Rezultati ovog rada ukazuju na jaku vezu između izvršnih funkcija i akademskog uspjeha kod adolescenata sa intelektualnim teškoćama. Na kraju rada prikazali smo i neke od strategija za poticanje razvoja izvršnih funkcija.

Ključne riječi: profesionalna orijentacija, profesionalno prosvjećivanje, informiranje, stručni tim, saradnja, savjetovanje, učenici sa poteškoćama u razvoju

THE EFFECT OF EXECUTIVE FUNCTIONS ON ACADEMIC ACHIEVEMENT OF ADOLESCENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITY

Memišević Haris¹, Bišćević Inga²

¹ University of Sarajevo, Faculty of Educational Sciences, Sarajevo

² Hercegovina University, Faculty of social sciences Milenko Brkić, Mostar

Adolescence is usually defined as a period between childhood and adulthood. It is a period marked by significant hormonal changes as well as changes in physical, cognitive and emotional domains. Adolescence is also defined as a final stage in development of executive functions. The goal of this study was to examine the effects of executive functions (EF) on academic achievement of adolescents with mild intellectual disability. The sample for this study comprised of 44 adolescents with mild intellectual disability attending high vocational school in Canton Sarajevo. For the assessment of EF we used Behavior Rating Inventory of Executive Functions and teachers provided information on academic achievement. Results of this study indicate a strong link between EF and academic achievement. At the end of this study, we presented some strategies used to improve EF in adolescents.

Keywords: adolescence, executive functions, intellectual disability

ZNAČAJ RANE INTERVENCIJE KOD DECE IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA POREMEĆAJA

Mladenović Una¹, Kovačić Zoran^{1,2}

¹ Škola za osnovno i srednje obrazovanje sa domom „Vuk Karadžić“, Sombor, Srbija

² Srednja medicinska škola “Dr Ružica Rip”, Sombor, Srbija

Rana intervencija na ključnim razvojnim stadijumima poboljšava svaki aspekt funkcionisanja deteta i cele porodice. Efekat je utoliko veći ukoliko se one ranije započnu. Svrha ranog skrininga dece sa PSA podrazumeva povećanje svesti stručnjaka i roditelja, rano otkrivanje simptoma PSA u najranijem period razvoja deteta kao preduslov za uključivanje dece u sistem ranih intervencija. Cilj rada je analiza efekatata ranih intervencija i predstavljanje pojedinih instrumenata koji se koriste za skrining i dijagnostikovanje autističnog spektra poremećaja. Analizom brojnih studija koji su se bavila alatima za skrining dece sa autističnim spektrom poremećaja pokazalo se da ni jedan od alata nije apsolutno bolji u odnosu na druge. Timski rad stručnjaka i uključivanje porodice od najranijeg perioda u rad sa detetom predstavljaju ključne elemente za jačanje sposobnosti deteta, te njegovo adekvatno funkcionisanje u odnosu na uzrast i sredinu u kojoj odrasta.

Ključne reči: autistični spektar poremećaja, rana intervencija, skrining, rani znaci autizma

THE IMPORTANCE OF EARLY INTERVENTION IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

Mladenović Una¹, Kovačić Zoran^{1,2}

¹ School for primary and secondary education with a dormitory "Vuk Karadžić", Sombor, Serbia

² Secondary Medical school "Dr Ružica Rip", Sombor, Serbia

Early intervention at key developmental stages enhances the child's functions, which in turn benefits the family as a whole. Earlier the interventions start, the greater the effect. The purpose of early screening of children with ASD is to increase awareness of professionals and parents as early detection of ASD symptoms at the earliest period of child's development is a prerequisite for the inclusion of such children into the early intervention system. The aim of the study is to analyze the effects of early intervention, as well as, to introduce certain instruments used for screening and diagnosing ASD. The analysis of numerous studies that dealt with screening tools for ASD has shown that there is no perfect one. Teamwork of experts and the involvement of the family from an early age in the work with the child are key elements for enhancing the child's ability and proper functioning in relation to the age and environment in which they grow up.

Keywords: autism spectrum disorder, early intervention, screening, early signs of autism

PROCJENA TEŠKOĆA U UČENJU I UČEŠĆU KOD DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA NA PODRUČJU OPĆINE TRAVNIK

Muftić Nedim

JU Dom zdravlja Travnik, Centar za mentalno zdravlje

Cilj ovog rada je utvrditi učestalost teškoća u učenju i učešću kod djece predškolskog uzrasta na području općine Travnik. U istraživanje je bilo uključeno 254 polaznika uzrasta od 3 do 7 godina, u 3 predškolske ustanove na području općine Travnik. Rezultati ispitivanja su pokazali da su teškoće u učenju i učešću zastupljene kod 13,21% polaznika, s tim da je veća pojavnost kod ispitanika muškog spola i iznosi 68,57%. Od primjećениh smetnji najčešće su govorno-jezički poremećaji 80,00%, od kojih su najučestaliji poremećaji artikulacije, usporeni govorni razvoj, mucanje, selektivni mutizam. Ostale smetnje su usporeni psihomotorni razvoj, smetnje iz autističnog spektra i teškoće socijalne deprivacije. Rezultati χ^2 testa ukazuju da postoji statistički značajna razlika između ispitanika sa aspekta učestalosti govorno-jezičkih poremećaja u odnosu na ostale teškoće. Rezultati t testa pokazuju da postoji statistički značajna razlika između ispitanika muškog i ženskog spola u učestalosti govorno-jezičkih poremećaja kod djece predškolskog uzrasta. Na osnovu navedenih podataka može se zaključiti da brojnost djece sa teškoćama u učenju i učešću predškolske dobi nije zanemarljiva, što ukazuje na neophodnost provođenja redovne opservacije od strane stručnjaka, te zapošljavanja stručnog osoblja u predškolskim ustanovama prvenstveno edukativno - re/habilitacijskog profila.

Ključne riječi: teškoće u učenju i učešću, procjena, predškolski uzrast

AASSESSMENT OF LEARNING DIFFICULTIES AND PARTICIPATION IN PRESCHOOL CHILDREN IN THE TRAVNIK MUNICIPALITY

Muftić Nedim

PI Center for Mental Health, Travnik

The purpose of this research is to determine the prevalence of learning difficulties and participation in preschool children in the Travnik municipality. The study included 254 students aged 3 to 7 years in 3 preschools in the Travnik municipality. The results of the study showed that learning and participation difficulties were present in 13,21% of students, with a higher frequency among male respondents, namely 68,57%. Of the observed disorders, speech and language disorders are the most common 80,00%, the most common are disorders of articulation, slow speech development, stuttering, selective mutism. Other disorders include slow psychomotor development, autism spectrum disorders and difficulties with social deprivation. The results of the χ^2 test indicate that there is a statistically significant difference among the examiners in the incidence of speech and language disorders compared to other difficulties. The results of the t test show that there are statistically significant differences between male and female subjects in the incidence of speech and language disorders in preschool children. Based on the above data, it can be concluded that the number of children with learning difficulties and participation of preschool age is not negligible, which indicates the necessity of conducting regular observation by experts and employment of educational - re / habilitation professional staff in preschool institutions.

Keywords: learning and participation difficulties, assessment, preschool age

KVALITETA ŽIVOTA BRAĆE I SESTARA U PORODICI DJETETA S OŠTEĆENJEM SLUHA

Mujkanović Edin

Sveučilište Hercegovina, Fakultet društvenih znanosti dr. Milenka Brkića

Očuvanje porodice kao osnovne ćelije društva u savremenom načinu života je veliki izazov. Očuvanje i funkcionisanje porodice gdje je jedno dijete s oštećenjem sluha predstavlja ogroman pritisak roditeljima, koji moraju naučiti balansirati između djeteta koje ima teškoću i djeteta koje nema. Uočavanjem i dijagnostikovanjem teškoće kod djeteta roditelji se suočavaju sa potpuno novim načinom života. Odgajanje djeteta s teškoćama u razvoju za njih je put u nepoznato, nije rijetkost da brak zapadne u krizu, svakodnevno su izloženi stresu i brojnim obavezama. Uz nerazumijevanje šire porodice za probleme s kojima se suočavaju i društvene zajednice koja ne pruža adekvatnu podršku, moraju naučiti na koji način će odgajati i jedno i drugo dijete. Koliko će ravnopravno postupati u ophođenju prema njima je od presudnog značaja za razvijanje skladnih bratsko - sestrinskih odnosa. Adekvatnim pristupom i pravilnim odgojem, dijete s teškoćama u razvoju u porodici stvara posebne veze među članovima koji doprinose bržem sazrijevanju, većoj zrelosti, odgovornosti i samostalnosti braće i sestara.

Cilj istraživanja je da se utvrdi kvalitet života braće i sestara u porodici s djetetom s oštećenjem sluha.

Rezultati prijašnjih istraživanja (Mujkanović i sar., 2014) su pokazali da braća i sestre smatraju da su odnosi članova porodice skladni i da se nikada nisu osjećali zapostavljeno, također je utvrđena statistički značajna razlika u odgovorima ispitanika u odnosu na spol, gdje su djevojčice iznijele pozitivnije stavove u odnosu na dječake o odnosima unutar porodice. Rezultati istraživanja na uzorku od 50 braće i sestara u odrasloj dobi koji u porodici imaju brata ili sestru s oštećenjem sluha, pokazuju da su braća i sestre razvili tolerantniji i zaštitnički stav u odnosima, da su obogaćeni iskustvom odrastanja uz člana porodice s oštećenjem sluha, da im još uvijek pružaju podršku i pomoć kada im je potrebna, ali, isto tako, smatraju i da su tokom odrastanja osjećali ljubomoru i da su bili djelimično zapostavljeni od strane roditelja. Analizirajući dobijene rezultate žene su imale pozitivnije stavove od muškaraca, što je potvrdilo i prethodno istraživanje, a što možemo pripisati emotivnijem pristupu žena bratu ili sestri s oštećenjem sluha.

Ključne riječi: kvalitet života, porodica, dijete s oštećenjem sluha

THE QUALITY OF LIFE OF SIBLINGS OF A CHILD WITH HEARING IMPAIRMENT

Mujkanović Edin

Herzegovina University, Faculty of Social Sciences PhD. Milenko Brkić

Preserving a family, known as the base of society in the modern way of life is a great challenge. Preserving and maintaining a family where there is one hearing impaired child creates a large amount of pressure for parents, who must learn to balance between a child with a disability and a child with none. By noticing and diagnosing a child's disability, parents are forced to face a whole new way of life. Raising a child with a developmental disability is a journey into the unknown, it is not uncommon for a marriage to fall into crisis, the family is constantly exposed to stress and numerous obligations. With the misunderstanding coming from the wider family about the problems they face and the social community that does not provide adequate support, they must learn how to raise both children. How equally they will treat them is crucial to the development of a harmonic sibling relationship. With an adequate approach and proper upbringing, a child with disabilities creates special bonds among members of the family that contribute to their faster maturation, greater maturity, responsibility and independence of siblings.

The aim of the study is to determine the siblings quality of life in a family with a hearing impaired child.

The results of previous researches (Mujkanovic et al., 2014) showed that siblings felt that family members 'relationships were harmonious and never felt neglected, and a statistically significant difference in respondents' responses was found in relation to gender, where girls expressed more positive attitudes in comparison to boys about relationships within the family. The results of researches on a sample of 50 adult siblings who have a brother or sister with hearing impairment show that the siblings developed a more tolerant and protective attitude in the relationships, that they were enriched by the experience of growing up with a hearing impaired family member, that they are still providing support and assistance when needed, but they also feel that they were jealous growing up and were slightly neglected by their parents. Analyzing the results, women had more positive attitudes than men, which was confirmed by previous research as well, which can be attributed to the more emotional approach women tend to have with their brother or sister with hearing impairment.

Keywords: quality of life, family, child with hearing impairment

KOMPETENCIJE ODGAJATELJA ZA DETEKCIJU DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Mujkanović Elvira

Sveučilište Hercegovina, Fakultet društvenih znanosti dr. Milenka Brkić

Određena odstupanja u rastu i razvoju svakog djeteta će prvo primijetiti majka. Ona provodi najviše vremena s djetetom, pa će najprije i ustanoviti da li razvoj djeteta u određenim područjima zaostaje ili u potpunosti izostaje. Ukoliko se određena odstupanja u razvoju djeteta pojavljuju kasnije, u drugoj ili trećoj godini života, a dijete je već uključeno u predškolsku ustanovu, očekuje se da odgajatelj uoči odstupanje. Da bi odgajatelj uočio poteškoću ili odstupanje u rastu i razvoju, potrebne su određene kompetencije. Neophodno je da je odgajatelj, educiran, stručan i iskusen. Stručnost odgajatelja i edukacija za detekciju određene poteškoće u razvoju su usko vezane uz iskustvo u radu. Iskustvo je od izuzetne važnosti kada je neophodno saopštiti informaciju roditeljima jer od načina na koji se prezentira uočeni problem roditeljima ovisi u velikoj mjeri i budućnost djeteta.

Cilj istraživanja je bio ispitati kompetencije odgajatelja i u kojoj mjeri su odgajatelji osposobljeni da detektiraju određenu poteškoću u razvoju kod djeteta.

Rezultati istraživanja su pokazali da odgajatelji smatraju da su u dovoljnoj mjeri kompetentni za detektiranje određenih poteškoća u razvoju djeteta. Odgajatelji su se uglavnom složili da su pored stručnosti i educiranosti, godine staža i iskustvo presudni u detektiranju odstupanja u rastu i razvoju djece te da su nedovoljno informisani o postupcima u radu s djecom s teškoćama u razvoju. Zaključak je da je neophodno raditi na stručnom usavršavanju i educiranju odgajatelja o radu s djecom s teškoćama u razvoju.

Ključne riječi: kompetencije odgajatelja, detekcija, djeca s teškoćama u razvoju

COMPETENCE OF EDUCATORS FOR THE DETECTION OF CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES IN PRESCHOOL INSTITUTIONS

Mujkanović Elvira

Herzegovina University, Faculty of Social Sciences PhD Milenko Brkić

Detecting certain deviations in the growth and development of each child will first be noted by the mother. It spends most time with the child, and will first determine if the development of the child in certain areas is behind or completely absent. If certain discrepancies in child development occur later, in the second or third year of life, and the child is already included in the preschool institution, it is expected that the educator will notice the deviation. Certain competencies are needed to educate the learner to the difficulty or discrepancy in growth and development. It is essential that he is educator, trained, expert and experienced. The expertise of educators and education for detecting certain difficulties in development are closely related to work experience. Experience is of utmost importance when it comes to communicating information to parents because the way in which the observed problem for parents is presented depends to a great extent on the future of the child.

The aim of the study was to examine the competencies of the caregivers and the extent to which the caregivers are able to detect a particular developmental disability in the child.

The results of the study showed that the educators consider themselves sufficiently competent to detect certain difficulties in the child's development. Educators generally agreed that, in addition to their skill and education, years of experience are crucial in detecting deviations in the growth and development of children, and that they are insufficiently informed about procedures for dealing with children with disabilities. The conclusion is that it is necessary to work on the professional development and education of educators on working with children with disabilities.

Keywords: competence of educators, detection, children with developmental difficulties

PROCJENA RAZVIJENOSTI RAZUMIJEVANJA GOVORA I JEZIKA DJECE U PRVOM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE

Mujkanović Elvira¹, Arnautalić Mediha²

¹ Sveučilište Hercegovina, Fakultet društvenih znanosti dr. Milenka Brkića

² Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece „Mjedenica“, Sarajevo

Prvi razred predstavlja prekretnicu u životu svakog djeteta. Pred dijete se postavljaju ciljevi i zadaci za čije ostvarenje je neophodan uredan fizički, psihički i socijalni razvoj. Da bi dijete uspješno komuniciralo sa okolinom i vršnjacima i odgovorilo zahtjevima škole i društva osnovni preduslov je razumijevanje i komunikacija. Govor kao osnovno sredstvo komunikacije predstavlja važan segment u budućem životu i radu djeteta. Učenje govora i razumijevanje se u najvećoj mjeri uči slušanjem, imitacijom i međusobnom interakcijom. Ukoliko izostane bilo koja od ovih komponenti, komunikacija sa okolinom neće biti primjerena uzrastu djeteta kao ni potrebama školskog sistema i dijete će zaostajati za vršnjacima. Ne smijemo zaboraviti da je vrijeme u kojem živimo vrijeme digitalizacije i pametnih telefona. Svjedoci smo da djeca do polaska u školu nedovoljno ovladavaju maternjim jezikom i da su sve češće pojave govorno-jezičkih poremećaja, usporenog govorno-jezičkog razvoja ili nerazvijenog govora četvorogodišnjaka i petogodišnjaka. Iz navedenih razloga smo željeli ispitati kakvo je razumijevanje govora i jezika djece u prvom razredu osnovne škole.

Cilj istraživanja je bio da se procijeni razumijevanje govora i jezika djece u prvom razredu osnovne škole kroz ispitivanje konkretnih imenica, glagola u sadašnjem vremenu, opisnih pridjeva, prisvojnih zamjenica, prijedloga, priloga, prošlog vremena (treće lice jednine), buduće vrijeme (prvo lice množine), apstraktne imenice i složene naredbe.

Rezultati istraživanja su pokazali da djeca u prvom razredu imaju nedovoljno razvijeno razumijevanje govora i jezika te da je razvijenost govora i komunikacije djevojčica na višem nivou u odnosu na dječake.

Ključne reči: govor, razumijevanje, jezik, prvi razred

ASSESSING THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S SPEECH AND LANGUAGE COMPREHENSION IN THE FIRST GRADE OF PRIMARY SCHOOL

Mujkanović Elvira¹, Arnautalić Mediha²

¹ Herzegovina University, Faculty of Social Sciences PhD. Milenko Brkić

² Institute for Special Education "Mjedenica", Sarajevo

The first grade represents a turning point in every child's life. The child is set goals and tasks for the achievement of which a proper physical, psychological and social development is needed. For a child to successfully communicate with the environment and peers and respond to the demands of school and society, a basic prerequisite is understanding and communication. Speech as a primary tool of communication is an important segment in the future life and work of the child. Speech learning and comprehension are mostly learned through listening, imitation and interaction. If any of these components are absent, communication with the environment will not be appropriate for the child's age or the needs of the school system, and the child will lag behind peers. We must not forget the time we live in is the time of digitalization and smartphones. We are aware that children under the age of six have a poorly developed knowledge of their native language and that there are increasing occurrences of speech and language disorders, slow speech and language development, or underdeveloped speech by four-year-olds and five-year-olds. For these reasons, we wanted to examine the understanding of speech and language in groups of children in the first grade of primary school.

The aim of the research was to evaluate the understanding of speech and language of children in the first grade of primary school by examining concrete nouns, verbs in the present tense, descriptive adjectives, possessive pronouns, prepositions, adverbs, past tense (third person singular), future time (first person plural), abstract nouns, and complex commands.

The results of the study showed that children in first grade have a poorly developed understanding of speech and language and that girls' speech and communication development is higher than that of boys.

Keywords: speech, understanding, language, first grade

KREATIVNE RADIONICE ZA RODITELJE I UČENIKE/CE

Mulaomerović Idrizović Sedina, Pavlović Mersiha

Škola za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje, Sarajevo

Posebnost rada u našoj školi je između ostaloga i odlična saradnja škole i roditelja/ staratelja, odnosno komunikacija i kooperacija s roditeljima učenika (starateljima). Prva kreativna radionica za roditelje i učenike/ce održana je 2019. godine u školskim prostorijama škole za Srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje, predviđenim za kreativni rad. Održane su ukupno četiri radionice interaktivnog karaktera u kojoj su sudjelovali profesori, učenici i roditelji/staratelji. Cilj cjelokupne zamisli kreativne radionice bio je uključivanje roditelja u odgojno – obrazovni proces, aktivno sudjelovanje roditelja u Interaktivnoj radionici, poboljšanje saradnje između roditelja i odgojno – obrazovne ustanove te poboljšanje komunikacije i bolje razumijevanje sredine u kojoj njihovo dijete boravi pola dana. Uloga roditelja bila je da podstiču učenike, da s njima razgovaraju i navode ih na međusobno pomaganje i rješavanje likovnih i kreativnih rješenja. Roditelji su se redom izjasnili da im je bilo zanimljivo i da su zadovoljni što im se omogućilo da pobliže vide načine i metode rada u našoj školi. Zatim su učenici davali svoje viđenje radionica.

Interaktivna radionica je još jedan dokaz da uvijek možemo učiti jedni od drugih i tako saznati mnogo više.

Ključne reči: kreativne radionice, škola, učenici

CREATIVE WORKSHOPS FOR PARENTS AND PUPILS

Mulaomerović Idrizović Sedina, Pavlović Mersiha

School for Secondary Vocational Education and Training, Sarajevo

One of the special features of our school is the excellent cooperation between the school and the parents of pupils, that is, communication and cooperation with the parents of the students (guardians). The first creative workshop for parents and students was held in 2019 in the school premises of the school for vocational secondary education and vocational training, intended for creative work. A total of four interactive workshops were held in which professors, students and parents / guardians participated. The overall idea behind the creative workshop was to involve parents in the educational process, actively engage parents in the Interactive Workshop, improve cooperation between parents and educational institutions, and improve communication and a better understanding of the environment in which their child resides for half a day. to encourage students, to talk to them, and to encourage them to help each other and to work with artistic and creative solutions. The parents stated that they were interesting and pleased that they were able to get a closer look at the ways and methods of working in our school. Then the students gave their views of the workshops.

An interactive workshop is another proof that we can always learn from each other and learn so much more.

Keywords: creative workshops, school, students

DA LI INKLUZIJA ISKLJUČUJE DEFEKTOLOŠKI PRISTUP - ISKUSTVO IZ SRBIJE

Nikolić Gordana

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru, Srbija

Teško je pronaći suštinske zamerke inkluzivnom obrazovanju, kao što je na sličan način teško iznaći argumente protiv demokratije, ipak, nesaglasje se javlja po pitanju obima i razumevanja prirode inkluzije (Norwich, 2008). Uloga škola za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju povezana je sa kontekstom inkluzivnog obrazovanja na različite načine. S jedne strane, one su prihvaćene kao institucije koje u svom punom svojstvu mogu i treba da podrže obrazovanje i socijalnu uključenost, dok drugi pristup smatra da je dalje postojanje ovih škola odraz nedovoljne uspešnosti procesa inkluzije. Nakon više decenija od uspostavljanja inkluzivnog pristupa u obrazovanju (UNESCO, 1994) opšte stanovište je da je reč o kontinuiranom procesu, kao i da bi inkluzivnu školu trebalo posmatrati kao onu koja se razvija, a ne kao mesto koje projektuje savršeno stanje (Ainscow, 2007). U razumevanju konceptualističke platforme inkluzivnog obrazovanja sveprisutna su razmatranja uloge specijalne škole u kojima većinski rade defektolozi. Posebno se izdvaja pitanje koje razmatra njihovo mesto u procesu inkluzije. U nekim zemljama, koje su uspostavile legislativu u pravcu inkluzivnog obrazovanja, u koje spada i Srbija, mesto specijalnih škola i defektologa je postalo nekonforno.

Ključne reči: inkluzija, defektolog, specijalna škola, zakon

DOES INCLUSION EXCLUDE A DEFECTOLOGICAL APPROACH - EXPERIENCE FROM SERBIA

Nikolić Gordana

University of Novi Sad, Faculty of Education in Sombor, Serbia

It is difficult to find substantial objections to inclusive education, as it is similarly difficult to argue against democracy, yet disagreements arise regarding the scope and understanding of the nature of inclusion (Norwich, 2008). The role of schools for the education of students with disabilities is associated with context of inclusive education in different ways. On the one hand, they are accepted as institutions that, in their full capacity, can and should support education and social inclusion, while another approach considers that further existence of these schools is a reflection of the lack of the inclusion process.

After decades of establishing an inclusive approach to education (UNESCO, 1994) the general view is that it is a continuous process, and that inclusive school should be seen as one that develops, not as a place that projects a perfect condition (Ainscow, 2007). In understanding the conceptualist platform of inclusive education, there are widespread considerations of the role of the specialty school in which most defectologists work. Particularly noteworthy is the issue that considers their place in the inclusion process. In some countries that have introduced legislation on inclusive education, including Serbia, the place of special schools has become uncomfortable.

Keywords: inclusion, defectologist, special school, law

INDIVIDUALIZACIJA UČENJA I POUČAVANJA U NASTAVI

Okić Nermina

Osnovna škola "Džemal Bijedić", Tešanj

Nastava se može osavremeniti i možemo je učiniti lakšom, jednostavnijom i zanimljivijom, ako u njoj povećamo aktivnost svakog učenika. Takvu mogućnost nam, između ostalih, pruža individualizirana nastava. Individualizacija ima veliki motivacijski utjecaj na učenika, njegovo napredovanje, učešće u radu, te odgovornost za rad. Uspjeh učenika zavisi od motivacije i podučavanja u skladu sa individualnim sposobnostima i interesovanjima.

Individualizirana nastava unaprijed mora biti planirana i dobro pripremljena.

Glavni cilj ovog rada je prikazati na koji način individualizirana nastava utiče na motivaciju za učenje i uspjeh učenika.

U radu su prikazane individualizirane nastavne aktivnosti u skladu sa odrednicama individualizirane nastave.

Rezultati primjene individualiziranog pristupa nastavi pokazali su bolju aktivnost učenika, veće zalaganje i bolji uspjeh u odnosu na tradicionalno planiranje, pripremanje i realizaciju nastave. S obzirom na pozitivne rezultate individualizirane nastave, potrebno je kontinuirano publiciranje primjera rada kako bi se poticale pozitivne prakse i iskustva u organizaciji učenja i poučavanja.

Ključne riječi: individualizacija, individualizirana nastava, aktivnosti učenika, tradicionalna nastava

INDIVIDUALIZATION OF LEARNING AND TEACHING IN CLASS

Okić Nermina

Primary school "Džemal Bijedić", Tešanj

Teaching can be modernized and made easier, simpler and more interesting if we increase the activity of each student. The individualized teaching provides us this possibility. The individualization has a major motivational impact on student, its success, participation in work and a responsibility for work. The success depends of student on motivation and teaching in accordance to individual abilities and preferences.

The individual teaching has to be planned in advance and well prepared. The main aim of this paper is to show how individualized teaching activities in accordance with the determinants of individualized teaching.

The result of applying an individualized approach to teaching showed better student activity, more effort and better success when compared to traditional planning, preparing and realization of teaching.

Considering the positive result of individualized teaching, a continuous publication of examples is required in order to encourage positive practices and experiences in organization of learning and teaching.

Keywords: individualization, individualized teaching, students activity, traditional teaching

SENZORNA INTEGRACIJA

Papić Iva

Banja Luka

Senzorna integracija je termin za proces kojim nervni sistem obrađuje informacije koje putem čula u velikom broju pristižu u naš mozak svakog trenutka. Ova neurobiološka aktivnost omogućava mozgu da organizuje i integriše sve čulne informacije te ih tako integrisane koristi za kretanje, učenje i ponašanje. Integracija svih čula je neophodna da bi se ostvarila funkcionalna reakcija našeg organizma. Razvoj senzorne integracije počinje u utrobi kada mozak fetusa osjeti pokrete majčinog tijela te se dalje razvija kroz adaptivne reakcije tokom djetinjstva. Kada određena informacija dođe u naše čulo mi je najčešće registrujemo i damo odgovor u skladu sa tim. Postoje djeca koja pretjerano reaguju na čulne informacije ili ne reaguju na njih. Oni koji pretjerano reaguju zapravo imaju tendenciju da izbjegavaju podražaje a oni koji ne reaguju imaju tendenciju da traže podražaje. Djeca sa poremećajem senzorne integracije obično imaju teškoće sa motornim razvojem, razvojem govora, samoregulacijom i emocionalnim doživljavanjem.

Tretman za poremećaj senzorne integracije je nastao 70tih godina prošlog vijeka i utemeljila ga je Jean Ayers ona je bila američka psihologinja i radna terapeutkinja. Cilj senzorno integracijskog tretmana je bolje organizovano ponašanje, samostalnost, sigurnost, bolje socijalne vještine i sposobnost komuniciranja, mogućnost učestvovanja u složenim aktivnostima te poboljšanje motoričke izvedbe.

Cilj radionice je upoznati učesnike sa osnovama teorije senzorne integracije. Kroz video prikaz učesnicima će se predstaviti način dijagnostifikovanja senzornih teškoća, plan intervencije te terapijske procedure i tehnike.

- Teme radionice:
- Teorija senzorne integracije
- Dijagnostika poremećaja senzorne integracije (bazični snimci, kliničko zaključivanje)
- Postavljanje ciljeva senzorno integracijskog tretmana
- Tehnike u tretmanu senzorne integracije
- Rad sa roditeljima

Ključne reči: podrška, porodica, religioznost

SENSORY INTEGRATION

Papić Iva

Banja Luka

Sensory integration is a term for processes used by nervous system to handle information received through our senses. Big number of these information pours into our brain in every minute. This neurobiological activity enables our brain to organize and integrate all sensory information and then to use such an integrated information for movement, learning and behavior. For the functional reaction of our body we need integration of all senses. Sensory integration development starts during pregnancy when fetal brain feels the movements of mother's body and continues to develop through adaptive reactions during a childhood. When certain information comes to our senses, we usually register and respond on that information. There are children who over-react or do not react to sensory information. Those who overreact actually tend to avoid stimuli and those who do not respond tend to seek out stimuli. Children with sensory integration disorders typically have difficulties with motor development, speech development, self-regulation, and emotional experience.

Therapy for sensory integration dysfunction emerged in seventies of the last century. The founder was American psychologist and occupational therapist Jean Ayers. The ultimate goals of the SI therapy are better organized behavior, independence, self-confidence, better social skills and communication abilities, ability to participate in complex activities and improvement of motor performance

The aim of the workshop is to introduce participants with basics of sensory integration theory. Through the video presentation participants will be presented with a way to diagnose sensory difficulties, a plan of intervention, and therapeutic procedures and techniques.

Workshop topics:

- Sensory integration theory
- Diagnosis of sensory integration disorders (baseline, clinical reasoning)
- Setting goals for sensory integration treatment
- Techniques in the treatment of sensory integration
- Parent's counseling

Keywords: sensory integration, rehabilitation, children with disabilities

PREDSTAVA „ŠEHERZADA-HILJADU I JEDNA NOĆ“

Pašalić Arnela, Saletović Amra, Hajduk Almina, Mrkonjić Enisa

Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju „Vladimir Nazor“ Sarajevo

Predstava „Hiljadu i jedna noć“ osmišljena je sa ciljem promovisanja sposobnosti i mogućnosti djece sa teškoćama u razvoju i njihovo uključivanje u socijalni život. U predstavi su učestvovali učenici petog i devetog razreda Centra „Vladimir Nazor“. Djeca koriste prilagođen tekst bajke „Šeherzada“ uz naratora defektologa.

Ideja je bila da se pokažu jake strane, sposobnosti i mogućnosti djece s teškoćama u razvoju i njihovo uključivanje u život kao ravnopravnih aktera društva.

Svaka proba je predstavljala radovanje i nove izazove za djecu, defektologe i njihove roditelje, otkrivanje inicijative i želje, kao i novih sposobnosti djece. Predstava je omogućila djeci da izađu iz kruga nevidljivosti i na sceni postanu akteri svojih mogućnosti i sposobnosti, te kroz igru i pjesmu upoznaju druge sa svojim mogućnostima.

Učenici su s ovom predstavom učestvovali na obilježavanju dana redovnih škola, danu dječijeg filma, a uz podršku agencije „Poslovnost“ otputovali su i u Tursku i učesvovali na Dječijem festivalu. Narodno pozorište Sarajevo, ustupilo je kostime djeci za izvođenje predstave.

Kroz predstvu djeca i roditelji su doživjeli radost, uspjeh, zadovoljstvo, postigli samopouzdanje i lakše participiranje u svakodnevni život.

Ključne riječi: radost, mogućnosti djece s teškoćama u razvoju, socijalna inkluzija

THE SHAHERZAD-THOUSAND AND ONE NIGHT PERFORMANCE

Pašalić Arnela, Saletović Amra, Hajduk Almina, Mrkonjić Enisa

Center for education and rehabilitation „Vladimir Nazor“ Sarajevo

Performance a Thousand and One Nights was designed with the goal of promoting the abilities and opportunities of children with disabilities and integrating them into social life. The play was attended by students of the fifth and ninth grade “Vladimir Nazor” children use the text of the fairy tale “Šeherezada” with the narrator of defectologist.

The idea was to show the strengths, abilities and capabilities of children with disabilities and integrate them into life as equal players in society.

Each rehearsal presented joy and new challenges for children, defectologists and their parents, discovering initiative and desire, as well as new children’s abilities. The play allowed the Children to step out of the circle of invisibility and on the stage to become actors of their abilities and through the play and the Song to acquaint others with their possibilities.

With this performance, the students participated in commemorating regular school days, and with the support of the agency “poslovnost” they traveled to Turkey and participated in a children’s festival. The Sarajevo National Theater has provided children with costumes to perform the play.

Through the play, children and parents experienced joy, success, satisfaction, enhanced self-confidence and easier participation in daily life.

Keywords: joy opportunity for children with disabilities, social inclusion

TRANZICIJA RANA INTERVENCIJA PREDŠKOLSKA USTANOVA

Pašalić Arnela, Saletović Amra, Hajduk Almina, Mrkonjić Enisa, Redžić Maida,
Nurkanović Izeta, Zahirović Razija, Čelebić Elvira, Delihasanović Amira

Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju „Vladimir Nazor“, Sarajevo

Tranzicija podrazumijeva prelazak iz sistema u sistem. Svaki prelazak djeteta iz jednog sistema podrške u drugi zahtijeva podršku djetetu i roditelju. Rana intervencija se odnosi na individualnu podršku djetetu i roditelju u periodu do 3 godine. Kada dijete ima 3 godine trebao bi preći u organizovani oblik rada u grupe sa drugom djecom. Roditelji su u ovom momentu osjećaju nesigurno, ne znaju šta očekuje njih i dijete dolaskom u novu sredinu, koji će programi biti primjenjeni. Podrška stručnjaka koji je radio u ranoj intervenciji pomoći će roditelju i djetetu u prevazilaženju stresa koji se javlja. Osnažen roditelj kroz ranu intervenciju je osoba koja će dati najviše informacija osoblju koje radi s njegovim djetetom. Stručnjak treba planirati i informirati i osnažiti roditelja za pravilan odabir odgovarajućeg sistem podrške za dijete i roditelja kako ne bi došlo do razočarenja i nemogućnosti maksimiziranja potencijala djeteta i porodice. Zakonom još uvijek nije predviđen sistem tranzicije, te se jedna usluga počinje koristiti kada prestane druga i sl. ali stručnjak može usmjeriti roditelja i dijete u predškolsku specijaliziranu ili redovnu predškolsku ustanovu. Stručni tim ima zadatak da prilagodi porodicu i dijete na novu sredinu i podršku koja će biti pružena djetetu.

Aktivnosti koje su se pokazale da utječu na uspješnost tranzicije su: priprema djeteta, priprema obitelji, informiranje osoblja i podrška tijekom tranzicije te priprema djece u grupi kako bi prihvatili novo dijete (Ljubešić i Tomić, 2017).

Кључне речи: tranzicija, rana intervencija, predškolski odgoj

TRANSITION OF EARLY INTERVENTION PRESCHOOL INSTITUTIONS

Pašalić Arnela, Saletović Amra, Hajduk Almina, Mrkonjić Enisa, Redžić Maida,
Nurkanović Izeta, Zahirović Razija, Čelebić Elvira, Delihanović Amira

Center for education and rehabilitation „Vladimir Nazor“ Sarajevo

Transition involves the transition from system to system. Every Child Transition Requires child and parent support from a single support system. Early intervention refers to individual support for a child and a parent for up to 3 years. When a child is 3 years old he or she should switch to organized form of work in groups with other children r parents feel uncertain at this moment and do not know what is expected of them and their child.

The support of an expert who worked in the Early Intervention will assist the parent and child in coping with the stress they are experiencing. An empowered parent through early intervention is the person who will provide the most information to staff working with his or her child.

The specialist should plan and inform and empower the parent to properly select the appropriate child support system and parent so that they do not get frustrated and unable to maximize the potential of the child and family. The law has not yet provided for a transition system, and one service will be used when the other and the like cease. But a specialist can direct a parent and child to a specialty preschool or full-time preschool.

The expert team is tasked with adjusting the child and family to the new environment that will be provided to the child. Activities that have been shown to affect the success of the transition are: child preparation, family preparation, outreach to support and staff during the transition, and preparing children in the group to help and accept a new child (Ljubešić i Tomić 2017).

Keywords: transition, early intervention, preschool education

SPECIFIČNI PROGRAMI PODRŠKE - ŠKOLA ŽIVOTNIH VEŠTINA

Pavlović Aleksandra, Berga Vladislava

OŠ "Heroj Pinki", Srbija

Program rada Životnih veština u savremenim sistemima obrazovanja služi pre svega za ovladavanje osnovnim životnim veštinama primenljivim u svakodnevnom životu učenika sa smetnjama u razvoju. Veliki značaj imaju u podsticanju druženja, zabave, razvijanju komunikacije, saradničkih odnosa, socijalnih veština i životnog osnaživanja.

Program rada životnih veština ima za cilj da pruži učenicima sa smetnjama u razvoju potrebnu podršku za samostalni život, zadovoljavajući potrebe, želje i mogućnosti učenika. Program se sprovodi u najmanje restriktivnom okruženju kroz aktivno učestvovanje u konkretnim životnim situacijama. Važno je da se učenici sa smetnjama u razvoju kroz praktične vežbe i aktivnosti, upoznaju sa spektrom uobičajenih životnih situacija i tako stvore praktičnu šemu za realizaciju aktivnosti.

U radu ćemo se baviti prednostima uvođenja ovakvog tipa aktivnosti, njihovim ciljevima i sadržajima, metodama i oblicima realizacije, kao i primerima iz prakse.

Ključne reči: životne veštine, samostalnost, socijalizacija

SPECIFIC SUPPORT PROGRAMS - SCHOOL OF LIFE SKILLS

Pavlović Aleksandra, Berga Vladislava

Elementary School "Heraj Pinki" Serbia

The Life Skills program in modern education systems is primarily intended for mastering basic life skills applicable to the daily lives of students with disabilities. They have great importance in encouraging socializing, having fun, developing communication, collaborative relationships, social skills and life empowerment.

The Life Skills Work Program aims to provide students with disabilities with the support they need to live independently, meeting students' needs, desires and opportunities. The program is implemented in the least restrictive environment through active participation in specific life situations. It is important for students with disabilities to become familiar with the spectrum of common life situations through practical exercises and activities, and thus create a practical scheme for the implementation of these activities.

In this paper we will deal with the benefits of implementing these types of activities, their goals and contents, methodology and forms of realization, as well as examples from practice.

Keywords: life skills, independence, socialization

UKLJUČIVANJE DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU U REDOVNE OSNOVNE ŠKOLE

Pavlović Ivana

Centar za komunikaciju sluh i govor – Portorož, Slovenija

Zakon o usmeravanju (proceni) dece u Republici Sloveniji određuje način i oblik izvođenja vaspitno-obrazovnog procesa i omogućava deci sa smetnjama u razvoju uključivanje u redovne osnovne škole. Komisija za procenu dece (psiholog, defektolog, logoped i pedijatar), vrši procenu i određuje program edukacije u zavisnosti od vrste i stepena poteškoća. Deci koja se uključe u redovne škole se dodeljuje tim stručnjaka različitog profila koji zajedno sa roditeljima formiraju individualni plan rada kako bi dete dostiglo određene standarde znanja.

Pored potrebnog stručnog kadra, škola je u obavezi da obezbedi sve potrebne uslove za postizanje optimalnog razvoja dece. To podrazumeva prilagođavanje same organizacije izvođenja nastave, načina proveravanja i ocenjivanja znanja, vremensko rasporedjivanje aktivnosti, prilagodjavanje prostora i opreme. Za realizaciju ciljeva i individualnog programa je neophodna saradnja nastavnika, defektologa i/ili logopeda, koji pružaju potrebne informacije o karakteristikama, poteškoćama i ograničenjima dece sa kojima rade. Na koji način će biti izvršeno prilagođavanje vaspitno – obrazovnog procesa određuje komisija za procenu dece.

Cilj ovog rada je prikazati model rada sa decom sa smetnjama u razvoju u redovnim školama u Republici Sloveniji te bliže pojasniti načine i procese obezbeđivanja stručne podrške u inkluzivnom okruženju.

Ključne riječi: deca sa smetnjama u razvoju, stručna podrška, inkluzija

INCLUSION OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN MAINSTREAM PRIMARY SCHOOLS

Pavlović Ivana

Hearing and Speech Communication Center - Portorož, Slovenia

The Law on the Guidance (Assessment) of Children in the Republic of Slovenia determines the manner and form of carrying out the educational process and enables children with disabilities to attend regular primary schools. The Commission for the Evaluation of Children (psychologist, defectologist, speech therapist and pediatrician), evaluates and determines the education program, depending on the type and degree of difficulty. Children enrolled in mainstream schools are assigned a team of professionals of different profiles who, together with their parents, formulate an individual work plan to help the child reach certain standards of knowledge.

In addition to the necessary professional staff, the school is obliged to provide all the necessary conditions to achieve optimal development of children. This involves adjusting the organization of the teaching itself, the methods of assessment and assessment, timing of activities, adjusting the space and equipment. The realization of the goals and the individual program requires the cooperation of teachers, defectologists and / or speech therapists, who provide the necessary information on the characteristics, difficulties and limitations of the children they work with. The manner in which the educational process will be adjusted is determined by the children's assessment committee.

The aim of this paper is to present a model of working with children with disabilities in mainstream schools in the Republic of Slovenia and to further explain the ways and processes of providing professional support in an inclusive environment.

Keywords: children with disabilities, professional support, inclusion

RITMIČKA SENZORNA INTEGRACIJA ZVUKA I GRAVITACIJE

Pilav Amina

Svijet oko nas je u stalnom ritmičkom pulsiranju, kojim proizvodi različite vrste energija. Naše nervne ćelije reaguju na te energije tako što aktiviraju i proizvode nervne procese. Podražaji putuju od receptora do specijaliziranih centara u mozgu. Tu se vrši i selekcija nepotrebnih informacija, koje se odbacuju, a bitne se zadržavaju i povezuju sa već usvojenim informacijama. Mozak ih locira, svrstava i integrira čulne informacije iz različitih čulnih sistema u cjelinu kojoj daje značenje. Upravo je integracija ono što čula pretvara u percepciju ili doživljaj, a sve se odvija u određenom ritmu. Čulo sluha ima funkciju percepcije zvuka i događaja putem zvukova. U mozgu dolazi do doživljaja određenog zvuka, koji mozak dalje obrađuje. Vestibularno čulo je smješteno u unutrašnjem uhu. Novija istraživanja vestibularnom čulu daju najveću ulogu u razvoju mišljenja i govora, a u punom smislu je čulo prostora. Ono nam daje informacije o gravitacionom polju i sintetiziraju u prostorni pokret. Dvije vrste podražaja koji se primaju pomoću aparature vanjskog, srednjeg i unutrašnjeg uha prenosi u slušne centre osmi moždani živac, koji se zapravo sastoji od dva živca: nervus staticusa i nervus acusicusa.

Ključne riječi: ritam, senzorna integracija, čulo sluha, vestibularno čulo, gravitacija

RHYTHMIC SENSORIC INTEGRATION OF SOUND AND GRAVITATION

Pilav Amina

The world around us is in a constant rhythmic pulse, producing different kinds of energies. Our nerve cells respond to these energies by activating and producing nerve processes. The stimuli travel from receptors to specialized centers in the brain. There is also a selection of unnecessary information, which is rejected, and important information is retained and linked to the information already adopted. The brain locates, classifies, and integrates sensory information from different sensory systems into the whole to which it gives meaning. Integration is what turns the senses into perception or experience, and everything takes place at a certain pace. The sense of hearing has the function of perceiving sound and events through sounds. There is a certain sound in the brain, which the brain processes further. The vestibular sense is located in the inner ear. Recent research on the vestibular sense has given it the greatest role in the development of thought and speech, and in the full sense it has heard space. It gives us information about the gravitational field and synthesizes it into spatial motion. The two types of stimuli received by the apparatus of the outer, middle, and inner ear transmit to the auditory centers the eighth nerve, which is actually composed of two nerves: the nerve of the staticus and the nerve of the acusicus.

Keywords: Rhythm, sensory integration, hearing sense, vestibular sense, gravity

STRUKTURA PRIMIJENJENIH SINTAKTIČKIH CJELINA U STANJU SPECIFIČNOG JEZIČNOG POREMEĆAJA

Poposka Ana¹, Filipova Silvana¹, Dukovska Valentina², Kacka Muljaim³

¹ JZU Zavod za rehabilitaciju sluha, govora i glasa - Skoplje

² JZU Klinika za decje bolesti – Skoplje

³ Heimerer Koledz - Prishtina

Analiza sintaktičke strukture kroz princip lingvističke procjene pojedinih komponenti disfazicne sintakse pruža izravan uvid u specifičnosti i svojstva formirane celine u situacijama dijagnosticiranog specifičnog jezičnog poremećaja.

U nedostatku referentnih standarda za utvrđivanje stupnja oštećenja na ovom jezičnom nivou, gdje je karakteristika istraživačkog problema jedinstvenost materinskog jezika, potrebno je procjenu izvršiti komparativnim analizama s kvantitativnim nivoom razvoja urednog govornog jezika.

Predmet ovog rada je sintaktička struktura djece sa specifičnim jezičnim poremećajem, uzrasta od 5 do 7 godina. Svrha istraživanja je procijeniti strukturu primijenjenih sintaktičkih cjelina. Upotrebom metode komparativne analize i tehnike ispitivanja utvrđena je povezanost osnovnih strukturnih značajnosti sintaktičke cjelovitosti u dječjem jezičnom izrazu.

U pogledu spontanog izražavanja, posebnih uvjeta monologa i dijaloga, eksperimentalna skupina imala je jezični izraz s jednom dominantnom vrstom - osobitošću gramatike, a karakteristike eholalije i nerazumljivog govora sporadično su prisutne, dok je grupa vršnjaka koristila govor adekvatan uzrastu.

Sintaktička struktura ometa semantički-pragmatičku komponentu sintaktičke cjelovitosti. U takvim okolnostima izražava se nesposobnost, odnosno ograničenje komunikativne sposobnosti, koja se kod djeteta očituje kao problem prenošenja informacija u kontekst, pokretanje razgovora, prebacivanje i razmjena uloga, odabir ili odbijanje teme razgovora.

Ključne riječi: Specifični jezični poremećaj, sintaktička struktura, sintaktička cjelovitost, eholalija, agramatizam.

APPLIED SYNTACTIC UNIT STRUCTURE IN DEVELOPMENTAL LANGUAGE DISORDER

Poposka Ana¹, Filipova Silvana¹, Dukovska Valentina², Kacka Muljaim³

¹ PHI Institute for Rehabilitation of hearing, speech and voice – Skopje

² PHI Clinic for child disease – Skopje

³ Heimerer Coledge - Prishtina

Syntactic structure analysis, through the principle of dysphasic syntaxes' specific component language assessment, enables direct approach in characteristics of the discourse, in Specific Language Impairment.

In absence of reference standards for determining the extent of distortion of this linguistic level, where a feature of the research problem is the uniqueness of the native language, these considerations are to be made through comparative analysis of the quantitative level of typical speech language development.

The subject of this paper is syntactic structure in children with specific language disorder, aged 5 to 7 years. The aim of the research is applied linguistic assessment of syntactic units. With the method of comparative analysis and technique of testing, a correlation between the basic structural features of syntactic unit in children's expression is established.

In spontaneous utterance, specifically conditions of monologue and dialogue, the experimental group of participants present linguistic expression of one dominant type - feature of grammatical errors, and characteristics of echolalia and slurred speech are sporadically present, while the peer group interpreted the speech adequate for age.

Syntax structure influences the semantic - pragmatic component of syntactic whole. In such circumstances inability or restriction in achieving communicative relation appears, and it reflects a problem of information transmission in context, a conversation initiation, transfer and sharing roles, as well as selection or rejection of the topic of conversation.

Keywords: Specific language disorder, syntactic structure, syntax whole, echolalia, grammar errors

„ULOGA UČITELJA U SAVREMENOJ ŠKOLI“

Rustempašić Sanela Merjem

Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu

Zbog osjetljivosti i kompleksnosti učiteljskog posla koji svakim danom postaje sve zahtjevniji, od učitelja se traže sve složenije ljudske i profesionalne kompetencije, te „lik učitelja“ postaje jedno od najvažnijih pedagoških pitanja. Od učitelja se zahtjeva samosvijest i odgovornost za nastavni proces i njegove ishode. To što učitelj traži od učenika mora i sam posjedovati i svojim primjerom djelovati na ukupni razvitak učenika. Posvećenost i marljivost u radu, empatija, ljubav prema djeci, smisao za poticanje radoznalosti i motivacije učenika, te razvijanje kritičkog mišljenja - ključni su kvaliteti za uspješno obavljanje učiteljskog poziva. Pojedini pedagozi i psiholozi pokušavali su definirati učitelja kao poseban tip čovjeka, pisali su o duši učitelja, o načinu njegovog razmišljanja, idealizirajući njegov lik, te zahtjevali od učitelja da bude svestran. Učiteljska profesija se danas, više nego ikada prije, nalazi pod lupom svih direktnih i indirektnih sudionika nastavnog procesa, te su učitelji nositelji brojnih promjena u odgojno-obrazovnom sistemu. Savremena škola zahtjeva da naši učenici preuzmu aktivnu ulogu, da budu angažirani u nastavnom procesu, te da promišljaju i istražuju, a od učitelja da postaju tutori i voditelji u omogućavanju učenja za učenike. Učitelji svojom spremnošću za prilagođavanje i inoviranjem pokazuju svu snagu i veličinu ovog humanog poziva.

Ključne riječi: učitelj, savremena škola, obrazovanje

“THE ROLE OF THE TEACHER IN THE MODERN SCHOOL”

Rustempašić Sanela Merjem

Faculty of Educational Sciences at University of Sarajevo

Due to sensitivity and complexity of teachers profession which is increasingly becoming more demanding, teachers are required to have numerous personal and professional characteristics. Teachers are responsible for education process and learning outcomes. Characteristics that teachers require students to have, they themselves must possess. Dedication, diligence, empathy, love for children, curiosity, motivation – are the key qualities of teacher profession. Some psychologists have tried to define teacher as a special kind of personality idealizing his/her character. Teachers profession today, more than ever before, is under the scrutiny of many stakeholders. Modern school requires students to be active participants, to be engaged, to think and explore, and teachers are expected to be tutors and mentors for students. Teachers' readiness to adapt and innovate best illustrates the strength and greatness of their profession.

Keywords: teacher, contemporary school, education

ERAZMUS +, KA201 –TO JE U REDU! (IT IS OK)

Selić Stanković Nataša, Babović Dimitrijević Snežana,
Skendžić Sandra, Ždraljević Jelena, Ranković Stefan

Osnovna škola“Anton Skala“, Beograd, Srbija

Autizam je doživotno neurorazvojno stanje koje utiče na sve sfere ličnosti, a ogleda se u problemima komunikacije, socijalne interakcije i doživljaja sveta oko sebe. Za poboljšanje svih aspekata socijalne komunikacije i interakcije u radu sa osobama iz spektra autizma su se kao izuzetno efikasan alat pokazale socijalne priče.

Veliki problem predstavlja nedostatak obuke za nastavnike za primenu i izradu istih kao i nepostojanje socijalnih priča na srpskom jeziku. S obzirom da objedinjeni materijali, metodologija i način primene socijalnih priča ne postoje ni u jednoj zemlji regiona, povezali smo se sa vodećim institucijama i eminentnim stručnjacima koji imaju veliko iskustvo u radu sa decom iz spektra autizma, da formiramo jedinstvenu bazu alata koja će biti dostupna na tri jezika (hrvatski, bugarski i srpski).

Projekat koji kroz ovaj rad želimo da predstavimo, ima za cilj doprinos izgradnji, jačanju i stvaranju veština nastavnika koji rade sa decom iz spektra autizma.

Osnovni cilj je izrada Praktikuma sa pričama i metodološkim uputstvima za izradu istih, za učenje društvenih veština na 4 teme (zdravlje, ponašanje, škola, porodica), koji će biti dostupan online. Kroz primenu Praktikuma nastavnici će moći da olakšaju deci iz spektra autizma učenje i funkcionisanje u inkluzivnom obrazovanju i adaptaciju na širu društvenu zajednicu.

Ključne reči: utizam, Praktikum, socijalne priče, Erasmus

ERAZMUS +, KA201 - THAT'S RIGHT! (I OK)

Selić Stanković Nataša, Babović Dimitrijević Snežana,
Skendžić Sandra, Ždraljević Jelena, Ranković Stefan

Elementary school "Anton Skala", Belgrade, Serbia

Autism is a lifelong neurodevelopmental condition reflected in problems of communication, social interaction and the experience of the world around them. Social stories have proven to be an extremely effective tool for improving all aspects of social communication and interaction.

Problem is the lack of training for teachers to apply and produce the same as the lack of social stories in the Serbian language. Unified materials, methodology and method for applying social stories do not exist in countries in the region. We have partnered with leading institutions and eminent experts with work experience with children from the autism spectrum to make a unique toolbox available in three languages.

The project goal is strengthening and building the skills of teachers working with children from the autism spectrum.

Objective is to develop a Practicum with stories and methodological instructions for developing the same, learning social skills on 4 topics (health, behavior, school, family), which will be available online. Through the Practicum implementation, teachers will be able to make it easier for children from the autism spectrum to learn and function in inclusive education and adapt to the wider community.

Keywords: Autism, Practicum, Social Stories, Erasmus+

MATERIJALI ZA RAD SA DECOM IZ SPEKTRA AUTIZMA

Skendžić Sandra, Babović Dimitrijević Senžana, Sparić Marina,
Ždraljević Jelena, Đukić Danijela, Selić Stanković Nataša

Osnovna škola „Anton Skala“, Beograd, Srbija

Klasični materijali mogu da zbune decu sa autizmom i da ih demotiviraju. Previše informacija u štampanom obliku mogu da frustriraju vizuelno distraktibilno dete i da onemoguće detetov fokus na sadržaj koji je potrebno da nauči. Jedan od načina podsticanja su jasno predstavljeni materijali u štampanom obliku koji, pored prilagođenog sadržaja, pružaju širi raspon nastavnih stilova i strategija za zadovoljavanje individualnih prednosti i stilova učenja ističući vizuelne snage i konkretizovana uputstva.

Ideja je da se nastavnicima daju primeri materijala kako bi prilagodili rad i zadatke svakom detetu prema njihovim snagama i sposobnostima, i kako bi se smanjilo pogrešno tumačenje informacija koje se uče, a sa maksimalnim ojačanjem efekta nastave.

Sam proces rada zavisi i od načina na koji će se detetu materijal predstaviti (slikovnim materijalom ili konkretnim predmetima koje će nastavnik koristiti pri sortiranju ili pri serijacijama). Raznolikost dečijih stilova učenja ne može da nam dozvoli jednobrazni obrazac koji ćemo primenjivati pri učenju novih sadržaja.

Ovi nastavni listići su modeli vodilje nastavnicima kako da prilagode sadržaje deci koja su uključena u inkluzivno obrazovanje kao i nastavnicima koji rade u specijalnom obrazovanju - da prilagode stilovima učenja i različitim obrazovnim nivoima i sposobnostima deteta.

Ključne reči: učenje, motivacija, materijali

MATERIALS FOR WORKING WITH CHILDREN FROM THE AUTISM SPECTRUM

Skendžić Sandra, Babović Dimitrijević Senžana, Sparić Marina,
Ždraljević Jelena, Đukić Danijela, Selić Stanković Nataša

Elementary school "Anton Skala", Belgrade, Serbia

Classical materials can confuse and demotivate children with autism. Too much printed information can frustrate a visually distracted child and make it impossible for him to focus on the content he need to learn. One incentive is to have clearly presented printed materials that, in addition to customized content, provide a wider range of teaching styles and strategies to meet individual preferences and learning styles, emphasizing visual strengths and concretely directed instruction.

The idea is to give teachers examples of materials to adapt each child's work and tasks to their strengths and abilities, and to minimize misinterpretation of the information being learned while maximizing the effect of teaching.

The work process also depends on how the material will be presented to the child (pictorial material or specific objects that teacher will use when sorting or batching). The diversity of children's learning styles cannot allow us the one-size-fits-all pattern we will use when learning new content.

These worksheets are models for teachers how to adapt contents to children involved in inclusive education as well as teachers working in special education - to adapt learning styles and different educational levels and abilities of the child.

Keywords: learning, motivation, materials

„I CARE“ - INKLUZIVNA PRAKSA

Skendžić Sandra, Babović Dimitrijević Snežana, Rakonjac Vesna, Tinterović Branka

Osnovna škola „Anton Skala“, Beograd, Srbija

Podrška u osnovnim školama zahteva kontinuirano usavršavanje nastavnika koji je pružaju. Mobilni tim naše škole već godinama pruža dodatnu podršku nastavnicima, stručnim pomoćnicima, roditeljima i učenicima u osnovnoj školi. Kroz različite oblike profesionalnog razvoja unapređujemo svoj rad u ovim oblastima i nastojimo slediti svetske standarde. Kroz prezentaciju predstavice projekat Erasmus + KA101, u okviru kojeg smo se povezali sa inkluzivnim školama u Poljskoj i Španiji. Cilj nam je bio da naučimo o načinima podrške deci u redovnom sistemu obrazovanja. U Španiji postoje i posebni časovi u redovnoj školi, a u Poljskoj učenici su uključeni u redovne časove. Da bismo poboljšali rad mobilnog tima naše škole, upoznaćemo se sa načinom rada inkluzivne prakse, zakonskim propisima, nastavnim planom i drugom pratećom dokumentacijom, podelom odgovornosti u školi. Takođe je veoma važno da upoznate inkluzivni tim škole, da prisustvujete i aktivno učestvujete u realizaciji grupnih i individualnih aktivnosti.

Realizacija ovog projekta uticaće na poboljšanje kompetencije nastavnika koji pružaju podršku osnovnim školama i na osnovu toga ćemo proširiti opseg podrške kako u osnovnim školama, tako i u predškolskim ustanovama (individualni rad sa decom; pomoć nastavniku u procesu planiranja, realizacije i procene nastavnog procesa; saradnja i savetovanje roditelja i praćenje deteta kroz obrazovni proces).

Ključne reči: inkluzija, mobilni tim, Erasmus +

“I CARE” - INCLUSIVE PRACTICE

Skendžić Sandra, Babović Dimitrijević Snežana, Rakonjac Vesna, Tinterović Branka

Elementary school “Anton Skala”, Belgrade, Serbia

Support in primary schools requires continuous training for the teachers. Our school’s mobile team has provided additional support for teachers, professional assistants, parents and students in primary school for years. Through various forms of professional development, we improve our work in these fields and strive to follow world standards. We will present the Erasmus + KA101 project, in which we connected with inclusive schools in Poland and Spain. Our goal was to learn ways to support children in the regular education system. In Spain, there are special classes in mainstream school, while in Poland students are included in regular classes. In order to improve our school’s mobile team work, we will be introduced to inclusive practices, legislation, curriculum, supporting documentation and division of responsibilities in the school. It is also very important to get to know the inclusive team of the school, to attend and actively participate in the realization of group and individual activities.

Project implementation will improve teachers support competences and expand the scope of support in primary and pre-school institutions (individual work with children; assisting teachers in planning, implementation and teaching process assessment; cooperation and counseling parents and following the child through the educational process).

Keywords: inclusion, mobile team, Erasmus+

ЈАЧАЊЕ СОЦИЈАЛНО-ЕМОЦИОНАЛНИХ ВЕШТИНА У ШКОЛИ- ПУТ КА УСПЕШНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ И ИНТЕГРАЦИЈИ

Слијепчевић Александра, Дрндаревић Делић Зорица

Школа за основно и средње образовање са домом „Свети Сава,, Умка, Србија

Школа представља део система у коме се одвијају процеси који су везани за целокупан дечији развој . Током школовања ученици паралелно са усвајањем знања везаних за програмске садржаје наставних предмета усвајају и социјалне вештине које ће му помоћи да се успешно интегрише у друштвену средину и постане њен активан члан.

Да би се код деце са сметњама у развоју умањиле тешкоће у прилагођавању на школску средину, успостављање и развијање односа другарства и сарадње са вршњацима и одраслима; развоја сазнања о себи, сопственим осећањима и потребама; повећао нивоа самопоштовања и самопоуздања; учење техника и превладавање непријатних емоционалних стања; подстицање прихватања међусобних разлика; усвајања вештина групног рада, споразумевања и сарадње; развијање комуникативне способности и конструктивног решавања сукоба са вршњацима и одраслима; развијање креативног изражавања; подстицање и оспособљавање за активну партиципацију у животу школе, неопходно је применити програм који за циљ има подстицање социјалног и емоционалног развоја.

Програм који се реализује кроз циклус од десет радионица и то су: уводна радионица, тимски рад, креативност, самоконтрола, емпатија, толеранција, оптимизам, поштење, захвалност и завршна радионица. Праћења радионичарског рада су евалуациони листови који се користе на почетку и на крају циклуса.

Кључне речи: школа, социјално - емоционалне вештине, радионице, интеракција, интеграција.

STRENGTHENING OF SOCIO-EMOTIONAL SKILLS IN SCHOOLS: PATH TOWARDS SUCCESSFUL INTERACTION AND INTEGRATION

Slijepčević Aleksandra, Drndarević Delić Zorica

School for elementary and middle education with dorms "Sveti Sava" Umka, Serbia

School is part of the bigger system in which processes take place that are in direct correlation with child development. During their time in school, children simultaneously acquire knowledge from programs and contents of class material along with the social skills that will help them develop a successful integration into society and become its members. For children with disabilities to successfully: lessen the difficulties in adapting to school settings, establish and develop relationships and cooperation with peers and adults; develop selfknowledge of their own feelings and needs; increase the level of self-confidence and self-respect; learn techniques to overcome uncomfortable emotional states; encourage acceptance of mutual differences; acquire skills to work in groups, develop mutual understanding and cooperation; develop communication skills and constructive approach to solving conflicts with peers and adults; develop creative expression; encourage and empower active involvement in the school environment, it is of the highest priority to apply a program that aims to encourage social and emotional development. This program can be divided into 10 workshops which are: introductory workshop, teamwork, creativity, self-control, empathy, tolerance, optimism, honesty, gratitude, final workshop.

Keywords: school, socio-emotional skills, workshops, interaction, integration

STRUČNA MEĐUDRŽAVNA RAZMENA RESURSA I CARE – POSETA PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA I CENTRIMA PODRŠKE TURSKA I BUGARSKA

Sparić Marina, Selić Stanković Nataša, Nedović Andrija, Ranković Stefan

Osnovna škola „Anton Skala“, Beograd, Srbija

Razvojne specifičnosti dece sa poremećajima iz spektra autizma i drugih vidova razvojnih smetnji, iziskuju stalno usavršavanje nastavnika, koji na taj način prate savremeniji i moderniji obrazovno – vaspitni proces, primenjujući različite pristupe i metode u radu.

Vodeći se željom za usavršavanjem, rodila se ideja da kroz projekat podstaknemo i podržimo profesionalni razvoj nastavnika i stručnih saradnika, unapređujući njihove pedagoške, organizacione i komunikativne kompetencije kroz praktičnu obuku (job shadowing). Sa tim ciljem, u okviru Erasmus + projekta KA101- Stručna međudržavna razmena resursa, povezali smo se sa partnerima iz Turske i Bugarske.

Kroz ovaj rad prikazaćemo posetu projektnog tima Osnovne škole „Anton Skala“ iz Beograda predškolskoj ustanovi i centru koji pruža podršku „Huma Hatun Ozel Egitim Anaokulu“ u Bursi (Turska) i Resursnom centru „Dr Petър Beron“ u Dobriču (Bugarska).

Predstavićemo načine rada ovih ustanova i vidove podrške koje pružaju.

Nova iskustva su važna za unapređenje rada škole u organizacionom smislu kao i primena adekvatnih modela i metoda u radu. Na ovaj način bi se otvorila mogućnost da škola pored osnovne delatnosti pruža potrebnu podršku i stavi svoje resurse na raspolaganje i drugim obrazovnim ustanovama, deci koja su uključena u inkluzivni sistem obrazovanja, njihovim roditeljima i stručnjacima.

Ključne reči: „Job shadowing“, Erasmus+

I CARE EXPERT INTERSTATE RESOURCE EXCHANGE - VISIT TO PRESCHOOLS AND SUPPORT CENTERS TURKEY AND BULGARIA

Sparić Marina, Selić Stanković Nataša, Nedović Andrija, Ranković Stefan

Elementary school "Anton Skala", Belgrade, Serbia

The developmental specifics of children with ASD and the other types of disabilities require continuous teacher training, which follows more modern educational process, applying different approaches and methods in work.

Guided by the desire for improvement, we encouraged and supported professional development of teachers and professional associates through the project, enhancing their pedagogical, organizational and communicative competences through job shadowing. To this end, we have partnered with partners from Turkey and Bulgaria in the framework of the Erasmus + project KA101- Professional Inter-State Resource Exchange.

Through this paper, we will show Anton Skala project team visits to pre-school institution and support center "Huma Hatun Ozel Egitim Anaokulu" in Bursa (Turkey) and "Dr Peter Beron" Resource Center in Dobrich (Bulgaria).

We will present the ways these institutions work and the types of support they provide.

New experiences are important for improving the work of the school in the organizational sense as well as the application of adequate models and methods in the work. This would open the possibility for school to provide the necessary support in addition to its core activity and make its resources available to other educational institutions, children involved in the inclusive education system, their parents and professionals.

Keywords: „Job shadowing“, Erasmus+

ZNAKOVNI JEZIK KAO NAČIN KOMUNIKACIJE GLUHIH I NAGLUHIH OSOBA

Srzić Maja¹, Isaković Ljubica²

¹ Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju, Sarajevo

² Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Komunikacija je proces razmjene informacija primjenom dogovorenog sistema znakova. Gluhe i nagluhe osobe su u velikoj mjeri usmjerene na neverbalnu komunikaciju, koja podrazumijeva primjenu znakovnog jezika, prstne abecede, mimike i čitanje govora sa usta i lica sagovornika.

Cilj rada je da ukaže na karakteristike i specifičnosti znakovnog jezika, kao prvog jezika gluhih i nagluhих.

Gluha djeca spontano usvajaju i uče znakovni jezik, ukoliko je to jezik njihove okoline. Mnoga istraživanja pokazuju da se i znakovni i govorni jezici, obrađuju u istim područjima mozga i da komunikacija znakovnim jezikom od najranijeg uzrasta osigurava uspješan govorno-jezički, kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj djeteta, a kasnije i edukativna postignuća.

Stavovi o primjeni i važnosti usvajanja znakovnog jezika kod gluhih i nagluhих osoba su se često mijenjali, kako u svijetu tako i kod nas. Šezdesetih godina prošlog vijeka ponovo se pojavljuje veliki interes za znakovni jezik i sprovode se mnoga lingvistička istraživanja, kojima se opisuju karakteristike i struktura znakovnog jezika (njegova morfologija, semantika i sintaksa).

Ključne riječi: inkluzija, djeca s teškoćama u razvoju, roditelji djece s teškoćama u razvoju.

SIGN LANGUAGE AS A MEANS OF COMMUNICATION OF THE DEAF AND HARD OF HEARING

Srzić Maja¹, Isaković Ljubica²

¹ Centre for Hearing and Speech Rehabilitation, Sarajevo

² University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

Communication is a process of information exchange by means of an agreed sign system. The deaf and hard of hearing greatly rely on non-verbal communication, which implies the use of sign language, finger alphabets, facial expressions and speech reading from the lips and face.

The paper aims at indicating the characteristics and specific features of sign language as the primary language of the deaf and hard of hearing.

Deaf children spontaneously acquire and learn the sign language, provided it is the language of their environment. Many studies show that both sign and spoken languages are processed by the same brain areas and that, from the earliest age, the sign language communication ensures successful linguistic, cognitive, emotional and social development of the child, including subsequent education achievements.

Approaches to the use and importance of acquiring the sign language among the deaf and hard of hearing have often changed, both globally and locally. In 1960's there was a revival of the interest in the sign language, with a number of linguistic studies describing the characteristics and structure of the sign language (its morphology, semantics and syntax).

Keywords: sign language, nonverbal communication, children who are deaf and hard of hearing

ODNOS KAO PREDUSLOV USPJEŠNE SARADNJE SA RODITELJIMA

Šijan Bojan

“Dajte nam šansu” Sarajevo

Cilj ovog rada je prikazati relacijske potrebe koje su u osnovi uspješne saradnje sa roditeljima. Teorijsko utemeljenje rada je u relacijskim potrebama koje je empirijskim putem identifikovao poznati psihoterapeut integrativnog usmjerenja Richard Erskine. Relacijske potrebe smatraju se važnom komponentom ljudske težnje za sigurnom povezanošću. U radu ćemo govoriti o osam relacijskih potreba, a to su: potreba za sigurnošću, potreba za validacijom, afirmacijom i značajem u odnosu, potreba za prihvatanjem od strane stabilne i pouzdane osobe, potreba za uzajamnošću, potreba za samodefnisanjem, potreba za uticajem, potreba za inicijativom drugih i potreba za pokazivanjem ljubavi. Iako su sve navedene relacijske potrebe važne za uspostavljanje svakog kvalitetnog odnosa, u radu ćemo se fokusirati na one potrebe koje su najizraženije u saradnji sa roditeljima djece sa poteškoćama u razvoju. Primjerima iz prakse ćemo potkrijepiti važnost uvažavanja relacijskih potreba. U zaključku ćemo identifikovati osobine ličnosti i vještine koje različiti stručnjaci humanističkih i medicinskih znanosti treba da razvijaju u svom radu kako bi bili svjesni relacijskih potreba koje su temeljna komponenta uspješne saradnje sa roditeljima djece sa razvojnim poteškoćama.

Ključne riječi: relacijske potrebe, roditelji djece sa poteškoćama u razvoju, profil stručnjaka

RELATIONSHIP AS A PRECONDITION OF SUCCESSFUL COOPERATION WITH PARENTS

Šijan Bojan

“Dajte nam šansu” Sarajevo

The goal of this paper is to present relational needs that are the core of successful cooperation with parents. The work is theoretically grounded in relational needs which were empirically identified by famous psychotherapist of integrative orientation, Richard Erskine. Relational needs are considered to be an important component of human desire for secure connection. In this paper we will talk about eight relational needs: need for security, need to be validated and affirmed as significant, need for acceptance, need for mutuality, need for self-definition, need to make an impact on the other, need to have the other person initiate, and need to express love. Although all these relational needs are important for establishing every quality relationship, in this paper we will focus on those needs that are the most pronounced in cooperation with parents of children with disabilities. We will substantiate the importance of relational needs by using practical examples. In the conclusion, we will identify personal characteristics and skills which different experts in the fields of humanistic and medical science have to develop in their line of work in order to be aware of relational needs which are core components of successful cooperation with parents of children with disabilities.

Keywords: relational needs, parents of children with disabilities, expert's profile

STRUKTURA DOMINANTNIH MISLI U TERAPIJI PISANJEM

Taletović Lama, Mehmedinović Senad, Šarić Edina

Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla

Potreba za ovim istraživanjem leži u činjenici da se pisanje kao oblik terapije rijetko koristi u praksi, a naročito malo u direktnom radu sa studentima ili učenicima. Osnovni cilj ovog rada odnosi se na utvrđivanje strukture dominantnih misli prije i poslije strukturane seanse terapijom pisanja, te utvrđivanje samoprocjene doživljaja sebe na varijabli osjećaja "dobro". Istraživanje je sprovedeno u prostorijama Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Tuzli u okviru laboratorijskih vježbi iz predmeta "Kreativna terapija". Prikupljanje podataka je izvršeno pismenim ispitivanjem putem izrađene vizualno-analogne skale samoprocjene osjećaja "dobro" uz bilježenje induciranih misli, uz prethodno usmeno objašnjenje, te je bilo anonimno. Ispitivanje je vršeno prije seanse terapijom pisanja i nakon seanse terapijom pisanja. Seansa terapijom pisanja nazvana je "Pismo sebi". Istraživanjem je obuhvaćen ukupan uzorak od 19 ispitanika, studenata III godine Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Univerziteta u Tuzli koji su slušali predmet "Kreativna terapija" u akademskoj 2018/19. godini. Rezultati istraživanja pokazuju da su inducirane dominantne misli u studenata pozitivnije nakon sprovedene seanse terapijom pisanja pod nazivom "Pismo sebi". Također, može se zaključiti da su se ispitanici bolje osjećali nakon sprovedene seanse terapijom pisanja, te su rezultati t-testa pokazali da su dobijeni rezultati statistički značajni.

Ključne reči: terapija, pisanje, pismo, misao

DOMINANT THOUGHTS STRUCTURE IN THE HANDWRITING THERAPY

Taletović Lama, Mehmedinović Senad, Šarić Edina

University of Tuzla, Faculty of Education and Rehabilitation, Tuzla

Necessity for this kind of research lies in the fact that handwriting as a therapy is rarely used, especially when working with the students directly. Main goal of this paper is to determine dominant thoughts before and after the handwriting structured session, and also to determine self-evaluation of a variable of the feeling "good". The research was conducted in the premises of Faculty of education and rehabilitation in Tuzla, as a part of laboratory exercises- subject "Creative therapy". Data was collected via written examination, using the visual-analog scale self evaluated of the feeling "good", while keeping record of induced thoughts. Testing itself was verbally and anonymously explained before. Testing was conducted before and after the handwriting therapy. Handwriting therapy session was named the "Letter to yourself". 19 students approached the testing. Students were on a third year of Faculty of education and rehabilitation University of Tuzla, who were listening the subject "Creative therapy" during the 2018/19. academic year. The results of the research are clearly showing that the induced dominant thoughts of the students are more positive after the handwriting. We can draw the conclusion that the students were feeling better after the session of handwriting therapy, and the results of t-test are statistically significant.

Keywords: therapy, handwriting, letter, thought

INKLUZIJA U PRAKSI – PRIKAZ SLUČAJA UČENICE SA OŠTEĆENJEM SLUHA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU SREDNJE ŠKOLE

Tanović-Sinanović Amela

JU Srednja zubotehnička škola, Sarajevo

Inkluzija djece oštećenog sluha u odgojno-obrazovni rad je neophodna iz mnogo razloga. Ukoliko dijete izgubi sluh rano, to će se svakako odraziti na razne sfere njegovog razvoja i odrastanja. Nedostatak sluha ima za posljedicu nedovoljnu integriranost u komunikacioni sistem društva, što se dalje odražava na socijalizaciju i interakciju sa drugim osobama. U školi kao odgojno – obrazovnoj instituciji odgajaju se učenici koji u skladu sa svojim individualnim karakteristikama imaju vlastiti tempo rada i aktivnosti, kako školskih tako i vanškolskih.

Proces inkluzije djece oštećenog sluha u redovne škole u Bosni i Hercegovini ide u pravom smjeru, međutim trebaće još puno vremena, znanja i zalaganja kako bi se obezbijedili kvalitetni i potpuni procesi stručne i svake druge podrške kako djeci tako i nastavnicima i roditeljima.

Cilj ovog rada bio je ispitati školska i vanškolska postignuća učenice sa sa teškim obostranim oštećenjem sluha u jednoj od srednjih škola u Sarajevu. Pokušali smo približiti problem oštećenja sluha, sa medicinskog, sociološkog, pedagoškog aspekta. Značaj ovog istraživanja je u tome sto će pokazati da učenica oštećenog sluha, sa specifičnom dijagnozom kao i načinom liječenja, može postići visoka postignuća u školskim i vanškolskim aktivnostima. Istraživanje je pokazalo koliko je u cijelom nastavnom procesu bitno da nastavnici pronađu adekvatne metode poučavanja, kako bi se na najefikasniji način mogle razviti vještine i sposobnosti učenika sa oštećenjem sluha.

Ključne reči: inkluzija, odgoj i obrazovanje, oštećenje sluha

PRACTICING INCLUSION - CASE STUDY ON THE EDUCATIONAL PROCESS OF A SECONDARY SCHOOL STUDENT WITH IMPAIRED HEARING

Tanović-Sinanović Amela

PI Secondary dental school, Sarajevo

The inclusion of hearing impaired children in educational work is necessary for many reasons. If a child loses their hearing early it will certainly affect various aspects of their growth and development. Lack of hearing results in insufficient integration into the communication systems of society, as far as one's ability to socialize and interact with others. At school, as an educational institution, students are brought up who, in accordance to their own individual characteristics, have their own pace of work and activity. This is true both in school and in extracurricular activities.

The process of inclusion of hearing impaired children in mainstream schools in Bosnia and Herzegovina is going in the right direction, however, it will take a lot of time, knowledge and dedication to provide professional and quality support to children, teachers, and parents.

The aim of this paper was to examine the academic and extracurricular achievements of a pupil with severe bilateral hearing impairment in one of the secondary schools in Sarajevo. We attempted to approach the problems of hearing impairment from a medical, sociological, and pedagogical point of view. The significance of this research is that it will demonstrate that a hearing impaired student, with a specific diagnosis and treatment modality, can reach high levels of achievement in school and in extracurricular activities. The research shows the importance for teachers to find adequate teaching methods, so that the skills and abilities of hearing impaired students can develop in the most efficient way.

Keywords: inclusion, upbringing and education, hearing impairment

POTICANJE GOVORNO-JEZIČKIH SPOSOBNOSTI KROZ MUZIČKE AKTIVNOSTI

Valjevčić Amela¹, Mehmedić Haris¹, Bašić Samra²

¹ Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece „Mjedenica“ Sarajevo

² Škola za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje Sarajevo

Muzičke igre, brojalice i vježbe vokala su bitni segmenti kao pomagalo u razvoju govornih organa i govora. Vokale treba raditi i uvježbavati na početku uz pomoć fonomimike, a muzičke igre i brojalice propratiti ilustracijama. Brojalice same po sebi su predvježbe za razvoj govora gdje vrlo često čujemo izreku „ritam je govor“. Važnu ulogu imaju učitelji na časovima muzičke kulture pri obradi nastavnih sadržaja koji će obratiti pažnju na pravilno disanje, izgovor teksta i intonaciju. Specifičan prirodni zvuk koji registriamo čulom sluha, nastaje aktivnošću govornih organa i posjeduje određena artikulaciona i akustična svojstva na osnovu kojih je čovjek u mogućnosti da ga putem uha, slušnog nerva i mozga percipira i razlikuje od drugih glasova. Savremeni metodološki pristupi zasnivaju se na poznavanju prirode i strukture jezičkih barijera, kao i poznavanju preostalih odnosno očuvanih komunikativnih i kognitivnih sposobnosti. Terapija muzikom je metoda koja se koristi u defektološkoj teoriji i praksi. Rehabilitacioni efekat se postiže zvukom i tonom. Ova metoda se primjenjuje u otklanjanju mucanja, u terapiji disajnih smetnji, u terapiji neurovegetativnih smetnji. Terapija muzikom u kombinaciji sa pokretima kod djece i odraslih sa cerebralnom paralizom ima blagotvorno dejstvo.

Ključne riječi: muzika, muzičke igre, brojalice, glas, ritam, govorno-jezičke teškoće, zvuk, terapija zvukom

ENCOURAGING SPEECH-LANGUAGE ABILITIES THROUGH MUSICAL ACTIVITY

Valjevčić Amela¹, Mehmedić Haris¹, Bašić Samra²

¹ Institute for Special Education "Mjedenica" Sarajevo

² School for secondary vocational education and training, Sarajevo

Music games, counters, and vocal exercises are essential segments to aid in the development of speech organs and speech. Vocals should be worked and rehearsed at the beginning with the help of phonemics, and music games and counters should be accompanied by illustrations. Dials are themselves prerequisites for speech development, where we often hear the saying "rhythm is speech". Teachers in music culture play an important role in the processing of teaching content, which will pay attention to proper breathing, text pronunciation and intonation. A specific natural sound, which is recorded by the sense of hearing, is produced by the activity of the speech organs and possesses certain articulatory and acoustic properties, on the basis of which a person is able to perceive and distinguish it through the ear, auditory nerve and brain from other voices. Modern methodological approaches are based on knowledge of the nature and structure of language barriers, as well as knowledge of remaining or preserved communication and cognitive abilities. Music therapy is a method used in defectological theory and practice. Rehabilitation effect is achieved by sound and tone. This method is used in the treatment of stuttering, in the treatment of respiratory disorders, in the treatment of neurovegetative disorders. Music therapy in combination with movements in children and adults with cerebral palsy has a beneficial effect.

Keywords: music, music games, dials, voice, rhythm, speech and language difficulties, sound, sound therapy

DIGITALNI ALATI KAO PODRŠKA U KOMUNIKACIJI UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Varnica Dejana

OŠ "Josipa Matoša" Vukovar, Hrvatska

Projekt „TESI – prilagođeni personalizirani sustav za izradu alata za komunikaciju u socijalnoj inkluziji učenika s teškoćama u verbalnoj komunikaciji“ usmjeren je socijalnoj integraciji osoba koji imaju teškoća u verbalnoj komunikaciji te su u povećanom riziku od socijalne isključenosti. Cilj projekta je unaprjeđenje socijalnih kompetencija važnih u osobnom, socijalnom i profesionalnom razvoju osoba koje imaju teškoća u verbalnoj komunikaciji, a kroz razvoj prilagodljivog i lako dostupnog softvera (TESI model) koji je jednostavan za uporabu, te povećava njihove mogućnosti za izražavanje.

TESI model počiva na ideji stvaranja novog softverskog rješenja koje se prilagođava bilo kojoj specifičnoj teškoći, a koje se može generalizirati i koristiti i u drugim kulturama. TESI softver je namijenjen za uporabu osobama s verbalnim teškoćama, roditeljima, članovima obitelji, skrbnicima i stručnjacima koji rade s njima, na način da daje jednostavno i lako rješenje utemeljeno na asistivnoj tehnologiji. Primjena TESI softvera započela je u OŠ Josipa Matoša u 2019 godini, a evaluacija pilot provedbe ukazuje na njegovo uspješno odgovaranje na potrebe učenika, roditelja i učitelja.

TESI softver je besplatan i dostupan na web stranici <https://tesitool.azurewebsites.net/>, a više o samom projektu i rezultatima projekta, kao i priručnici za uporabu TESI softvera može se pronaći na web stranicama <http://tesi.dipseil.net/> i <https://vesi-tesi.net/>.

Ključne riječi: Teškoće u verbalnoj komunikaciji, TESI model.

THE DIGITAL TOOLS AS A SUPPORT IN COMMUNICATION OF STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS

Varnica Dejana

Elementary School "Josipa Matoša, Vukovar, Croatia

Project „TESI -Adaptive Personalized System for Creating Expression Tools in Social Inclusion of Learners with Verbal Communication Disabilities“ focuses on social integration of peoples with verbal communication disorders that are at risk of social isolation. It is dedicated to conceptualizing and development of social competence related to personal, social and professional development of people with verbal communication disorders through creation of adaptive, affordable and easy-to-use software solution (TESI model) that will enrich their personal expression opportunities.

The idea of TESI model is to bring novel training software which can adapt to each learner specific disorders, while still being able to generalize across people and cultures. TESI adaptive learning software is designed for people with verbal disabilities, parents and family members, carers and experts as an easy-to-use, simple solution based on the assistive software technology. Application of TESI software in Josip Matos Primary school began in year 2019, and evaluation of pilot implementation indicates its successful response to the needs of students, parents and teachers.

TESI software is free and available at <https://tesitool.azurewebsites.net/> , and more about the project itself and project results, as well as manuals for using TESI software, can be found at <http://tesi.dipseil.net/> i <https://vesi-tesi.net/> .

Keywords: Verbal Communication Disabilities, TESI model

OSPECIFIČNI REHABILITACIJSKO-REKREATIVNI PROGRAMI U VODI I NA SUHOM ZA SLIJEPE I SLABOVIDNE OSOBE

Vranešić-Hadžimehmedović Damira¹, Likić Slavenko¹,
Kuduzović Azur², Mirvić Edin¹, Hodžić Amila¹, Mašić Semir¹

¹ Univerzitet u Sarajevu, Fakultet Sporta i tjelesnog odgoja, Sarajevo

² JU Centar za slijepu i slabovidnu djecu i omladinu, Sarajevo

Držanje tijela kod slijepih i slabovidnih osoba je najčešće narušeno, što se posebno odnosi na slučajeve kada im je vid na jednom oku sačuvan. Specifični rehabilitacijsko-rekreativni programi u vodi i na suhom dizajnirani sa namjerom da duži vremenski period zadrže pažnju slijepih i slabovidnih osoba, te mogu značajno uticati na prevenciju i korekciju deformiteta kičme u slučaju ovih osoba. Za realizaciju specifičnih rehabilitacijsko-rekreativnih vježbi, sa ciljem ispravnog držanja tijela, poboljšanja lokomotorne funkcionalnosti i pokretljivosti kičme, mogu se koristiti raznovrsni rekviziti, kao što su na primjer elastične gume, zglobni tegovi, flui ball, nudlesi, ili jednostavno otpor vode.

Prilikom realizacije programskih sadržaja, pored njihove zanimljivosti, važno je naglasiti aspekt zadržavanja pažnje slijepih i slabovidnih, što je prvenstveno odnosi na pristupo radu, i može biti povezano i sa karakternim osobinama ličnosti trenera. Motivacija učesnika, njihova redovnost i zalaganje tokom realizacije programa su dakle ključni za postizanje pozitivnih efekata na motoričko-funkcionalni i posturalni status slijepih i slabovidnih osoba.

Pored različitih zdravstveno usmjerenih aspekata ovakvih rehabilitacijsko-rekreativnih programa, isti su usmjereni i na unaprjeđenje samopouzdanja slijepih i slabovidnih osoba, čime postaju mentalno snažnije te s tim u velikoj mjeri i sposobnije da se samostalno brinu o sebi.

Ključne reči: slijepi i slabovidni, specifični program, prevencija deformiteta kičme.

SPECIFIC REHABILITATION-RECREATIONAL PROGRAMS IN WATER AND DRY FOR BLIND AND VISUALLY IMPAIRED PERSONS

Vranešić-Hadžimehmedović Damira¹, Likić Slavenko¹,
Kuduzović Azur², Mirvić Edin¹, Hodžić Amila¹, Mašić Semir¹

¹ University of sarajevo, Faculty of Sport and Physical Education, Sarajevo

² Center for blind and partially sighted children and youth Sarajevo

Body posture in blind and visually impaired persons is most often disrupted, which is especially emphasized in the case where the sight of one eye is preserved. Specific rehabilitation-recreational programs in water and dry are can significantly influence the prevention and correction of body posture deformity of blind and visually impaired persons, and they are designed to keep attention for a longer period of time in these individuals. For the purpose of proper body posture, improvement of locomotor functionality and mobility of spine, specific rehabilitation-recreational exercises are performed with different props, such as elastic tire, hock joint, fluy ball, nudle, or simply water resistance.

During the realization of the program, besides its interestingness, it is important to emphasize the aspect of keeping attention of blind and visually impaired persons. This primarily refers to the approach of a trainer's work, and may be related to the character of trainer's personality. Motivation of participants, regularity of participation and their commitment during realization of the programs are therefore crucial for achieving positive effects on motor-functional and postural status of blind and visually impaired persons.

In addition to the various health-related aspects of such rehabilitation-recreational programs, they are aimed at improving the self-confidence of blind and visually impaired persons, thus making them more mentally powerful and more independent to take care of themselves.

Keywords: blind and visually impaired, specific programs, spinal deformity prevention.

INDEX AUTORA

A

Abdičević Dalila 6, 7
Ademović Neđmina 8, 9
Arnautalić Mediha 96, 97
Avdić Benjamin 10, 11

B

Babić Arnela 26, 27
Babović Dimitrijević Senžana 122, 123
Babović Dimitrijević Snežana 120, 121, 124, 125
Bašić Samra 12, 13
Bašić Samra 138, 139
Beganović-Čelebić Amra 24, 25
Begović Rasema 14, 15
Berga Vladislava 110, 111
Bijedić Meliha 72, 73
Bišćević Inga 86, 87
Bišćević Inga 16, 17
Bjelić Samir 78, 79
Branković Anđelka 18, 19
Branković Helena 18, 19

C

Čajić Božica 20, 21
Čakal Mirsada 82, 83
Čamdžić Salem 78, 79
Čalasan Slađana 22, 23
Čelebić Elvira 108, 109

D

Dautbašić Elvira 24, 25
Dedić Admira 26, 27
Dedić Bahrudin 26, 27
Delihanović Amira 108, 109

Demirović Selma 28, 29
Dramalija Merima 14, 15
Drndarević Delić Zorica 126, 127
Dukovska Valentina 30, 31, 116, 117
Duma Filip 30, 31
Duvnjak Anđela 32, 33

DŽ

Džebo Nidžara 78, 79

Đ

Đorđić Dejan 34, 35
Đukić Danijela 122, 123

F

Filipova Silvana 116, 117
Franjičić Anđelka 36, 37, 38, 39
Fric Ljiljana 40, 41

G

Galušić Biljana 82, 83
Golubović Slavica 42, 43, 60, 61, 68, 69
Grbavac Ivona 44, 45
Grizović Azra 36, 37, 38, 39
Gušić Admir 8, 9

H

Hadžić Dževad 46, 47
Hadžić Selma 48, 49
Hadžić Selmir 50, 51
Hajduk Almina 106, 107, 108, 109
Hodžić Alma 84, 85
Hodžić Amila 142, 143
Hodžić Ivana 48, 49
Husić Mirzeta 48, 49, 52, 53

I

Ibrahimović Nermina 54, 55
Ikanović Mirha 48, 49

Ilić Lidija 56, 57
Isaković Ljubica 130, 131
Ivetac Tina 58, 59

J

Jahić Adela 72, 73
Ječmenica Nevena 42, 43, 60, 61, 68, 69
Jelovav Milana 60, 61
Jovanović Nadica 22, 23

K

Kacka Muljaim 116, 117
Kapić Almira 84, 85
Kavalec Ines 63
Kavalec, Ines 62, 63
Kavčić Tjaša 64, 65
Kiković Gorana 67
Knežević Dejana 76, 77
Kobac Dubravka 68, 69
Kolak Spomenka 70, 71
Košanin Biljana 32, 33
Kovačić Zoran 88, 89
Kuduzović Azur 142, 143
Kuduzović Edina 46, 47
Kuralić-Čišić Lejla 72, 73
Kurspahić-Mujčić Amira 74, 75
Kurtović Kanita 6, 7

L

Lapat Petra 40, 41
Lazić Jasenka 76, 77
Ličina Aida 54, 55
Likić Slavenko 142, 143
Listeš Ana 40, 41
Lončar Matea 78, 79
Lovrić Janja 70, 71

M

Mahmutović Muflida 16, 17
Mastilo Bojana 80, 81
Mašić Semir 142, 143

Mehmedić Haris 82, 83, 138, 139
Mehmedinović Senad 134, 135
Memić Nermin 84, 85
Memišević Haris 86, 87
Milanović Ivana 18, 19
Mirvić Edin 142, 143
Mladenović Una 88, 89
Mrkonjić Enisa 106, 107, 108, 109
Muaremoska Kanzoska Ljelja 30, 31
Muftić Nedim 90, 91
Mujčić Amra 74, 75
Mujkanović Edin 92, 93
Mujkanović Elvira 94, 95, 96, 97
Mulaomerović Idrizović Sedina 98, 99

N

Nedović Andrija 128, 129
Nikolić Gordana 100, 101
Nurkanović Izeta 108, 109

O

Ogrešević Elvira 84, 85
Okić Nermina 102, 103

P

Papić Iva 104, 105
Papst Milanović Maja 20, 21
Paravlić Selma 62, 63
Pašalić Arnela 106, 107, 108, 109
Pavlović Aleksandra 110, 111
Pavlović Ivana 112, 113
Pavlović Mersiha 12, 13, 98, 99
Pečenković Aida 84, 85
Perić Andrea 44, 45
Pilav Amina 114, 115
Poposka Ana 116, 117
Popović Danka 68, 69

R

Radisavljević Janić Snežana 18, 19
Rakonjac Vesna 124, 125

Ranković Siniša 66
Ranković Stefan 120, 121, 128, 129
Redžić Maida 108, 109
Rizvić Nermin 84, 85
Rustempašić Sanela Merjem 118, 119

S

Saletović Amra 106, 107, 108, 109
Salkić Dženana 84, 85
Simić Nevena 60, 61
Sivac Merima 24, 25
Slijepčević Aleksadra 126, 127
Spahić Kenan 78, 79
Srzić Maja 130, 131
Sulejmanović Dževida 52, 53
Suljkanović-Djedović Emina 72, 73
Selić Stanković Nataša 120, 121, 122, 123, 128, 129
Skendžić Sandra 120, 121, 122, 123, 124, 125
Sparić Marina 122, 123, 128, 129

Š

Šarić Edina 134, 135
Šeatović Stevan 80, 81
Šijan Bojan 132, 133

T

Taletović Lama 10, 11, 134, 135
Tanović-Sinanović Amela 136, 137
Tinterović Branka 124, 125

U

Utvić Katarina 60, 61

V

Valjevčić Amela 138, 139
Varnica Dejana 140, 141
Vasilj Marija-Zorka 36, 37, 38, 39
Vidmar Carmen 40, 41
Visković Matea 36, 37
Vranešić-Hadžimehmedović Damira 142, 143

Z

Zahirović Razija 108, 109

Ždraljević Jelena 120, 121, 122, 123

SADRŽAJ

UČESTALOST AGRESIVNOG PONAŠANJA KOD DJECE S OŠTEĆENJEM SLUHA Abdičević Dalila, Kurtović Kanita	6
FREQUENCY OF AGGRESSIVE BEHAVIOR IN CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT Abdičević Dalila, Kurtović Kanita	7
INKLUZIJA U VISOKOM OBRAZOVANJU: PERSPEKTIVE I IZAZOVI PRIMJER UNIVERZITETA U SARAJEVU Ademović Neđmina, Gušić Admir	8
INCLUSION IN HIGHER EDUCATION: PERSPECTIVES AND CHALLENGES, AS EXEMPLIFIED BY THE UNIVERSITY OF SARAJEVO Ademović Neđmina, Gušić Admir	9
PROCES KREATIVNOSTI I PRIKAZ ŽIVOTNIH POTENCIJALA OSOBA SA INVALIDITETOM U KNJIZI "HEROJ BEZ PLAŠTA" Avdić Benjamin, Taletović Lama	10
THE PROCESS OF CREATIVITY AND LIFE POTENTIALS OVERVIEW OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE BOOK "A CAPELESS HERO" Avdić Benjamin, Taletović Lama	11
INOVACIJE U PRAKTIČNOJ NASTAVI INFORMATIKE DJECE SA TEŠKOĆAMA U RAZVOJU Bašić Samra, Pavlović Mersiha	12
INNOVATIONS IN PRACTICAL TEACHING OF COMPUTER SCIENCE FOR CHILDREN WITH DISABILITIES Bašić Samra, Pavlović Mersiha	13
ZAJEDNO UPLOVIMO U SVEMIR Begović Rasema, Dramalija Merima	14
LET'S DIVE INTO SPACE Begović Rasema, Dramalija Merima	15
EDUKACIJA NASTAVNIKA U INKLUZIJU Bišćević Inga, Mahmutović Mufida	16
EDUCATION OF TEACHERS IN INCLUSION Bišćević Inga, Mahmutović Mufida	17
FIZIČKA AKTIVNOST DECE I ADOLESCENATA SA SMETNJAMA U RAZVOJU Branković Anđelka, Radisavljević Janić Snežana, Milanović Ivana, Branković Helena	18
PHYSICAL ACTIVITY OF CHILDREN AND ADOLESCENTS WITH DISABILITIES Branković Anđelka, Radisavljević Janić Snežana, Milanović Ivana, Branković Helena	19
MOŽEMO LI ZAJEDNO? (CO-TEACHING) Čajić Božica, Papst Milanović Maja	20
CAN WE DO IT TOGETHER? (CO-TEACHING) Čajić Božica, Papst Milanović Maja	21
PROJENA ADAPTIVNOG PONAŠANJA Čalasan Slađana, Jovanović Nadica	22

ASSESSMENT OF ADAPTIVE BEHAVIOR Čalasan Slađana, Jovanović Nadica	23
ŠKOLA ZA SREDNJE STRUČNO OBRAZOVANJE I RADNO OSPOSOBLJAVANJE OD 1964. GODINE DO DANAS Dautbašić Elvira, Sivac Merima, Beganović-Čelebić Amra	24
SCHOOL OF SECONDARY VOCATIONAL EDUCATION AND VOCATIONAL TRAINING FROM 1964 TO TODAY Dautbašić Elvira, Sivac Merima, Beganović-Čelebić Amra	25
UČENJE KROZ POKRET - BRAIN GYM Dedić Admira, Dedić Bahrudin, Babić Arnela	26
LEARNING THROUGH MOVEMENTS - BRAIN GYM Dedić Admira, Dedić Bahrudin, Babić Arnela	27
IZAZOVI U UČIONICI – RAD SA DJECOM S RAZLIČITIM POTEŠKOĆAMA U UČENJU Demirović Selma	28
CHALLENGES IN THE CLASSROOM – TEACHING STUDENTS WITH DIFFERENT LEARNING PROBLEMS Demirović Selma	29
ВИСОКОРИЗИЧНИ НОВОРОДЕНИ И РИЗИК ЗА ПЕРВАЗИВНИ РАЗВОЈНИ НАРУШУВАЊА Дуковска Валентина, Дума Филип, Муаремоска-Канзоска Љеља	30
HIGH-RISK NEWBORNS AND RISK FOR PERVASIVE DEVELOPMENTAL DISORDERS Dukovska Valentina, Duma Filip, Muaremoska Kanzoska Ljelja	31
ZNAČAJ GRUPNIH PSIHOMOTORNIH VEŽBI U RADU SA DECOM IZ SPEKTRA AUTIZMA Duvnjak Anđela, Košanin Biljana	32
THE IMPORTANCE OF GROUP PSYCHOMOTORIC EXERCISES IN WORKING WITH CHILDREN IN THE AUTISM SPECTRUM Duvnjak Anđela, Košanin Biljana	33
KORIŠĆENJE TEHNIKA SOCIOEMOCIONALNOG UČENJA I UČENIČKA PERCEPCIJA ŠKOLSKE KLIME Đorđić Dejan	34
THE USE OF SOCIO-EMOTIONAL LEARNING TECHNIQUES AND STUDENTS' PERCEPTIONS OF SCHOOL CLIMATE Đorđić Dejan	35
VIDEO MODELING I VIDEO PROMPTING Franjičić Anđelka, Grizović Azra, Vasilj Marija-Zorka, Visković Matea	36
VIDEO MODELING AND VIDEO PROMPTING Franjičić Anđelka, Grizović Azra, Vasilj Marija-Zorka, Visković Matea	37
AKTIVNOSTI STUDENATA EDUKACIJSKE REHABILITACIJE U MOSTARU Franjičić Anđelka, Grizović Azra, Vasilj Marija-Zorka	38
ACTIVITIES OF EDUCATION AND REHABILITATION SCIENCES STUDENTS IN MOSTAR Franjičić Anđelka, Grizović Azra, Vasilj Marija-Zorka	39

MULTIDISCIPLINARNI PRISTUP U REHABILITACIJI ODRASLIH KASNIJE OSLIJEPLJELIH OSOBA Fric Ljiljana, Lapat Petra, Listeš Ana, Vidmar Carmen	40
A MULTIDISCIPLINARY APPROACH IN REHABILITATION OF ADULTS WITH VISUAL IMPAIRMENT Fric Ljiljana, Lapat Petra, Listeš Ana, Vidmar Carmen	41
FONOLOŠKA SVESNOST DECE SA DISGRAFIJOM Golubović Slavica, Ječmenica Nevena	42
PHONOLOGICAL AWARENESS IN CHILDREN WITH DISGRAPHYA Golubović Slavica, Ječmenica Nevena	43
SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO KAO MOGUĆNOST ZAPOŠLJAVANJA OSOBA S INVALIDITETOM Grbavac Ivona, Perić Andrea	44
SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A POSSIBILITY OF EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITIES Grbavac Ivona, Perić Andrea	45
FUNKCIONALNA NEZAVISNOST DJECE I MLADIH SA CEREBRALNOM PARALIZOM Hadžić Dževad, Kuduzović Edina	46
FUNCTIONAL INDEPENDENCE IN CHILDREN AND YOUNG ADULTS WITH CEREBRAL PALSY Hadžić Dževad, Kuduzović Edina	47
FINA MOTORIKA I GOVORNO-JEZIČKI RAZVOJ KOD DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU Hadžić Selma, Hodžić Ivana, Ikanović Mirha, Husić Mirzeta	48
FINE MOTOR SKILLS AND SPEECH DEVELOPMENT IN CHILDREN WITH DISABILITIES Hadžić Selma, Hodžić Ivana, Ikanović Mirha, Husić Mirzeta	49
ŠTA POSLIJE ŠKOLE? Hadžić Selmir	50
WHAT AFTER SCHOOL? Hadžić Selmir	51
PRILAGOĐAVANJE NASTAVNIH SADRŽAJA Husić Mirzeta, Sulejmanović Dževida	52
ADJUSTMENT OF TEACHING CONTENT TO STUDENTS Husić Mirzeta, Sulejmanović Dževida	53
ZNAČAJ I ULOGA IGRE KOD DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU Ibrahimović Nermina, Ličina Aida	54
THE IMPORTANCE AND ROLE OF PLAY IN CHILDREN WITH DISABILITIES Ibrahimović Nermina, Ličina Aida	55
SENZORNA INTEGRACIJA KAO KLJUČ USPJEŠNOG RAZVOJA Iličić Lidija	56
SENSORY INTEGRATION AS BASIS FOR SUCCESSFUL DEVELOPMENT Iličić Lidija	57

RAZVIJANJE SOCIJALNIH VEŠTINA KROZ IGRU Ivetac Tina	58
SPEECH AND LANGUAGE REHABILITATION IN SPECIAL SCHOOL Ivetac Tina	59
RAZVIJENOST ARTIKULACIONIH SPOSOBNOSTI DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA Ječmenica Nevena, Golubović Slavica, Jelovav Milana, Utvić Katarina, Simić Nevena	60
DEVELOPMENT OF ARTICULATION ABILITIES IN PRESCHOOL CHILDREN Ječmenica Nevena, Golubović Slavica, Jelovav Milana, Utvić Katarina, Simić Nevena	61
MODEL RADA SERVIS CENTRA "DAJTE NAM ŠANSU" Kavalec Ines, Paravlić Selma	62
WORK MODEL OF THE SERVICE CENTER „DAJTE NAM ŠANSU“ Kavalec Ines, Paravlić Selma	63
GLUHOSLEPO DEKLE – ALI ZMOREMO? Kavčić Tjaša	64
DEAFBLINDGIRL – CAN WE DO IT? Kavčić Tjaša	65
INTERRESORNA KOMISIJA KAO MODEL MULTISEKTORSKE SARADNJE U UTVRĐIVANJU POTREBA ZA PRUŽANJEM DODATNE PODRŠKE Kiković Gorana, Ranković Siniša	66
THE INTERMINISTERIAL COMMISSION AS A MODEL OF MULTISECTORAL COOPERATION IN ESTABLISHING THE NEEDS TO ADDITIONAL SUPPORT Kiković Gorana, Ranković Siniša	67
RAZVIJENOST ZNAČENJSKIH ODNOSA MEĐU REČIMA KOD DEČAKA I DEVOJČICA PREDŠKOLSKOG UZRASTA Kobac Dubravka, Golubović Slavica, Ječmenica Nevena, Popović Danka	68
THE DEVELOPMENT OF SEMANTIC RELATIONSHIPS BETWEEN WORDS IN BOYS AND GIRLS OF PRESCHOOL AGE Kobac Dubravka, Golubović Slavica, Ječmenica Nevena, Popović Danka	69
EMPATIJSKO POVEZIVANJE – ŠTAP S DVA KRAJA UTJECAJ EMOCIONALNE RAZREDNE KLIME NA NOVOG UČENIKA Kolac Spomenka, Lovrić Janja	70
EMPHATIC CONNECTION - A STICK WITH TWO ENDS THE IMPACT OF THE EMOTIONAL ATMOSPHERE WITHIN CLASROOM ON THE NEW STUDENT Kolac Spomenka, Lovrić Janja	71
POVEZANOST PORODIČNE ORIJENTACIJE I STRUKTURE SA INTERNALIZIRANIM I EKSTERNALIZIRANIM PROBLEMIMA U PONAŠANJU KOD ADOLESCENATA Kuralić-Čišić Lejla, Bijedić Meliha, Jahić Adela, Suljkanović-Djedović Emina	72
CONNECTION OF FAMILY ORIENTATION AND STRUCTURE WITH INTERNALIZED AND EXTERNALIZED PROBLEMS OF ADOLESCENT BEHAVIOR Kuralić-Čišić Lejla, Bijedić Meliha, Jahić Adela, Suljkanović-Djedović Emina	73
SOCIJALNA DISTANCA VEĆINSKE POPULACIJE PREMA OSOBAMA SA INTELEKTUALNIM POTEŠKOĆAMA Kurspahić-Mujčić Amira, Mujčić Amra	74

SOCIAL DISTANCE OF GENERAL POPULATION TOWARDS THE INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES Kurspahić-Mujčić Amira, Mujčić Amra	75
ZNAČAJ MULTIDISCIPLINARNOG PRISTUPA I TIMSKOG PODSTICAJA RANOM RAZVOJU DETETA SA POSLEDICAMA CEREBRALNE PARALIZE – PRIKAZ SLUČAJA Lazić Jasenka, Knežević Dejana	76
THE IMPORTANCE OF MULTIDISCIPLINARY APPROACH AND TEAM MOTIVATION TO EARLY DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH THE EFFECTS OF CEREBRAL PALSY - CASE STUDY Lazić Jasenka, Knežević Dejana	77
VAŽNOST TRETMANA SENZORNE INTEGRACIJE ZA SVAKODNEVNO FUNKCIONIRANJE DJECE SA TEŠKOĆAMA SENZORNOG PROCESUIRANJA Lončar Matea, Čamdžić Salem, Bjelić Samir, Spahić Kenan, Džebo Nidžara	78
THE IMPORTANCE OF SENSORY INTEGRATION TREATMENT FOR THE DAILY FUNCTIONING OF CHILDREN WITH PROBLEMS OF SENSORY PROCESSING Lončar Matea, Čamdžić Salem, Bjelić Samir, Spahić Kenan, Džebo Nidžara	79
VJEŠTINE PRIJATELJSTVA UČENIKA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU IZ PERSPEKTIVE NASTAVNOG OSOBLJA Mastilo Bojana Šeatović Stevan	80
FRIENDSHIP SKILLS OF STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES FROM THE TEACHER'S PERSPECTIVE Mastilo Bojana Šeatović Stevan	81
MULTIDISCIPLINARNI PRISTUPI U PROCESU PROFESIONALNE ORIJENTACIJE UČENIKA SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU Mehmedić Haris, Galušić Biljana, Čakal Mirsada	82
MULTIDISCIPLINARY APPROACHES TO THE PROFESSIONAL ORIENTATION OF PUPILS WITH DISABILITIES Mehmedić Haris, Galušić Biljana, Čakal Mirsada	83
“UPOZNAJ NAŠ GRAD” Memić Nermin, Hodžić Alma, Rizvić Nermin, Salkić Dženana, Pečenković Aida, Kapić Almira, Ogrešević Elvira	84
„MEET OUR CITY“ Memić Nermin, Hodžić Alma, Rizvić Nermin, Salkić Dženana, Pečenković Aida, Kapić Almira, Ogrešević Elvira	85
UTICAJ IZVRŠNIH FUNKCIJA NA AKADEMSKO FUNKCIONISANJE ADOLESCENATA SA INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA Memišević Haris, Bišćević Inga	86
THE EFFECT OF EXECUTIVE FUNCTIONS ON ACADEMIC ACHIEVEMENT OF ADOLESCENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITY Memišević Haris, Bišćević Inga	87
ZNAČAJ RANE INTERVENCIJE KOD DECE IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA POREMEĆAJA Mladenović Una, Kovačić Zoran	88
THE IMPORTANCE OF EARLY INTERVENTION IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER Mladenović Una, Kovačić Zoran	89

PROCJENA TEŠKOĆA U UČENJU I UČEŠĆU KOD DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA NA PODRUČJU OPĆINE TRAVNIK Muftić Nedim	90
ASSESSMENT OF LEARNING DIFFICULTIES AND PARTICIPATION IN PRESCHOOL CHILDREN IN THE TRAVNIK MUNICIPALITY Muftić Nedim	91
KVALITETA ŽIVOTA BRAĆE I SESTARA U PORODICI DJETETA S OŠTEĆENJEM SLUHA Mujkanović Edin	92
THE QUALITY OF LIFE OF SIBLINGS OF A CHILD WITH HEARING IMPAIRMENT Mujkanović Edin	93
KOMPETENCIJE ODGAJATELJA ZA DETEKCIJU DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA Mujkanović Elvira	94
COMPETENCE OF EDUCATORS FOR THE DETECTION OF CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES IN PRESCHOOL INSTITUTIONS Mujkanović Elvira	95
PROCJENA RAZVIJENOSTI RAZUMIJEVANJA GOVORA I JEZIKA DJECE U PRVOM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE Mujkanović Elvira, Arnautalić Mediha	96
ASSESSING THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S SPEECH AND LANGUAGE COMPREHENSION IN THE FIRST GRADE OF PRIMARY SCHOOL Mujkanović Elvira, Arnautalić Mediha	97
KREATIVNE RADIONICE ZA RODITELJE I UČENIKE/CE Mulaomerović Idrizović Sedina, Pavlović Mersiha	98
CREATIVE WORKSHOPS FOR PARENTS AND PUPILS Mulaomerović Idrizović Sedina, Pavlović Mersiha	99
DA LI INKLUZIJA ISKLJUČUJE DEFECTOLOŠKI PRISTUP - ISKUSTVO IZ SRBIJE Nikolić Gordana	100
DOES INCLUSION EXCLUDE A DEFECTOLOGICAL APPROACH - EXPERIENCE FROM SERBIA Gordana Nikolić	101
INDIVIDUALIZACIJA UČENJA I POUČAVANJA U NASTAVI Okić Nermina	102
INDIVIDUALIZATION OF LEARNING AND TEACHING IN CLASS Okić Nermina	103
SENZORNA INTEGRACIJA Papić Iva	104
SENSORY INTEGRATION Papić Iva	105
PREDSTAVA „ŠEHERZADA-HILJADU I JEDNA NOĆ“ Pašalić Arnela, Saletović Amra, Hajduk Almina, Mrkonjić Enisa	106
THE SHAHERZAD-THOUSAND AND ONE NIGHT PERFORMANCE Pašalić Arnela, Saletović Amra, Hajduk Almina, Mrkonjić Enisa	107

TRANZICIJA RANA INTERVENCIJA PREDŠKOLSKA USTANOVA Pašalić Arnela, Saletović Amra, Hajduk Almina, Mrkonjić Enisa, Redžić Maida, Nurkanović Izeta, Zahirović Razija, Čelebić Elvira, Delihasanović Amera	108
TRANSITION OF EARLY INTERVENTION PRESCHOOL INSTITUTIONS Pašalić Arnela, Saletović Amra, Hajduk Almina, Mrkonjić Enisa, Redžić Maida, Nurkanović Izeta, Zahirović Razija, Čelebić Elvira, Delihasanović Amera	109
SPECIFIČNI PROGRAMI PODRŠKE - ŠKOLA ŽIVOTNIH VEŠTINA Pavlović Aleksandra, Berga Vladislava	110
SPECIFIC SUPPORT PROGRAMS - SCHOOL OF LIFE SKILLS Pavlović Aleksandra, Berga Vladislava	111
UKLJUČIVANJE DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU U REDOVNE OSNOVNE ŠKOLE Pavlović Ivana	112
INCLUSION OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN MAINSTREAM PRIMARY SCHOOLS Pavlović Ivana	113
RITMIČKA SENZORNA INTEGRACIJA ZVUKA I GRAVITACIJE Pilav Amina	114
RHYTHMIC SENSORIC INTEGRATION OF SOUND AND GRAVITATION Pilav Amina	115
STRUKTURA PRIMIJENJENIH SINTAKTIČKIH CJELINA U STANJU SPECIFIČNOG JEZIČNOG POREMEĆAJA Poposka Ana, Filipova Silvana, Dukovska Valentina, Kacka Muljaim	116
APPLIED SYNTACTIC UNIT STRUCTURE IN DEVELOPMENTAL LANGUAGE DISORDER Poposka Ana, Filipova Silvana, Dukovska Valentina, Kacka Muljaim	117
„ULOGA UČITELJA U SAVREMENOJ ŠKOLI“ Rustempašić Sanela Merjem	118
“THE ROLE OF THE TEACHER IN THE MODERN SCHOOL” Rustempašić Sanela Merjem	119
ERAZMUS +, KA ₂₀₁ –TO JE U REDU! (IT IS OK) Selić Stanković Nataša, Babović Dimitrijević Snežana, Skendžić Sandra, Ždraljević Jelena, Ranković Stefan	120
ERAZMUS +, KA ₂₀₁ - THAT’S RIGHT! (I OK) Selić Stanković Nataša, Babović Dimitrijević Snežana, Skendžić Sandra, Ždraljević Jelena, Ranković Stefan	121
MATERIJALI ZA RAD SA DECOM IZ SPEKTRA AUTIZMA Skendžić Sandra, Babović Dimitrijević Senžana, Sparić Marina, Ždraljević Jelena, Đukić Danijela, Selić Stanković Nataša	122
MATERIALS FOR WORKING WITH CHILDREN FROM THE AUTISM SPECTRUM Skendžić Sandra, Babović Dimitrijević Senžana, Sparić Marina, Ždraljević Jelena, Đukić Danijela, Selić Stanković Nataša	123
„I CARE“ - INKLUZIVNA PRAKSA Skendžić Sandra, Babović Dimitrijević Snežana, Rakonjac Vesna, Tinterović Branka	124
“I CARE” - INCLUSIVE PRACTICE Skendžić Sandra, Babović Dimitrijević Snežana, Rakonjac Vesna, Tinterović Branka	125

JACHAŃE SOCIJALNO-EMOЦИОНАЛНИХ ВЕШТИНА У ШКОЛИ- ПУТ КА УСПЕШНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ И ИНТЕГРАЦИЈИ Слијепчевић Александра, Дрндаревић Делић Зорица	126
STRENGTHENING OF SOCIO-EMOTIONAL SKILLS IN SCHOOLS: PATH TOWARDS SUCCESSFUL INTERACTION AND INTEGRATION Sliјepčević Aleksadra, Drndarević Delić Zorica	127
STRUČNA MEĐUDRŽAVNA RAZMENA RESURSA I CARE – POSETA PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA I CENTRIMA PODRŠKE TURSKA I BUGARSKA Sparić Marina, Selić Stanković Nataša, Nedović Andrija, Ranković Stefan	128
I CARE EXPERT INTERSTATE RESOURCE EXCHANGE - VISIT TO PRESCHOOLS AND SUPPORT CENTERS TURKEY AND BULGARIA Sparić Marina, Selić Stanković Nataša, Nedović Andrija, Ranković Stefan	129
ZNAKOVNI JEZIK KAO NAČIN KOMUNIKACIJE GLUHIH I NAGLUHIH OSOBA Srzić Maja, Isaković Ljubica	130
SIGN LANGUAGE AS A MEANS OF COMMUNICATION OF THE DEAF AND HARD OF HEARING Srzić Maja, Isaković Ljubica	131
ODNOS KAO PREDUSLOV USPJEŠNE SARADNJE SA RODITELJIMA Šijan Bojan	132
RELATIONSHIP AS A PRECONDITION OF SUCCESSFUL COOPERATION WITH PARENTS Šijan Bojan	133
STRUKTURA DOMINANTNIH MISLI U TERAPIJI PISANJEM Taletović Lama, Mehmedinović Senad, Šarić Edina	134
DOMINANT THOUGHTS STRUCTURE IN THE HANDWRITING THERAPY Taletović Lama, Mehmedinović Senad, Šarić Edina	135
INKLUZIJA U PRAKSI – PRIKAZ SLUČAJA UČENICE SA OŠTEĆENJEM SLUHA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU SREDNJE ŠKOLE Tanović-Sinanović Amela	136
PRACTICING INCLUSION - CASE STUDY ON THE EDUCATIONAL PROCESS OF A SECONDARY SCHOOL STUDENT WITH IMPAIRED HEARING Tanović-Sinanović Amela	137
POTICANJE GOVORNO-JEZIČKIH SPOSOBNOSTI KROZ MUZIČKE AKTIVNOSTI Valjevčić Amela, Mehmedić Haris, Bašić Samra	138
ENCOURAGING SPEECH-LANGUAGE ABILITIES THROUGH MUSICAL ACTIVITY Valjevčić Amela, Mehmedić Haris, Bašić Samra	139
DIGITALNI ALATI KAO PODRŠKA U KOMUNIKACIJI UČENIKA STEŠKOČAMA U RAZVOJU Varnica Dejana	140
THE DIGITAL TOOLS AS A SUPPORT IN COMMUNICATION OF STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS Varnica Dejana	141

SPECIFIČNI REHABILITACIJSKO-REKREATIVNI PROGRAMI U VODI I NA SUHOM ZA SLIJEPE I SLABOVIDNE OSOBE Vranešić-Hadžimehmedović Damira, Likić Slavenko, Kuduzović Azur, Mirvić Edin, Hodžić Amila, Mašić Semir	142
SPECIFIC REHABILITATION-RECREATIONAL PROGRAMS IN WATER AND DRY FOR BLIND AND VISUALLY IMPAIRED PERSONS Vranešić-Hadžimehmedović Damira, Likić Slavenko, Kuduzović Azur, Mirvić Edin, Hodžić Amila, Mašić Semir	143
INDEX AUTORA	145

